

İZMİR'DE KAMU YAPILARI

19. Yüzyıl Son Çeyreği
20. Yüzyıl Ortası

İZMİR'DE KAMU YAPILARI

19. Yüzyıl Son Çeyreği
20. Yüzyıl Ortası

İÇİNDEKİLER

İZMİR'DE KAMU YAPILARI	8	ESKİ BELEDİYE BİNASI	68
Giriş		MERKEZ BANKASI BİNASI	74
İZMİR TİCARET BORSASI BİNASI (YUNAN MİLLİ BANKASI, İZMİR MERKEZ POSTANESİ)	12	TÜRK TİCARET BANKASI BİNASI	78
BORSA BİNASI	18	ÇANKAYA İTFAİYE BİNASI	84
OSMANLI BANKASI BİNASI	22	KADİFEKALE YANGIN GÖZETLEME KULESİ	90
ÇATALKAYA HANI	28	KEMERALTI KARAKOLU	96
TÜRKİYE DENİZCİLİK İŞLETMELERİ MÜDÜRLÜK BİNASI	34	KEÇECİLER (ANAFARTALAR, PEŞTEMALCIBAŞI) KARAKOLU	100
TEKEL BAŞMÜDÜRLÜK BİNASI	40	BASMANE (ÇORAKKAPI) KARAKOLU	104
ZİRAAT BANKASI BİNASI	44	KEMER KARAKOLU	108
İTALYAN TİCARET BANKASI BİNASI	50	ALMAN KONSOLOSLUĞU BİNASI	122
ESNAF VE AHALİ BANKASI BİNASI	54	İNGİLİZ KONSOLOSLUĞU BİNASI	128
AKSEKİ TİCARET BANKASI	58	ROMANYA KONSOLOSLUĞU BİNASI	134
HÜKÜMET KONAĞI	62	DEĞERLENDİRME	138

İZMİR'DE KAMU YAPILARI

19. Yüzyıl Son Çeyreği 20. Yüzyıl Ortası

Bu çalışma, İzmir'in tarihine ışık tutan bir yolculuk ve şehrin görkemli kamusal mirasını keşfetmenin bir davetiyesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar, uzanan süreci anlamamıza ve değerli mirasımızı takdir etmemize yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Çalışmamız, İzmir Konak özelinde kamu yapılarının tarihçesine ve mimarisine odaklanarak, bu yapıların taşıdığı anlamı çözümlmeye çalışmaktadır.

İzmir'de inşa edilen kamu yapıları, sadece mimari örnekler değil, aynı zamanda geçmişin tanıklarındır. Her bir bina, sadece taş ve tuğladan değil, aynı zamanda o dönemin sosyal, kültürel ve siyasi bağlamından da izler taşır. İzmir'deki kamu yapıları, şehrin modern kimliğinin oluşumuna katkıda bulunmuş ve şehir sakinlerinin yaşamına dokunan, onların tarihle bağlarını güçlendiren canlı tanıklar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e: Türkiye'nin Mimarlık Hikayesi

Gelenekselin Modernle Buluşması

Türkiye'nin tarihindeki önemli dönemeçlerden biri, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan süreçtir. Bu süreçte kamu yapıları, imparatorluğun sonunu ve modern Türkiye'nin doğuşunu simgeler. İki farklı dönemde inşa edilen yapılar, hem geleneksel Osmanlı mimarisini hem de Cumhuriyetin modernleşme çabalarını yansıtmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu, mimari manada tarih boyunca birçok medeniyetin etkisiyle evrilmiş ve genişlemiştir. 19. yüzyılın ortalarından itibaren, imparatorluk büyük bir değişim sürecine girmiştir.

Bu dönemde, Osmanlı dönemi kamu yapıları, geleneksel mimari öğeleri modern unsurlarla birleştirerek, imparatorluğun tarihini ve kültürünü yansıtan özgün eserlere dönüşmüştür.

Ancak, Osmanlı son dönem kamu yapılarının inşası ile ilgili bir dizi zorluk da yaşanmıştır. Mali sıkıntılar, teknik eksiklikler ve zamanla yarışma baskısı, projelerin hayata geçirilmesini zorlaştırmıştır. Ayrıca, Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli bölgelerindeki farklı kültürel etkileşimler, mimari kararları şekillendiren bir diğer faktör olmuştur.

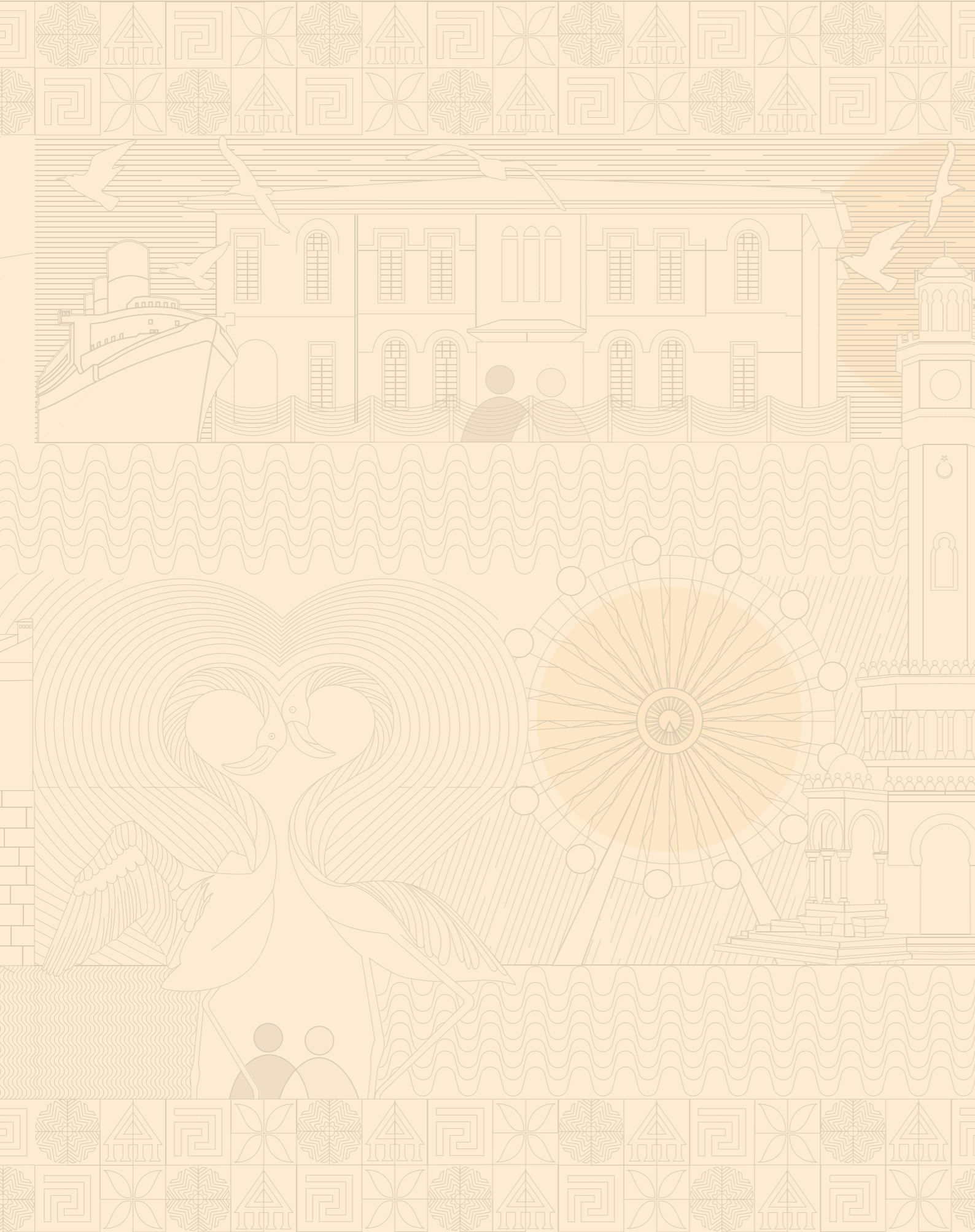
Osmanlı'nın zorlu son dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarındaki yapılaşma çabaları, sadece mimari değil, her iki dönemdeki kamu yapıları, zamanlarının ruhunu ve bu dönemlerdeki değişim süreçlerini anlamamıza yardımcı olan unsurlardır.

Cumhuriyetin ilan edildiği 1923 yılından itibaren, Türkiye'nin mimari dokusunda önemli dönüşümler yaşanmıştır. Bu dönemde, yeni bir devletin kurulmasıyla birlikte, kamu yapıları inşa etmek, sadece fiziksel bir altyapı oluşturmakla kalmamış, aynı zamanda modern bir ulus devletinin sembollerini yaratmak adına stratejik öneme sahip olmuştur. Türkiye'de modernleşme hareketleriyle birlikte, şehirlerimizdeki pek çok yapıda önemli değişiklikler yaşanmıştır. Ancak, bu değişim sürecinde özenle korunan ve günümüze kadar ulaşan kamu binaları, geçmişle günümüz arasında köprü niteliği taşıyan yapılar olmuşlardır. Aynı zamanda, bu mimari evrim süreci toplumsal ve ekonomik zorlukların etkisi altında şekillenmiştir. Mimari gelişimde karşılaşılan güçlükleri anlamak önemlidir. İlk olarak; savaş sonrası dönemdeki ekonomik

sıkıntılar, malzeme temini zorlukları, ikinci olarak; emekleme aşamasındaki yeni devletin kurulmasıyla birlikte teknik eksiklikler, uzman mimarlık kadrosu eksikliği ve eğitim sistemindeki kısıtlamalar bu husustaki örneklerden bazılarıdır. Buna rağmen, Cumhuriyetin ilk yıllarında inşa edilen kamu yapıları, özgün bir estetik ve fonksiyonellikle ön plana çıkmıştır. Cumhuriyetin temel değerlerini yansıtan mimari dilin oluşturulmasında önemli rolü olmuştur. Bu binalar, ulusal kimlik ve birlik duygusu oluşturarak, Türkiye'nin bağımsızlık ve modernleşme mücadelesini simgeler niteliktedir.

Sonuç olarak, Osmanlı son dönem kamu yapıları, geleneksel Osmanlı mimarisinin izlerini taşıırken, aynı zamanda modernleşme çabalarının ve dönemin uluslararası etkileşimlerinin bir yansımasıdır. Bu yapılar, Osmanlı İmparatorluğu'nun zorlu dönemlerindeki mücadelelerini ve değişimini simgeler. Türkiye'nin mimari evrimi, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden Cumhuriyetin ilk yıllarına uzanan geçiş döneminde kendini göstermektedir. Bu eserler, Türkiye'nin zengin ve çeşitli mimari mirasının önemli parçalarıdır. Cumhuriyet dönemindeki ilk kamu yapıları, sadece mimari eserler değil, aynı zamanda Türkiye'nin tarihindeki önemli dönemeçleri temsil eden semboller olmuştur. İnşa edilirken yaşanan zorluklara rağmen, bu yapılar, Cumhuriyetin ideallerini ve değerlerini yansıtan birer anıt olarak günümüze ulaşmış ve Türkiye'nin modern mimari mirasınının temel taşları olmuştur.

Umarız bu çalışmada, İzmir'in geçmişiyile ilgilenenler, mimariye duyarlılık geliştirmek isteyenler ve şehirlerimizin kültürel zenginliğine katkıda bulunma amacı taşıyanlar için ilham verici bir kaynak olur.

KAMU YAPILARI

Bu bölümde İzmir'in tarihini ve modernleşme sürecini yansıtan 19. yüzyıl sonundan Erken Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan zaman diliminde, kent merkezinde bulunan 25 kamu yapısı incelenmiştir.

Banka, borsa, karakol, konsolosluk gibi çeşitli işlevlere sahip bu yapılar, tarihçeleri, mimari özellikleri ve güncel durumları üzerinden değerlendirilmiştir.

01

İZMİR TİCARET BORSASI BİNASI
(YUNAN MİLLİ BANKASI,
İZMİR MERKEZ POSTANESİ)

Figür 1.1.

İzmir Ticaret Borsası binasının Atatürk Caddesi'ne bakan
cephesinin günümüzdeki fotoğrafı
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, 1344 Sokak, No. 2.

Yapım Yılı:

19. yüzyılın sonu.

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

1891 yılında İzmir'in ünlü tüccarı olan Arabyan Karabet efendi kent içinde özel bir borsa kurma girişiminde bulunmuştu. 1891 Temmuz sonlarında Kordon üzerinde inşa edilecek bir borsa binası için çalışmalar hızlanmış ve tüccarlardan imza toplanmıştı. Arabyan Karabet Bey'in yaptırdığı binanın inşaatının başlaması üzerine yapının hem fiziki konumunun uygun olmadığı hem de bina için toplanan paranın nereye harcandığının denetlenmesi konuları sorun teşkil ettiğinden dolayı Türk basınından tepki almıştı.

Bunun yanında kentin diğer ünlü tüccarı olan Nişli Hacı Ali Efendi'nin mülkiyetinde olan yapı ise hala Borsa olarak kullanılmaktaydı. 1891 yılının Ekim ayında inşaatı biten Arabyan Karabet efendinin borsa binası ile Aralık ayının ilk haftasında tadilat geçirerek açılan, eski zahire borsası olan, Nişli Hacı Ali efendinin binası kent içinde tüccarların ikiye bölünmesine sebep olmuştu. 1883 tarihinde yazılan Borsa Nizamnamesi'nde bulunan maddeler arasında şehirlerde birer borsa olması şartının bulunması üzerine, 1892 yılı Haziran ayında Nişli Hacı Ali Efendi'nin binası borsa binası olarak tercih edilmiş, böylece kent içinde borsa binası konusunda oluşan iki başlılık ortadan kalkmıştı. Borsa binasının inşa edildiği arsanın sahibininin 1889 yılında Sadrazam Hamdi Paşa'ya ait olduğu görülmekteydi.

1890'lara ait görsellerde borsa binasının bulunduğu arsa üzerinde; tek katlı inşa edilmiş, denize bakan yüzünde kahvehanenin olduğu bir bina bulunmaktaydı. 1900'lerin başında bina, iki katlı hale getirilerek Nişli Hacı Ali Efendi'nin kullandığı borsa binasına dönüştürülmüştü. 1905 İzmir sigorta planında borsa binası olarak görünen bu yapı, 1919 yılına kadar bu işlevini sürdürmüştü. 1919 yılında borsa, binadan çıkarıldıktan sonra

yapı, cephede yapılan değişiklikler ile işgal yıllarında (1919-1922) Yunan Milli Bankası olarak kullanılmıştı. İşgalin sona ermesinin ardından uzun yıllar İzmir Merkez Postanesi ve Paket Postanesi olarak hizmet veren bina, 1998 yılında geçirdiği restorasyonun ardından İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Günümüze ulaşan yapı 1919'da Borsa binasının satın alınarak Mimar İgnatios Vafeiadis'in binada uyguladığı, özellikle cephedeki müdahalelerle Yunan Bankası haline dönüştürülmesi ile Yunanlıların politikasındaki "Küçük Asya" hedeflerini pekiştirme konusunda önem arz etmekteydi. Mimar Vafeiadis'in müdahalesi ile zemin kat cephesinde denize bakan taraftaki üç büyük kapı, pencereye dönüştürülerek, binanın ana girişi 1. Kordon tarafında yer alan sokağa (Arabyan Çarşısı) taşınmıştı. Birinci katın pencereleri özenli bir şekilde hazırlanırken dekoratif unsurlar ile süslenmiştir. Borsa binası olarak kullanıldığı dönemde var olan üçgen biçimli büyük dikdörtgen çatısı uzun bir kornişin arkasına gizlenmiştir.

Yapının 1. Kordon ile Arabyan Çarşısı köşesinde birleşen bölümünde oluşturulan kulesi ile Yunan devletinin ideolojisindeki güç vurgulanması amaçlanmıştır.

Osmanlı'nın son dönemine ait yapı; 1922 İzmir yangınından ayakta kalabilen nadir yapılardan biridir. Yapı Rokoko akımından kalan küçük nüanslarıyla Art Nouveau (Romantik Süsleme Akımı) tarzında inşa edilmiştir.

Zemin ve üzeri bir kattan oluşan yapı dikdörtgen plana sahiptir. Yapının zemin katı; yivli çelik kolonlarla sınırlanan bir orta alan ve onu çevreleyen bölünmüş alanlardan oluşan bütüncül bir mekan şeklindedir. Birinci katta ise; farklı gabari kullanımı ve tepe pen-

cereleri ile vurgulanan bir orta mekan ve bu mekana açılan, dış çeper boyunca dizilmiş mekanlar yer almaktadır. Zemin katta yer alan stilize edilmiş iyon başlıklı dökme demir sütun, yoğun alçı bezemeli tavan kasetleri, girişin tam karşısında yer alan ahşap merdiven ile birinci kat orta mekanı çevreleyen tepe pencereleri, odalarda bulunan bezemeli tavan göbekleri, kasetler ve silmeler iç mekanı zenginleştiren unsurlardır. Zemin kat tavanında alçıdan birbirini tekrarlayan boşluksuz bitkisel dal motifli söve kuşağı yer almaktadır. Alçıdan tavan göbeklerinde rumi, çiçek ve sarmaşık motifleri bulunmaktadır. Giriş katının duvarlarına gömülü demir kasalar yapının banka olarak kullanıldığı döneme ait önemli donatılardır. Yapının ana kapısı dövme demir ve sürgülüdür. Kapı kanatlarının alt ve üst kasetlerinin ortasında gülbezeğe benzer madalyon, bu kasetlerin köşelerinde de kabartma tekniğinde motifler yer almaktadır. Kapının orta kısmındaki kaset köşelerinde ise kabartma tekniğinde yapılmış motifler gözlenmekte ve kabalar yer almaktadır.

Birinci kata çıkan merdivenler ahşap olup merdiven korkuluklarında yaprak motifleri göze çarpar. Merdiven boşluğunun bulunduğu üst örtüde alçıdan bitkisel bezemelerin olduğu tavan göbeği yer almaktadır. Merdiven çıkışında geometrik motiflerle süslenmiş, camekanlı bir giriş kapısı bulunur. Birinci kat orta mekandaki ve mekana ait giriş kapısındaki süslemeler yoğun olarak yumurta ok silmeleri, meander motifleri, yuvarlak kıvrımlı süslemelerdir ve palmetlerin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Birinci kat odaları birbirine benzese de süslemelerinde üslup farkı göze çarpmaktadır. Kaset formlu ahşap tavanı olan odanın silme kuşağında natüralist boşluksuz yaprak ve üzüm motifleri dikkat çekerken, ahşap lambiri formlu tavana sahip olan bir başka odasının silmeleri, aralarında palmetler olan sadberklerle

çehreli hançeri yaprak motiflidir. Alçı tavan göbeği olan odada ise en üst kısmında dört tarafı saran bir zencerek, üç farklı kuşak ve üç farklı süsleme göze çarpmaktadır. Üstten alta doğru birbirinden farklı geometrik süslemeli iki kuşak ve en altta stilize edilmiş bitkisel bezemeler bulunmaktadır.

Simetrik cephe yapının parapet alt düzeyinde konsolların taşıdığı ve yer yer kemer formlarıyla desteklenen silmesi ile üst kat pencere altlarındaki bant kütlede yatay, pilasterler ise düşey vurgu yaratmaktadır. İki katın pencere düzeni birbirinden farklılık göstermektedir. Zemin kat pencerelerindeki dövme demir parmaklıklar, batı cephesinde yer alan balkon korkulukları, konsolları, pencere sövelerini çevreleyen bezemeler ile demir konstrüksiyonlu ve saydam üst örtülü giriş saçağı cepheyi zenginleştiren öğelerdir. Giriş kapısının alnlığında yer alan rozetin çehresinde kabartma tekniğinde volüt ve natüralist yaprak motifleri bulunmaktadır. Yine giriş açıklığında saçak kısmının kaidesinde kabartma tekniğinde birbirini tekrar eden boşluksuz natüralist yapraklar ve papatya motifli bordür kuşağı görülmektedir. Yapının pencerelerindeki demir parmaklıklar ve sövelerinin çehresindeki simetrik ve birbirini tekrarlayan bitkisel ve geometrik motif detayları Art Nouveau tarzın klasik yansımalarıdır. Kıvrık bir formda yapılmış balkon konsollarının üzerinde kabartma natüralist yaprak desenli kuşaklar yer almaktadır.

Yapıya ilişkin eski fotoğraflarda dikdörtgen kütleli yapının 1. Kordon yönünden köşe kulesine sahip olduğu görülmektedir. 20. yüzyılın ortasında kuledeki yağmur suyu kontrolü sağlanamadığı için kule kaldırılmıştır. Yapı 2004 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından esaslı onarım da- lında Tarihe Saygı Yerel Koruma Ödülü almıştır.

Figür 1.3. Kartpostalın ortasında 1892 ile 1919 arasında Ticaret Borsası olarak kullanılan bina (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Figür 1.4. 1919 ile 1922 tarihleri arasında Yunan Milli Bankasının genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

Yapı mekansal kurgusu, cephe düzeni ve süslemeleriyle özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır. Geçmişte yapının öne çıkan özelliklerinden olan köşe kulesi ve giriş kapısı hizasında çatı üzerinde yer alan arma günümüze ulaşamamıştır. Yapının taşıyıcı sisteminin mevcut durumu tam olarak bilinmemekle birlikte, süreç içinde zemin katındaki özgün taşıyıcılara ek olarak yeni taşıyıcı elemanların eklendiği görülür.

Zemin katta seperatörlerle bölünerek oluşturulan bürolar, kullanılan farklı malzemeler, dağınık durumda bulunan mobilyalar ve panolar mekânın bütüncül olarak algılanmasını engellemektedir. Yapının duvarlarına gömülü biçimde bulunan kasalar, yapının özgün işlevine ait izleri göstermesi açısından önemlidir. Ancak kasaların çevresinde bulunan güncel donatılar bu detayların görünmesini engellemektedir.

Figür 1.2. İzmir Ticaret Borsası Binasının birinci kat orta mekanının günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

Kaynakça:

•Ali Ejder, "İzmir'de Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Kamu Binaları (1839-1908), Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı Sanat Tarihi Programı, Denizli, 2017.

•Eti Akyüz Levi ve Umut Devrim Genç, 2016. İzmir'de Tarihi Banka Yapıları, Yapı Dergisi, sayı:410, 54-61.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=2342424552446435&set=gm.233227756794188&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=204664440204453&set=gm.2036916442996989&locale=tr_TR

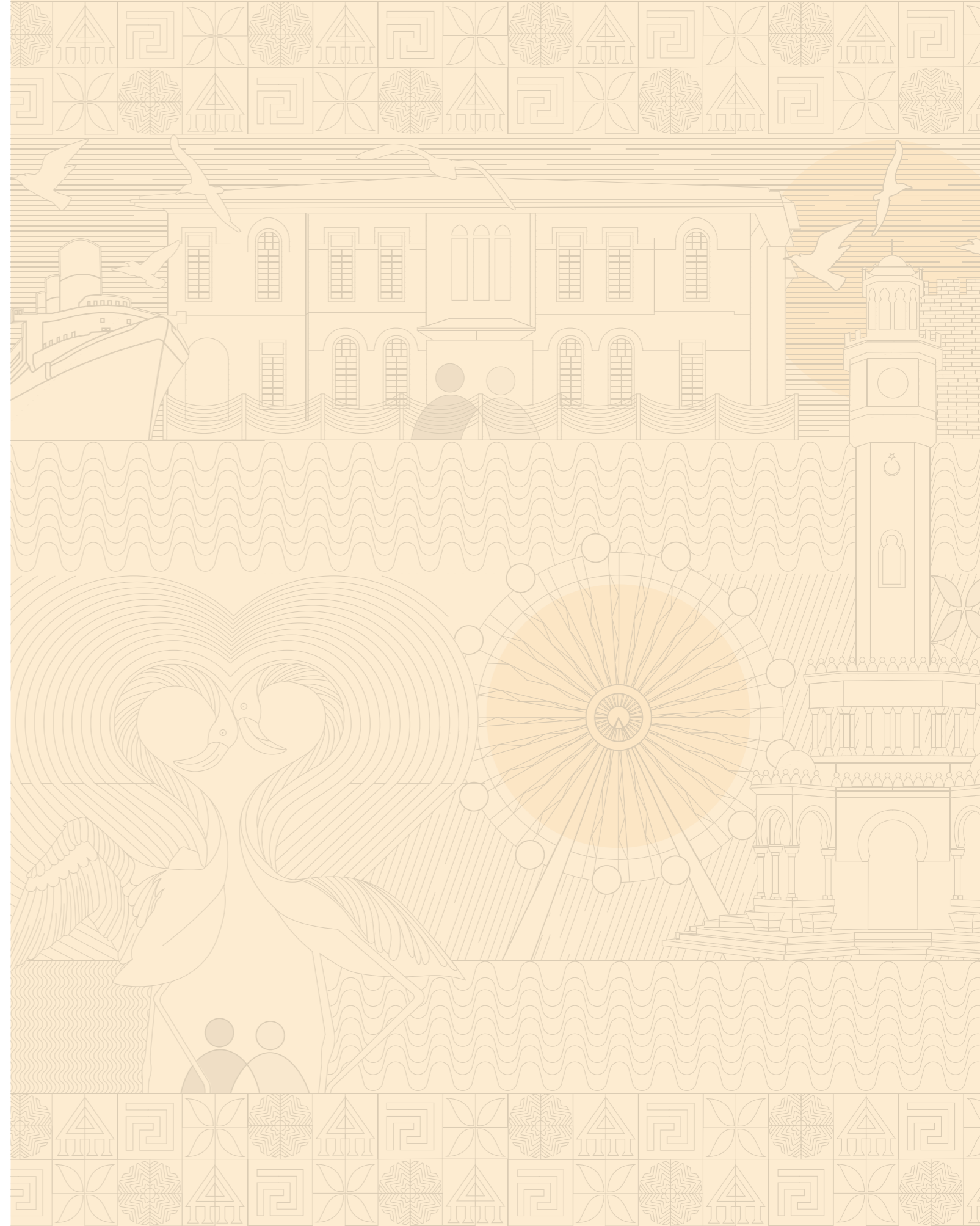
•Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna) (Insurance Plan of Smyrna), issued by Charles E. Goad, a London-based civil engineer, in June 1905.

•Rauf Beyru, "19. Yüzyılda İzmir Kenti", Literatür Yayınları, İstanbul, 2011.

•Sabri Yetkin ve Erkan Serçe, "Kurtuluşun Günümüze İzmir

Ticaret Borsası Tarihi", İletişim, İzmir, 1998.

•Tarihe Saygı Yerel Koruma Ödülleri 2003-2007, İzmir Büyükşehir Belediyesi İmar ve Şehircilik Daire Başkanlığı Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Müdürlüğü, İzmir, 2015, 52-54.

02

BORSA BİNASI

Figür 2.1.
Borsa sarayının Gazi Bulvarına bakan cephesinin
günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

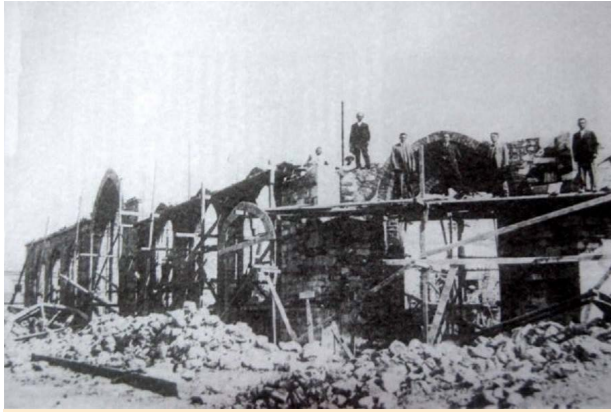
Konumu:
Konak ilçesi, Akdeniz Mahallesi, Gazi Bulvarı, No: 2, 2A, 37, 72.

Yapım Yılı:
1928

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Yapının 5 Kasım 1926 yılında başlayan inşa süreci 11 Haziran 1928 yılında tamamlanmış ve borsa yönetim kurulu 8 Temmuz 1928'de toplanarak Borsa Sarayı'nın resmi açılışını yapmıştır. Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ait yapının mimarları Tahsin Sermet ve Hüseyin Mazlum'dur. Yapı, 1. Ulusal Mimarlık Akımı klasik özelliklerini taşımakta, içerisinde Selçuklu, Osmanlı süsleme üslubu barındırmakla birlikte Neoklasik tarzda inşa edilmiştir.

Üç katlı ve üç cepheli yapının bir bölümünde bodrum katı bulunmaktadır. Zemin kattaki pencereler sivri kemerli iken birinci ve ikinci katta bulunan pencereler ise, bir niş içerisinde, birinci katta Bursa kemer geçişi, ikinci katta sivri kemerlidir. İkinci ve birinci kat pencereleri arasında yatay dikdörtgen panolar vardır.

Figür 2.2. Borsa Sarayı'nın inşasının ilk zamanlarına ait fotoğraf (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Zemin kat pencere açıklıklarının kaidelerinde üç adet kare formulu niş bulunur. Çatı bölümünde iki köşede de taşıyıcı özelliği bulunmayan sekizgen kasnaklı ve üzerlerinde alem bulunan kurşunla kaplanmış soğan formulu yalancı kubbe ve iki yanında yine kurşun ile kaplı iki adet daha küçük ölçekli kubbeler bulunmaktadır. Köşe giriş açıklığının, cephe simetriği'nde bulunan kubbenin, sekizgen kasnağının, girişe bakan yüzeyinde, sivri kemer formulu bir niş çıkıntı yapmaktadır ve niş boşluğu beton panjur ile pencere görüntüsü verilmiştir. Kubbe altında ise kavisli bir saçak bulunur. Ana giriş açıklığı anıtsal biçimlidir. Kemer bitimlerinde her iki tarafta da dört dilimli mukarnas süslemeler görülür.

Figür 2.3. Borsa Sarayı'nın inşaatının bitimine yakın fotoğraf (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Girişin 2 yanında yarı oval süslemesiz sütunceler bulunmakta ve sütuncelerin taban ve tavan kısmında stilize Selçuklu sütun başlığı yer almaktadır. Sütun başlıkları üst ve alt bileziklerinin arasında ise yiv motifi yer almakta ve motif oyma tekniği ile yapılmıştır. Kemerin sağ ve sol köşeliklerinde bitkisel motifli gülbezek formulu birer rozet, kapının iki yanında ise dikey boş panolar vardır. Sağda bulunan bu boş panonun üst bölümünde Osmanlıca yapının mimarının adı "Tahsin Sermet" yazmaktadır. Giriş açıklığının üstünde üç ufak pencere bulunur ve bu pencerelerin üstünde ise yapının kitabesi yer almaktadır. Kitabede, üzerinde Dünyaca ünlü hattat Hamid Ayaç'ın Osmanlıca hat sanatı ile yazdığı "Borsa Sarayı 1928" yazısı yer almaktadır. Deniz cephesinin güneyinde alternatif bir giriş daha bulunmaktadır. Bu giriş stilize kaş kemer geçişlidir. Bu giriş açıklığı dışa taşınarak çerçevesiz ve kemer gözü ile giriş açıklığı kısmı lento ile sınırlandırılmıştır. Bu kapı ekseninde çatı hizasında bulunan alınlık dilimli formdadır ve girişi vurgulamaktadır.

Borsa binasının iç mekan tasarımında kullanılmak üzere, yönetim kurulu başkanı Filibelizade Ferit bey tarafından, İstanbul'dan Azizzade Mustafa'ya, Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın büstü yaptırılmış ve büst, giriş merdiveninin sahanlığında orta bölümde mermer bir kaide üzerine konumlandırılmıştır. Yapı pek çok üslubun eklettik biçimde kullanılması ile ortaya çıkarılmış Türk mimari tarihini yansıtmakta ve kompozisyon niteliği göstermektedir.

Figür 2.4. Borsa Sarayı binasının 1928 yılında açılışına ait fotoğraf (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

Günümüzde kapalı durumda olan yapının yapısal hasar durumu ile ilgili tespit yapılamamak ile birlikte, cephe genelinde sıva dökülmeleri ve çatlaklar olduğu; özellikle çatı saçaklarında yer yer malzeme kayıplarının bulunduğu görülür. Yapı, özgün cephe kurgusunu ve bütünlüğünü korumaktadır.

Kaynakça:

• Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=278095578969981&set=gm.456562307699085&id-ovanity=133446580010661&locale=tr_TR

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=1893604657350918&set=gm.1726778260677477&locale=tr_TR

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10208622414785807&->

set=gm.1030849093603734&locale=tr_TR

• ilksesgazetesi.com, "Dünyaca ünlü hattatın eseri İzmir Borsa Sarayı'nda ortaya çıktı!", 22.07.2019, <https://www.ilksesgazetesi.com/guncel/konak-in-meclis-salonu-yok-73671>

• İnci Kuyulu, "İzmir'de Cumhuriyet Dönemi Mimarisi". Sanat Tarihi Dergisi Sayı: X, İzmir, 2020, 91-100.

• Sabri Yetkin ve Erkan Serçe, "Kurtuluşun Günümüze İzmir Ticaret Borsası Tarihi", İletişimevi, İzmir, 1998.

03

OSMANLI BANKASI BİNASI

Figür 3.1.
Osmanlı Bankası'nın Fevzipaşa Bulvarı'na bakan
cephesinin günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Fevzipaşa Bulvarı, No: 1.

Yapım Yılı:
1926

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Tanzimatla birlikte Osmanlı yönetiminin artan giderlerinin karşılanması için batı ülkelerine özenerek kağıt para çıkarmak zorunda kalmıştı. Fakat bu gelişigüzel basılan kağıt paralar kısa sürede Osmanlı Lirasının değer kaybına uğramasına neden olmuştu. 1844 yılına gelindiğinde para reformu gerçekleştirilmiş, üniter para sistemi için ilk adımlar atılmıştı. 1845 yılında paranın dış değerini korumak için kambiyo işlemlerinin yürütülmesi işi, Al-leon ve Baltazzi adında iki Galata bankerine devredilmişti. Bu bankerler 2 milyon kuruş karşılığında bir yıl süreyle 110 Osmanlı kuruşunu 1 İngiliz lirası rayiciyle Fransa ve İngiltere üzerine poliçe çekmeyi taahhüt etmişlerdi. Bir sonraki sene sözleşme yenilendiğinde bankerler girişimlerine "Bank-ı Dersaadet" adını vermişlerdi. Böylece Osmanlı topraklarında banka adını taşıyan ilk kuruluş ortaya çıkmıştı. Fakat 1848 devrimleri İstanbul piyasasını da etkilemiş ve banka 1852 yılında tasfiye edilmişti. Bank-ı Dersaadet dışında Osmanlı Devleti içinde de banka kurma girişimleri olmuştu. Bunlar arasında 1838'de İngiltere'nin Bursa konsolosu Sandison, Mustafa Reşit Paşa'ya "Reed, Irving and Company" adına banka kurma önerisi getirmiş, ardından 1840'ta "General Bank of Constantinople" adlı bir başka öneri Ticaret Nazırı Ahmet Fethi Paşa'ya verilmişti. 1842'de ise İsveç himayeli "The Bank of Smyrna" kurulmuş fakat izin alınamaması gerekçesiyle bir yıl sonra kapatılmıştı. İki yıl sonra Londralı ve Liverpoollu tüccarların ön ayak olarak kurdukları "The Commercial Bank of Smyrna" ise hayata geçirilememişti. Bank-ı Dersaadet'in tasfiyesi sonrasında 1853'te "The Ottoman Bank", 1855'te "The British and Oriental Bank of Constantinople", 1856'da "The Imperial Bank" önerileri

Figür 3.2. Günümüzde Osmanlı Bankası'nın Cumhuriyet Bulvarı ile Fevzipaşa Bulvarı'na bakan köşesinden genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

Osmanlı devletine sunulmuştu. Zamanla İngilizlerin ticari amaçlı bir banka kurma girişimi devlet tarafından onaylanmış, kurulan banka Osmanlı Bankası'nın doğuşuna yol açmıştı. Başlangıçta ödeme ve iskonto işlemleri görece bir ticaret bankası olarak kurulan "Bank-ı Osmani", daha sonraları devlet bankasına dönüştürülecek ve "Bank-ı Osmani-i Şahane" (Osmanlı Bankası) adını alacaktı. Osmanlı Bankası zamanla İzmir, Selanik, Beyrut ve Kalas'ta (Galatz) şube açmış, ticari işlemlerin yanında Hazine'ye avans vermiş, dış borç sözleşmelerinde aracı olmuştu. İzmir'de bulunan şubesi ise 1863 yılında kurulmuştu. Frenk caddesi 158 numarada yer alan bankanın çarşı içinde de bir şubesi bulunurken; 1905 yılı İzmir sigorta planında ise bankanın 2. Kordon Caddesi üzerinde olduğu görülmektedir.

15 Eylül 1922'de 2.600.000 metrekaarelik alanı yok eden yangında, yapının bulunduğu bölge de harap olmuştu. Yangın ile yok olan bu bölgede imar faaliyetleri 1925 yılı ile devlet tarafından onaylanarak hızla uygulamaya konulmuştu. Bu imar faaliyetlerinde eski adıyla Şirket Bulvarı, günümüzdeki adıyla Fevzi Paşa Bulvarı, düzenlenen ve imar faaliyeti başlanan ilk bulvarlardan birisi olacaktı. Bulvar üzerinde ilk inşa edilen yapılardan biri olan Osmanlı Bankası'nın yeni şube binası ise tam olarak Cumhuriyet ve Fevzi Paşa bulvarlarının kesiştiği noktada inşa edilmişti.

Yapı, bankanın danışman mimarı Giulio Mongeri tarafından tasarlanmıştır. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın örneklerinden biri olan yapı inşa edildiği dönemde tanıtılmaya değer görülmüş ve bu amaçla kartpostallar hazırlanmıştır. Mongeri o dönemde bankanın hem İzmir hem de Ankara şubelerinin ta-

sarımını üstlenmiştir. Osmanlı Bankası arşivinde yer alan yazışma ve yönetim kurulu tutanakları İzmir şubesinin tasarım sürecinde bazı görüş ayrılıkları yaşandığını göstermektedir. İzmir Şube Binası'na ait planların 31 Mart 1926'da Paris'e gönderilmesinin ardından bankanın mimarları Naville ve Chauquet tarafından bir inceleme raporu hazırlanmıştır. Raporda Mongeri'nin tasarımını çok ilginç ve uygulamaya değer bulduklarını; ancak genellikle fuarlar için tasarlanan bu tarz süslü cepheleri tercih etmediklerini ve

Figür 3.3. Osmanlı Bankası'nın galeri boşluğunun vitray camdan oluşan tavanının günümüzdeki genel görünümü. (Kaynak: İzMiras, 2023).

bir banka şubesine daha sade bir cephenin yakışacağını ifade etmişlerdir. Bununla birlikte gişelerin bulunduğu avlunun yeterince iyi aydınlatılmadığı ve kat bağlantılarının karmaşık olduğuna dair görüşler de raporda yer almaktadır. Bu rapora ancak bir ay sonra gönderilebilen yanıtta ise; Mongeri'nin hükümet ve diğer devlet kurumları tarafından birçok yapının inşası için görevlendirildiği ifade edilirken; Cumhu-

riyet yönetiminin ulusal bir mimari üslup yaratmaya çalıştığı hatırlatılmış ve mimarın yeni binaların cephelerini bu arayışa uygun olmasına önem verdiğinin altı çizilerek, cephe tasarımının uygulanması konusunda ısrarcı davranılmıştır. Mongeri'nin İzmir Osmanlı Bankası için çizdiği planlar banka arşivinde bulunamadığı için mimarın bu rapor sonucu planda revizeler yapıp yapmadığı ya da cephede sadeleşmeye gidip gitmediği konusunda kesin tespitlerde bulunmak mümkün değildir.

Banka hizmet binası ve lojman olarak tasarlanan yapı bodrum katla birlikte toplam dört kattan oluşmaktadır. Betonarme karkas sistemle inşa edilmiş, ancak cephesi düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. Yapının galerili plan şemasına sahip olduğu görülür. Yapıya Fevzi Paşa Bulvarı üzerinden, iki taş konsol ile taşınan bir saçak ile tanımlanan, sivri kemerli bir kapıdan giriş yapılmaktadır. Giriş holünün ardından basamaklarla müşteri holüne ulaşılmaktadır. Zemin kat planı müşteri holü ve bursa kemerlerle ayrılan çalışma alanlarından oluşmaktadır. Birinci katta galeri boşluğu çevresinde; iki sıra halinde konumlanmış, banka holüne ve dışa bakan çalışma mekanları yer almaktadır. İkinci kat ise özgün plan şemasında üç ayrı lojman olarak tasarlanmıştır. Yapının özgününde ikinci katta her iki cephe boyunca yarı açık teraslar bulunmaktadır. Yapının 1950'lere ait fotoğraflarında bu mekanların işlevini halen sürdürmeye devam ettiği görülmektedir. Ancak süreç içerisinde kapatılarak iç mekana dahil edilmişlerdir.

Yapının iç mekanında müşteri holü ve galeri boşluğuna bakan katlardaki Selçuklu tarzı geometrik desenli korkuluklar, bitki motifli kabartmalar vb. yoğun süslemeler dikkat çeker. Zemin kattaki Bursa kemerlerin birinci katta sivri kemer dizisine dönüştüğü görülür. Kolonların kemer başlangıçlarında mukarnas, geçiş elemanı gibi kullanılmıştır. Kolon alınlıklarında kare çerçeveler içerisinde süsleme elemanı olarak kabareler bulunmaktadır. Bursa kemerlerin merkezinde iç kısmında kabare ve derin oyma tekniğinde geometrik bezemeler yer almakta; alınlık kısımlarında kıvrık dallar, rumi formlu kabartma süslemeler ve rozetler bulunmaktadır.

Galeri boşluğunun üzerinde yer alan geometrik motifli kobalt mavi, turkuaz, kırmızı ve kırık beyaz renklerde vitray cam tavan iç mekanı zenginleştiren ve yapıya karakter veren önemli bir unsurdur. Vitrayları çevreleyen silmeler stilize kabartma süslemeleri

ile bezenmiştir. Birinci kat sivri kemerlerinin sütun başlıkları geometrik şekillidir. Bu sivri kemerlerin iç kısmında geometrik süslemeli bordür kuşağı yer alırken, alınlıkta ise çerçeve içerisine alınmış bitkisel süslemeler kıvrık dallar ve rumi kabartmalar kullanılmıştır. Birinci kat korkulukları Selçuklu motifli oyma tekniğinde geometrik süslemeler ile bezenmiştir.

Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın belirgin özelliklerinden biri olarak, tasarımda cepheye verilen önem ve öncelik bu yapıda da etkisini göstermektedir. Cephe Selçuklu, Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerine ait bezemeler ve motifler öne çıkmaktadır. Alt katlarda basık, birinci katta sivri, üst katın orta bölümünde ise Bursa kemer kullanılmıştır. Yapının sevizgen formu köşesi yükseltilmiş, sivri kemerlerden oluşan çatı köşkü ve piramidal çatı eklenerek belirginleştirilmiştir. Köşe kulesinin üst katındaki pencere açıklığının iki tarafında da sütunceler ve Selçuklu üslubunda geometrik sütun başlıkları bulunmaktadır.

MEVCUT DURUM

Yapı günümüzde özgün işlevini sürdürmekte ve banka olarak kullanılmaya devam edilmektedir. Teras bölümünün kapatılarak iç mekana dahil edilmesi dışında plan kurgusu ve genel görünümü korunmuş olan yapı, restorasyon geçirmiş olmasının ve aynı işlevle kullanılmaya devam edilmesinin sonucu olarak bakımlı ve iyi durumdadır.

Kaynakça:

•Cengiz Toraman, Elif Ulucenk, "Osmanlı Devletindeki İlk Bankacılık Uygulamalarından Birisi Olarak Smyrna Bankası (Bank of Smyrna), Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Sayı: Özel Sayı, 2021, 177-188.

•Cenk Berkant, "İzmir'de İki İtalyan Projesi: Stefano Molli (1858-1916) ve Giulio Mongeri (1873-1953)", Ege Mimarlık, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, 2015/1-2, 89-90.

•Damla Çinici, "Başkent Ankara'nın İnşasında Etkin Bir Mimar: Giulio Mongeri ve Yaşam Öyküsü", Ankara Araştırmaları Dergisi, 3(1), 2015, 13-41.

•Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=2626634744025413&set=gm.2623921314296496&locale=tr_TR

dır. İkinci katta köşe kulesine bitişik bulunan çörlen dikkat çekicidir. Çörtenin alt kısmında bitkisel bir bezeme üzerinde ise mukarnas biçimli plastik etkisi yüksek süsleme yer alır. Cephe bulunan rozetler dairesel ve kare formudur. Pencere alınlıklarında stuko ve bitkisel motifli süslemeler göze çarpmaktadır. Giriş saçağı ile açık çıkmalar altında aynı profili yansıtan dilimli konsol elemanları, balkonlarının yan yüzeyinde ise oyma düzeninde, Selçuklu dönemi taş işçiliğinde çokça uygulanan, ajur formu geometrik motifli taş korkuluklar görülmektedir.

Binanın birinci kat pencerelerindeki sivri kemerler, ikinci kat pencerelerinde kullanılan Bursa kemerler, kemer alınlıklarındaki bitkisel motifler, rozetler, geometrik desenli ajur balkon korkulukları, mukarnaslı kornişler vb. detaylardan oluşan süslü ve eklektik cephe dili yapıyı Ankara'daki şube binasından çok daha farklı ve simgesel kılmaktadır.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=2767761653246054&set=gm.2779987302023229&locale=tr_TR

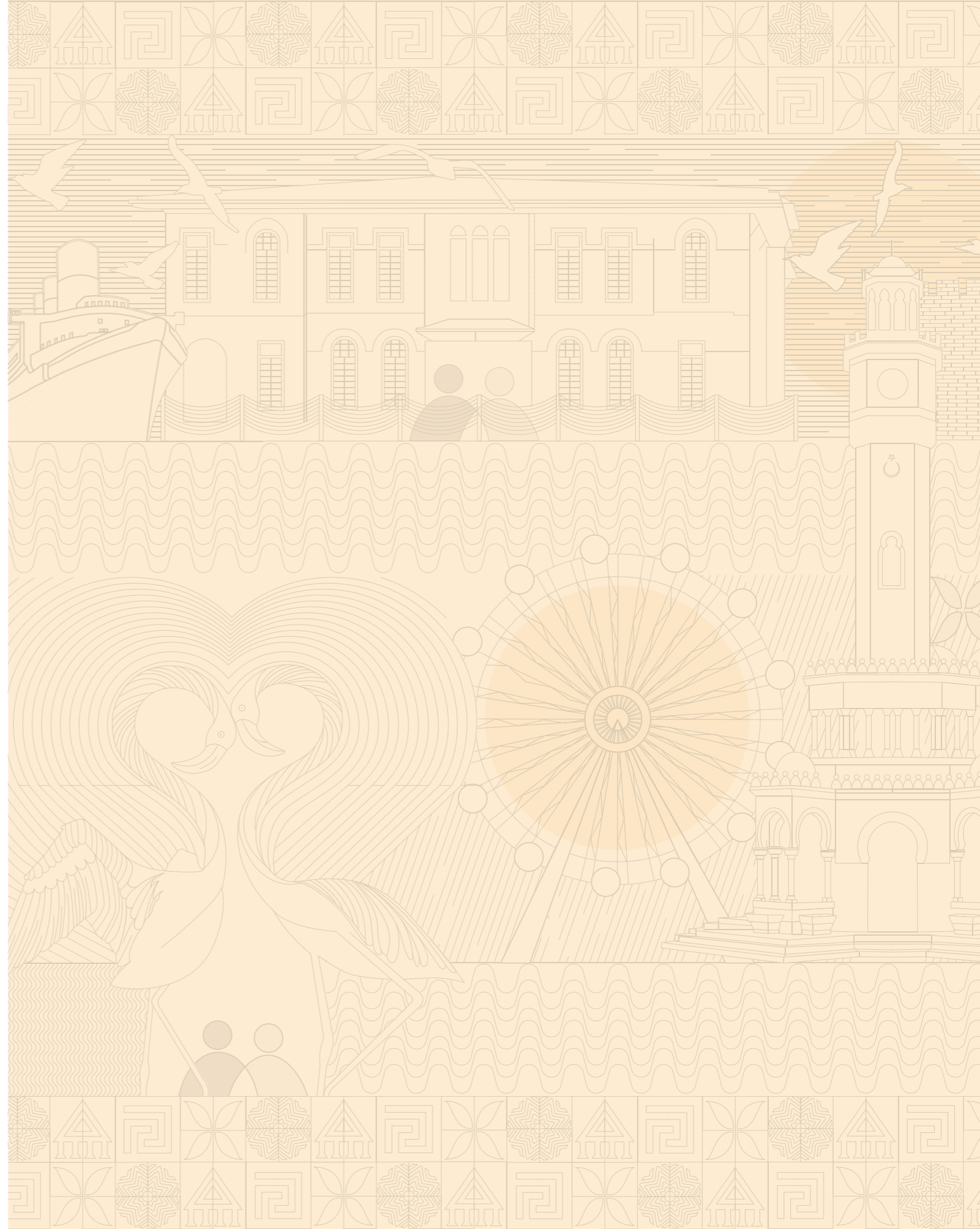
•Lorans Tanatar Baruh, "Mülkiyet, Finans ve Mimarlık: Osmanlı Bankası Şube Binaları", Toplumsal Tarih 290, Şubat 2018, İstanbul, 26-35.

•Lorans Tanatar Baruh, "Osmanlı Bankası İzmir

Şubesi binasının tasarım hikâyesi", 15.01.2024, SALT. TXT.<http://blog.saltonline.org/post/166743662914/ar%C5%9Fivden-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1-osmanl%C4%B1-bankas%C4%B1-izmir>

•Tülay Baran, "1923-1938 Yılları Arasında İzmir'in İmarı", Anadolu, 1938, 283-294.

•Zafer Toprak, "Osmanlı Bankası ve Tarihten İzler", Toplumsal Tarih 50, İstanbul, 1998, 15-22.

04

ÇATALKAYA HANI

Figür 4.1.
Çatalkaya Hanın Cumhuriyet Bulvarı yönünden
günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Fevzi Paşa Bulvarı, Numara: 4
Yapım Yılı:
1930

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Banco di Roma (Roma Bankası) Roma'nın Lazio bölgesinde 9 Mart 1880 yılında tesis edilen bir bankadır. Altı milyon lira sermaye ile kurulan banka, Katolik kilisesine bağlı bir grup Romalı soylu tarafından ve bizzat Vatikan'ın desteğiyle özel bir banka olarak ortaya çıkmıştır. Banka ilk zamanlar Roma'da su, gaz, elektrik, değirmenler ve ulaşım hizmetleri gibi özel hizmet sektörüne yatırım yapmıştı. 1905 yılına gelindiğinde sermayesi 30 milyon liraya ulaştı. Banka, Osmanlı Devleti topraklarında tüm yabancı şirketlerin şube açmasını zorunlu kılan 03.12.1887 tarihli Osmanlı Fermanı'na aykırı olmamak amacıyla 1907 yılında Trablus'ta, mevcut başka bir holding şirketini satın alarak faaliyetine başlamıştı. Banka, ilk yıllarında Trablus dışında Bingazi, Khoms, Zletin, Misurata, Zawara ve Derne'de birkaç şube daha açtı. 20. yüzyıl başında İzmir'de de şube açan bankanın ilk binası 1. Kordon'daydı. 1922 İzmir yangınından sonra banka, 1930 yılında inşa edilen Çatalkaya Hanı'nın batı bölümüne geçmişti. Hanın doğu bölümünde ise ABD Konsolosluluğu bulunmaktaydı. 1880-1881 yılları içinde Aydın Vilayeti Valiliğini yürüten Midhat Paşa, Basmane Garı'ndan Konak'a kadar bir cadde açılmasını ve bu yolun daha sonra Göztepe'ye, oradan da Urla'ya kadar uzatılmasını düşünmüştü. Valilik ile belediye arasındaki bazı anlaşmazlıklar sebebiyle bulvar açma çalışması ancak I. Dünya Savaşı'nın sonlarında başlayabilmişti. İzmir Belediyesi, Basmane'den Gümrük'e kadar açılacak olan bulvar işini, 1918 yılında bir şirkete ihale etmişti. Gerekli kamulaştırmalar yapıldıktan sonra bulvar için başlayan çalışmalar, hanlar bölgesine geldiğinde durmuştur. Kurtuluş Savaşı ve ardından büyük yangın ile 1930'ların başlarına kadar "Şirket Bulvarı" olarak anılan fakat bir türlü açılmayan yol, 1932'den itibaren Fevzi Paşa Bulvarı olarak anılmaya başlanmıştı. Bu yıllarda Çatalkaya Han da bulvar üzerinde inşa edilen ilk yapılardan biriydi. Bina günümüzde Cumhuriyet bulvarı,

Figür 4.2. Çatalkaya Hanın Eski Amerikan Konsolosluluğunun bulunduğu yönden günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

Şehit Fethi Bey Caddesi ve Fevzi Paşa Bulvarının keşiştiği köşededir.

"İzmir Bulvar Şirketi" tarafından finanse edilip uygulanan yapının tasarımı, şirketin başka yapılarının tasarımı da üstlenen, Mimar Ahmet Kemal'e aittir. "Arkitekt" dergisinde yayınlanan tanıtım yazısında yapı; yeni mimari akımların henüz Türkiye'de yaygınlaşmadığı bu dönemde "Mimar Kemalettin ve Mimar Vedat'ın stilize etmek istedikleri bir araştırmanın son örnekleri"nden biri olarak tariflenir.

Banco di Roma ve Amerikan Konsoloshanesi olarak, birbirini tamamlayan iki ayrı kütle şeklinde tasarlanan yapı; üç yönden cepheleri algılanacak biçimde köşe parselde konumlanmıştır. Yine "Arkitekt" dergisindeki yazıda mimarın anlatımına göre; yapının yer aldığı zemin, dolgu ve bataklık olduğu için banka bölümünde radyejeneral temel, konsoloshane bölümünde ise mütemadi temel kullanılmış, yapı betonarme iskelet ve tuğla dolgu duvarlar olarak inşa edilmiştir. Yapı zemin kat ve üzerinde iki kattan oluşur.

Cumhuriyet dönemi Birinci Ulusal Mimari Akımı'nın tipik örneklerinden olan yapı, Art Deco üslup özelliklerini taşımaktadır. Banka bölümünün girişi, dönem yapı-

larında sıklıkla rastlanan köşe vurgusuyla, çatıda silindirik bir kule ile tanımlanır. Taç kapıya benzeyen ana giriş kapısı üzerinde birinci kat köşesini saran dairesel bir balkon yer alır. Dövme demir geometrik kontürlü ve kabaraların yer aldığı ana giriş kapısının en dikkat çekici kısmı kulbudur. Yuvarlak biçimli kulpta yer alan geometrik kabartmaların iç kısmında bir zencerek motifi görülmekte, tokmak kısmında ise şemse, rumi bitkisel motifleri göze çarpmaktadır. Zemin kat; yuvarlak planlı giriş holünden ahşap bir kapıyla geçilen büyük bir hol ve onun çevresinde konumlanan memurlar salonu, vezne dairesi gibi me-

Figür 4.3. Çatalkaya Hanın ilk inşa edildiği yıla ait fotoğrafı (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

kanlardan oluşmaktadır. İlk inşa edildiği dönemde zemin katta ve birinci katta banka ve İzmir Bulvar Şirketi'ne ait bürolar yer alırken; ikinci katın genel kullanımındaki bürolardan oluştuğu bilinmektedir. Büyük holün tavanının merkezinde vitray cam yer almaktadır. Bu vitrayda kullanılan renkler arasında turkuaz, kobalt mavisi, firuze, yeşil, fonda ise kırık beyaz ve hardal renkleri bulunmaktadır. Vitrayın motifleri; stilize hançeri yapraklıdır ve kıvrık dalları rumiyi andırmaktadır.

Yapının konsoloshane olarak tasarlanan bölümünde de köşe vurgusu; yükseltilmiş çatı alınlığı, birinci kattaki iki konsol üstünde taşınan dairesel cumba ve üzerindeki demir korkuluklu dairesel balkon ile

sağlanmıştır. Balkonun kapısı sivri kemer geçişlidir. Çatı alınlığındaki geometrik dilimli niş biçimli iç içe geçmiş silmeler yapının Art Deco üslup özelliklerini yansıtmaktadır. Zemin kat özgün tasarımda garaj ve acentalık işlevlerine uygun olarak tasarlanmıştır. İki yapı kütesinin keşişimindeki aksta yer alan giriş kapısından konsoloshane binasının birinci ve ikinci katlarına çıkılmaktadır.

Konsoloshane binası döneminin örneklerinde sıkça rastlandığı şekilde geniş saçaklı bir çatı örtüsüne sahipken; banka binası dışı parapet duvarları ve yer yer yükseltilmiş çatı alınlıklarıyla bitirilmiştir. Çatı saçaklarının altlarında derin oyma geometrik bezemeler görülmektedir. Yapının her katında pencere formları ve düzeni farklılık gösterir. İki cephesinde de merkezinde yüzey çıkıntıyla vurgulanmış ve bu çıkıntıların iki ucunda da, köşelerinde birer sütünce yer almaktadır. Sütüncelerin başlıklarındaki bezemeler istirdideyi andıran yivli bir formdadır. Banka binasının basık kemerli ve dikdörtgen biçimli zemin kat pencereleri iç içe geçmiş silmelerden oluşan sövelere ve dökme demir pencere korkuluklarına sahiptir. Banka binasının cephesinde yer alan pilasterler kütlede düşey vurgu yaratırken; balkonların altındaki konsollar plastik etkisiyle cephede öne çıkan elemanlardır. Cephedeki beşik kemerler ile dikey bölüntüleri sağlayan çıkıntılı kaidelerinde üç dilimli konsollar bulunan pilasterler batı etkisini yansıtırken, üst katta sivri kemer üstü bitkisel bezemeler Osmanlı etkilidir.

MEVCUT DURUM

Binanın yapısal hasarları ve korunmuşluk durumunu tespit edebilmek için detaylı çalışmaların gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Gözlemlenebildiği kadarıyla; sıva çatlakları ve bazı yapısal çatlakların dışında cepheler genel olarak bakımlı ve iyi durumdadır.

Figür 4.4. 1930'lu yıllarda Fevzipaşa Bulvarına doğru bakış. Fotoğrafın Sağ yönünde Çatalkaya Hanı, sol yönünde Osmanlı Bankası görülmektedir (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Kaynakça:

•Ahmet Kemal, "Roma Bankası ve Amerikan Konsoloshanesi", Arkitekt, 1933-12 (36), 368-371.

•Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=2416259325062957&set=gm.2405190712836225&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=703448239677416&set=gm.674659945889319&locale=tr_TR

•John Alfred Consiglio, "Banco Di Roma's Mediterranean Thrust 1900-1952", Storja, 2001, 74-92.

•Özcan Mert, "Osmanlı Belgelerine Göre Banco di Roma'nın Trablusgarp'daki faaliyetleri", Belleten, Cilt: 51, Sayı: 200, 1987, 829-848.

•Tülay Baran, "1923-1938 Yılları Arasında İzmir'in İmarı", Anadolu, 1938, 283-294.

•Umut Devrim Genç, "Ege Bölgesi'ndeki Banka Yapıları (1915-1930)", Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, İzmir, 2001.

05

TÜRKİYE DENİZCİLİK İŞLETMELERİ MÜDÜRLÜK BİNASI

Figür 5.1.
Atatürk Caddesi yönünden Denizcilik İşletmeleri
Müdürlüğü binasının günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Vali Kazım Dirik Caddesi, No:2
Yapım Yılı:
1920'ler sonu

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

İzmir'in 18. yüzyılda önemli bir ticaret ve liman kenti olması; hem körfez içinde, hem de daha uzak liman ve iskeleler arasında buharlı vapurların çalıştırılmasını kaçınılmaz hale getirdi. 19. yüzyıl son çeyreğinde ise kente düzenli bir rihtım inşa edilmesi ile bu süreç hızlandı. 1880'li yılların başında İzmir Körfezi ve civarında vapur işletme imtiyazı almak için resmi makamlara yapılan başvurular yoğunlaşmıştı. 1880 yılında, Jolly Carmoly adlı kumpanya da 25 yıllık bir imtiyaz almak amacıyla resmi makamlara başvurdu. Kumpanyanın teklifinde, her yıl karının % 5'ini İzmir'deki Mekteb-i İptidaiye-i Umumiye adlı eğitim kuruluşuna vereceğini vaat etti. Şirketin bu teklifi olumlu karşılandı. Bunlar dışında 1881 yılında Karşıyaka sakinlerinden birkaç müteşebbis gerekli makamlara başvurarak Körfez'de vapur çalıştırma hakkını kendilerinde tanımak istediler. Bu müteşebbisler iki küçük vapur ısmarlandığını, bunların yanaşacağı iskeleleri de yine kendilerinin yapacağını bildirdi. Kuracakları şirketin adı "Şirket-i Hamidiye" ya da "Mebadi-i Servet" olacaktı. Sermaye olarak da 5 bin lira değerinde, beş adet yolcu vapurunu gösterdiler. Onlar da Maarife yardımdan geri kalmayacaklardı; kardan % 10'unu vermeyi taahhüt ediyorlardı. Bu girişimler dışında İdare-i Mahsusa idaresi ve başka girişimciler de İzmir Körfezi'nde vapur çalıştırmak istiyordu. Bu girişimcilerden biri de İzmir'in ünlü tüccarlarından olan Yahya Hayati Efendi'ydı. 30 yıl süreyle imtiyaz alan Yahya Hayati Paşa girişimleriyle 1883 yılında "İzmir Hamidiye Vapur Şirketi" ni kurdu. Şirket 1909 yılında Belçikalıların eline geçti. 1916'da Şirketin imtiyaz süresinin sona ermesi üzerine vapurların çalıştırılması valilik tarafından geçici bir heyete verildi. Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasından sonra, Guiffroy, Rees ve Patterson adlı zengin iş adamları, körfezde vapur çalıştırmak amacıyla bir şirket kurdular. Yapılan başvurular ile İstanbul Hükümeti

Figür 5.2. Yapının Cumhuriyet bulvarına bakan pahlı köşesindeki alınlığın ön yüzeyinde, bir niş içerisinde yer alan çerçevelenmiş kabartma bitkisel motifin günümüzdeki görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023)

onlara körfezde vapur işletme hakkını geçici olarak vermişti. Kurtuluş savaşından sonra Guiffroy şirketinin bütün hakları ve vapurlar millileştirildi. İşletme, İzmir'in tanınmış iş adamlarından Uşakizade Muammer Bey'e devredildi. 5 Ağustos 1925 tarihinde, "İzmir Liman ve Körfez İşleri İnhisarı T.A.Ş" adında yeni bir şirket kuruldu. Uşakizade Muammer Bey'in ve daha önceki Guiffroy şirketinin bütün hakları bu yeni kuruluşa devredildi. 1932 yılında Hükümet, şirketi satın aldı ve Maliye Bakanlığı'na bağladı. Şirket, 1934 yılında "İzmir Liman İşletmeleri Umum Müdürlüğü" adı ile tekrar yapılandı. 1936'da müdürlük, İktisat Veka-

letine bağlı olmak kaydıyla "İzmir Liman İşletmesi" adı altında yeniden düzenlendi. 1938 yılında Denizbank Umum Müdürlüğü'nün bir şubesi olan işletme, 1939'da Devlet Limanları Umum Müdürlüğü'ne, 1943'te Devlet Denizyolları Umum Müdürlüğü'ne, 1944'de Devlet Denizyolları ve Limanları İşletmesi Umum Müdürlüğü'ne devrolundu. 1952 yılında, Denizcilik Bankası TAO'nun kurulmasıyla birlikte, İzmir İşletmesi Müdürlüğü adıyla Denizcilik Bankası TAO'nun bünyesine alındı. 1983 yılında Türkiye Denizcilik Kurumu'na, 1984 yılında ise Türkiye Denizcilik İşletmeleri'ne bağlandı.

1922 İzmir Yangını'ndan sonra hızla imar edilen Pasaport bölgesinde inşa edilen Türkiye Denizcilik İşletmeleri Müdürlüğü binasının mimarı Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın önemli temsilcilerinden Tahsin Sermet Bey'dir. Zemin üzeri iki katlı, kareye yakın planda olan yapı yığma sistemle inşa edilmiştir. Simetrik cephe kurgusuna sahip olan yapının köşe vurguları çatı saçaklarını kesintiye uğratan, yükseltilmiş alınlıklarla sağlanmıştır. Binanın alınlıklarında ait olduğu Denizcilik İşletmeleri'nin sembolü yer almaktadır. Cumhuriyet Bulvarı'na bakan pahlı kısımda alınlığın ön yüzeyinde bir niş

da az sayıda kullanıldığı söylenebilir. İkinci katta yer alan kemerli pencerelerin çevresinde kabartma motifli panolar yer almaktadır. Bu motifleri de içine alan pencere panoları yatayda, cepheler boyunca ardişik bir düzende tekrar etmektedir. Ana binanın güneyindeki parselde daha önce tek katlı olarak inşa edilmiş bir bina bulunurken, 1940'lı yıllarda bu binanın üzerine ana binanın cephesinin devamı niteliğinde katlar eklenmiştir.

Figür 5.3. 1930'lu yıllardan liman içinden fotoğrafta sağda Deniz İşletmeleri Müdürlüğü binası solda yerinde şimdi Kilim Otelin bulunduğu Cendeli Han görünümünde (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

içerisinde yer alan çerçevelenmiş kabartma bitkisel motifli Osmanlı süsleme sanatını çağrıştırmaktadır. Yapının eski fotoğrafları incelendiğinde aynı motifin diğer pahlı köşedeki alınlıkta da yer aldığı ancak günümüze ulaşamadığı tespit edilmiştir. Köşe kısımların açıklıklarının sivri kemer geçişi oluşu Selçuklu mimari üslubunu akla getirmektedir. Kuzeye bakan cephe üzerindeki ana girişin kapı tokmağı sarmal dal motifleriyle bezenmiştir. Ana giriş cephesinde ve köşelerde taş konsollarla taşınan kısmi çıkmalar kütleyle hareketlilik kazandırmıştır. Birinci kat ve zemin kat arasındaki silme ise kütlede yatay vurguyu sağlamaktadır. Köşe alınlıklarının geometrik formu ve üç cephe boyunca devam eden kat silmesi yapıdaki Art Deco stiline yansımalarıdır. Pencere biçimleri her katta değişiklik göstermektedir. Ancak döneminin diğer örneklerinde görülen kemerli pencerelerin bu yapı-

Figür 5.4. 1930'lu yıllarda Denizcilik İşletmeleri Müdürlüğü binasının genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

Günümüzde hala Türkiye Denizcilik İşletmeleri'ne ait olan yapının 2020 yılında yaşanan İzmir depreminde yapısal hasar aldığı bilinmektedir. Restorasyon sürecini bekleyen yapı günümüzde kapalı durumdadır.

Kaynakça:

•Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=1573092676046297&set=gm.1559689184053053&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=2093268607362032&set=gm.2084846674870632&locale=tr_TR

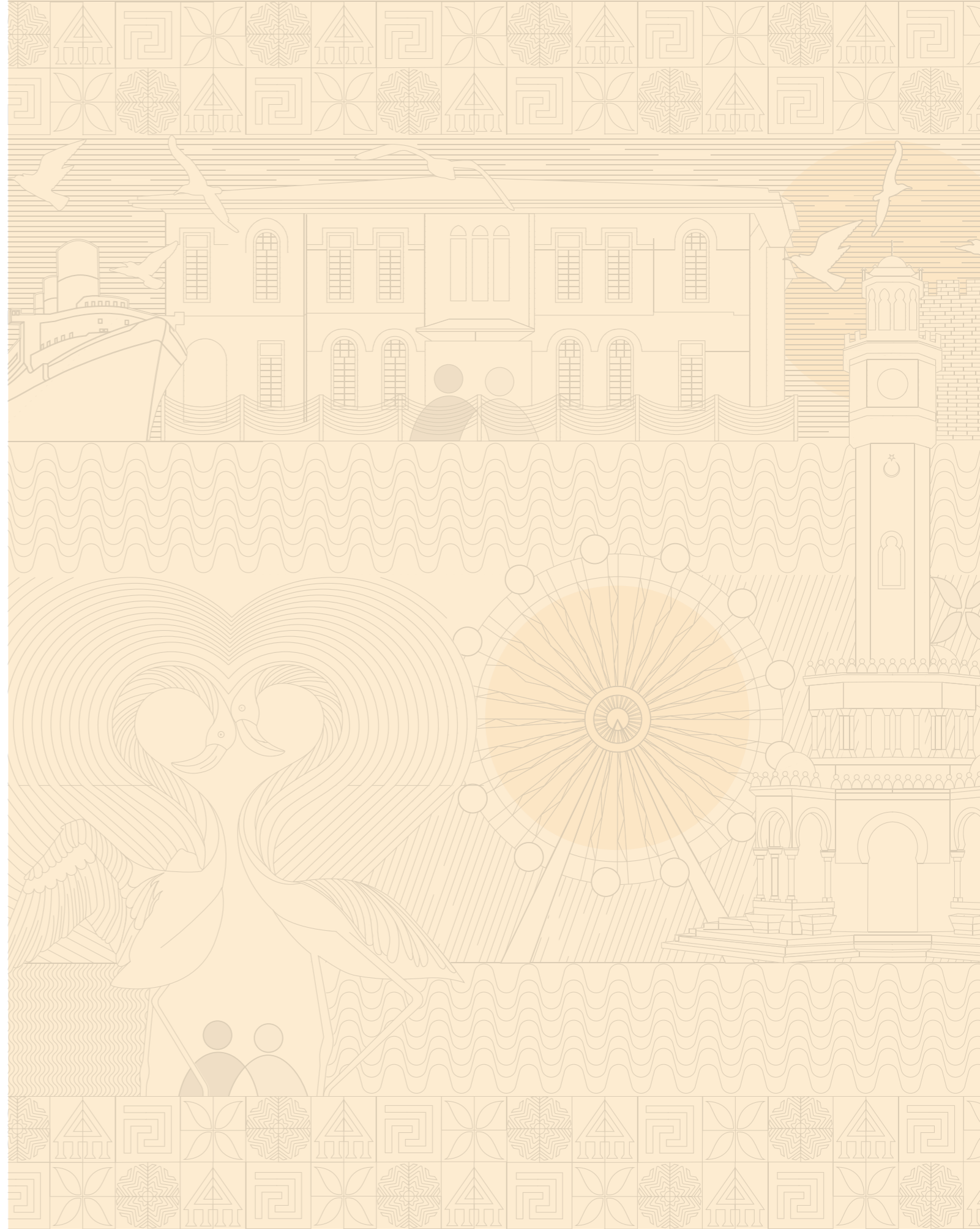
•izmirdergisi.com, "Körfez Sularında İlk Vapurlar", 15.01.2024, <https://www.izmirdergisi.com/tr/dergi-arsivi/60-36inci-sayi/171-korfez-sularinda-ilk-vapurlar>

•Nadir Yurtoğlu, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Liman ve İskele Politikaları", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, s. 100, 2019, 505-554.

•Sadık Kurt, "Hamidiye Vapur Şirketi", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt:1, Sayı: 1, 1991, 71-107.

•Sinan Demirbilek, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", ÇTTAD, XII/24, (2012/Bahar), 203-232.

•tdi.gov.tr, "Türkiye Denizcilik İşletmeleri A.Ş.", 15.01.2024, <https://www.tdi.gov.tr/tarihce/>

06

TEKEL BAŞMÜDÜRLÜK BİNASI

Figür 6.1.
Tekel Başmüdürlük Binasının Cumhuriyet Bulvarı'ndan
günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Cumhuriyet Bulvarı, No: 128
Yapım Yılı:
1926-1933 yılları arası

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

19. Yüzyıl ortasında Osmanlı Hükümeti, yapmış olduğu iç ve dış borçlarını ödeyememeye başlayınca, alacaklılar ülkenin maliye sistemine güvenmeyip kendi vergi toplama sistemlerini kurdular. Buna göre "Duyunu Umumiye" adı ile kurulan teşkilat aracılığı ile vergileri artık Osmanlı devleti memurları değil, alacaklı ülkelerin kurduğu şirketin (Reji) memurları toplayacaktı. Sonuç olarak devletin önemli gelir kaynağı olan tütün, tuz ve kahveden toplanan vergiler alacaklı ülkelerin kurduğu Reji şirketine 30 yıl süreyle bırakılmıştı. 1925 yılında idare, devlet tarafından 4 milyon liraya satın alınması ve Tütün ve Sigara Kağıdı İnhisarı Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile millileşecekti. Kanuna göre iç tüketime mahsus tütün alımı, işletilmesi, tütün, sigara imalı ve satılması İnhisar İdaresi tarafından gerçekleştirilecekti. 1932 yılında inhisarların birleştirilmesi ve tek bir elden idare edilmesi yönünde çıkarılan kanunla Tütün İnhisarı, Gümrük ve İnhisar Bakanlığı'na bağlı olarak kurulan İnhisarlar Genel Müdürlüğü'nün yapısı içine alındı. Bu müdürlüğün İzmir'deki şube binası ise Cumhuriyet Bulvarı'na inşa edilmiştir.

1922 İzmir yangınından sonra hazırlanan yeni imar planı doğrultusunda inşa edilen yapılardan biri olan Tekel Başmüdürlük binasının inşa tarihine ilişkin net bilgi bulunmamakla birlikte; 1926-1933 yılları arasında inşa edildiği bilinmektedir. Zemin üzeri üç katlı yapı betonarme olarak inşa edilmiştir. Yapının yanında mekanik tesisatı içeren bir ek yapı ve küçük bir avlu bulunmaktadır. Özgünde teras olarak kullanılan üçüncü kat, sonrasında kapatılarak iç mekana dahil edilmiştir. İlk inşa edildiği yıllarda depolama alanı olarak kullanılan zemin kat, 1950-1970 yılları arasında satış mağazası olarak kullanılmıştır. Bir dönem yeniden depolama işleviyle kullanılan kattaki kapıların bazıları pencereye dönüş-

türülerek girişlerin yönleri değiştirilmiştir. 1970'lere ait fotoğraflarda ek binanın da satış mağazası olarak kullanıldığı görülmektedir.

Köşe birleşimi pahlı olan yapının ana giriş kapısı bu pahlı köşe üzerinde yer almaktadır. Yapının zemin katında dikdörtgen pencereler bulunurken; birinci ve ikinci kat pencereleri sivri kemer geçişlidir. En üst katta ise Bursa kemerli pencereler gözlemlenmektedir. Yapının çatı saçakları oldukça dışa taşırılmıştır. Birinci kattan itibaren yapının pahlı köşeleri

ve cephenin orta bölümleri dışa taşırılarak, cephede tekdüzeliğe engel olunmuştur. Bu çıkımların zemin kattaki başlangıç noktalarının iki ucunda konsollar yer almaktadır. Plastik etkisi yüksek olan konsollarda mukarnas süslemeler ve bu süslemelerin üzerinde zigzag biçimli geometrik bezemeler göze çarpmaktadır. Konsolların tepe kısmında ise dilimli geometrik kabarıklar yer almaktadır. Yapının pahlı köşesinde birinci kattan itibaren niş içerisinde yer alan sivri kemer formulu pencere açıklıklarını ikinci katta sivri kemerli birbirine bitişik pencere aralıkları izlemekte ve ortasında sütunceler ve stilize edilmiş Selçuklu şekilli sütun başlıkları görülmektedir. İkinci katta pencere alınlıklarında niş içerisine çerçevelenmiş beyaz fonda, turkuaz, kobalt

mavisi ve yeşil tonların ağırlıkta olduğu bitkisel bezemelerle süslü hançeri yapraklar, hattailer, pençler ve kıvrık dallarla bezeli çini panolar yer almaktadır. Bu panolar Osmanlı mimari ve süsleme üslubunu çağrıştırmaktadır. Yapıda Osmanlı ve Selçuklu mimari anlayışının, süsleme tarzının stilize edilerek vurgulanması köklere atıfta bulunurken döneminin ve batının yeniliklerini de sergiliyor olması çağdaş olma ideasını da yansıtmaktadır.

Figür 6.2. 1930'lu yıllarda binanın genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

2023 yılında restorasyonu tamamlanan yapı otel olarak işlevlendirilmiştir.

Kaynakça:

- facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=347214688634108&set=gm.344003312288319&id=133446580010661&locale=tr_TR
- izka.org.tr, "İzmir Endüstriyel Miras Envanteri", 15.01.2024, <https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2021/08/endustriyel-miras.pdf>

- Mesut Çelik, "Cumhuriyet Dönemi Tekel Binaları", 15.01.2024, https://www.academia.edu/25828349/CUMHUR%C4%B0YET_D%C3%96NEM%C4%B0TEKEL_B%C4%B0NALARI

- Selin Karagözler, "Tarihi Yapıların Enerji Performansının Maliyet Etkin İyileştirilmesi Üzerine Bir Çalışma: İzmir Tekel Başmüdürlük Binası", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Çevre Kontrolü ve Yapı Teknolojisi Programı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2018.

- Sinan Demirebilek, "Tek Parti Döneminde İnhisarlar (1923-1946)", ÇTTAD, XII/24, (2012/Bahar), 203-232.

07

ZİRAAT BANKASI BİNASI

Figür 7.1.
Gazi Bulvarı'ndan Şehit Bey Bulvarına doğru bakış. Banka binasının günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Şehit Fethi Bey Caddesi, No: 34
Yapım Yılı:
1930

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

19. yüzyılda imparatorlukta kırsal kesimde yaşayan çiftçilerin kredi ihtiyaçlarını karşılayacak bir sistem bulunmamaktaydı. Yüksek faizli kredi veren tefecilere yönelen çiftçiler yıllık %900 faizle tefecilere borçlanmaktaydılar. Bu yüksek faizle borçlarını ödeyemeyen çiftçiler ürünlerini bu tefecilere vermek zorunda kalıyorlardı. Çiftçileri tefecilerden kurtarmak isteyen Niş Valisi Mithat Paşa, çiftçilerin devlet destekli ekonomik sistem ile desteklenmesi gerektiğini düşünüyordu. Bu düşünce ile 1863 yılında çiftçi temelli kaynak ile devlet kontrolünde Memleket Sandıkları'nı kurdu.

İlk olarak Pirot kasabasında uygulanan sistemde, sandıkların sorumluluğu köylülerin seçtiği iki Hristiyan ve iki Müslüman vatandaşın üzerindeydi. Günlük hesap defterleri ve paralar bu sandıkta saklanırdı. Sistem zamanla imparatorluğun diğer yerleşimlerinde de uygulanmaya başlandı. Zamanla sandıkların işleyiş şeklinde aksaklıklar ve bozulmalar görülünce 1883 yılında Menafi Sandıkları oluşturuldu. Menafi Sandıkları, Türk köylülerine %1 gibi düşük faizli krediler vermişti. Sandıkların kuruluş yapısı itibariyle, modern banka niteliği taşımadığını ve köylünün imece usulü dediği kooperatif şeklinde bir kuruluş olduğu görülmüştü. Memleket Sandıkları, kooperatif olma özelliği ile modern bir finans kuruluşu olan Ziraat Bankası'nın temel yapıtaşını oluşturdu.

1888'de Ziraat Bankası kuruluşu ile sandıklar, bankaya devredildi. Çiftçilerin tefecilere ihtiyaç duymaması için, faaliyetine son verilen Menafi Sandıkları'nın sermayeleri Ziraat Bankası'na aktarıldı. 1916 yılında ise çıkarılan yasa ile Ziraat Bankası, devlet bankası halini aldı. Bankanın İzmir şubesine ait büroları 1900'lü yılların başında Cezayir Han içinde bulunmaktaydı. 1922 İzmir şehir yangını sonrasında bankanın kendisine ait binası, Gazi Bulvarı ile Şehit Fethi Bey caddesinin kesiştiği köşeye inşa edilmişti.

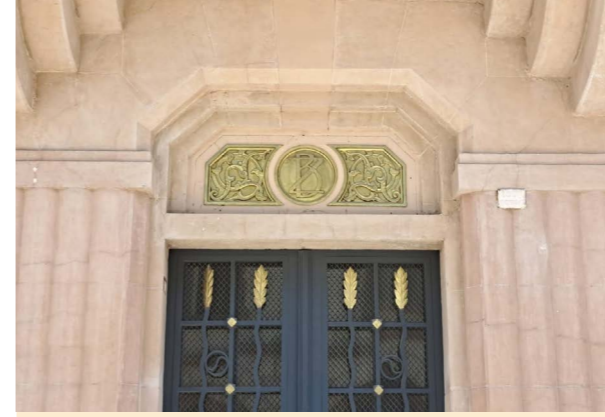
Figür 7.2. Ziraat Bankası zemin kattaki holün günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

Birinci Ulusal Mimari Akımı dönemine ait yapıda Art Deco üslubu ön plandadır. Zemin üzeri iki katlı olan yapı betonarme olarak inşa edilmiştir. Özgün plan kurgusunda zemin kat banka, üstteki iki kat ise lojman olarak tasarlanmıştır. Yapının ana girişi kütleli pahlı kısmında yer alırken; lojman girişi Şehit Fethi Bey Caddesi'ne bakan cephededir. Ana giriş kapısı zemin kattaki müşteri holüne açılmaktadır. Katlar boyunca devam eden galeri boşluğu ile aydınlatılan holün zemin kat tavanında, banka katı ile lojman katlarını birbirinden ayıran vitray cam yer almaktadır.

Birinci ve ikinci kat planları galeri boşluğu çevresinde şekillenmektedir. Ancak, giriş cephesi ve geniş açılı iki kenarın birleşim noktalarında planın karmaşık bir kurguya sahip olduğu söylenebilir. Plan kurgusundaki bu karışıklığın; dönemin mimarlık anlayışında cepheye verilen önemin bir sonucu olarak, öncelikle cephenin tasarlanması ve planın bu tasarıma göre şekillenmesinden kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Lojman katları arasındaki düşey sirkülasyon özgün merdiven ile sağlanırken; zemin katı birinci kata bağlayan merdivenin yapıya sonradan eklendiği bilinmektedir.

Yapı, dönemdeki diğer banka yapılarıyla ortak özellikler bulundurmamakla birlikte, cephe tasarımında bezeme öğelerinden çok kütle

hareketleri ve düşeyde vurgulanan çizgisel elemanlar barındırmaktadır. Yapının ana girişinin yer aldığı pahlı kısmında ve lojman girişinin yer aldığı cephede, zemin kat üzerinde iki kat boyunca devam eden çıkıntılar bulunmaktadır. Lojman girişinin yer aldığı cephedeki çıkma altında dairesel formlu konsollar yer alırken, ana girişin üstünde yer alan konsollar eğrisel biçimlidir. Ana girişin üzerindeki konsolların iç ve dış yüzeylerinde niş içerisinde boşaltılmış yüzeye kabartma tekniğiyle bitkisel bezemeler yapılmıştır. Bu bezemelerin merkezinde; natüralist bir çiçek, kıvrık

Figür 7.3. Binanın batı cephesindeki pencere üzerinde niş içerisinde merkezde "Z" ve "B" harflerinin iç içe geçirilmesiyle meydana getirilmiş bankanın armasının günümüzdeki görüntüsü (Kaynak: İzMiras, 2023).

dallar ile pençer ve rumi yaprak motifleri yer almaktadır. Konsollar arasındaki silme boyunca rozetler gözlemlenmektedir.

Dönem yapılarında ana girişin yer aldığı köşeler çoğunlukla kubbeler ve kuleler ile vurgulanırken; bu yapıda yalnızca köşe çıkması kullanıldığı görülür. Dökme demir ana giriş kapısının yüzeyinde etrafını saran kabaralar ve iki kanadın merkezinde yer alan kapı tokmakları rumi motiftir. Lojman girişinin yer aldığı cephedeki çıkmanın kütlelerinin büyüklüğü ve payanda olarak kullanılan elemanların tasarımı bu cepheyi en az giriş cephesi kadar vurgulamakta ve öne çıkarmaktadır. Lojman girişinin bulunduğu batı cephesindeki giriş alınlığında niş içerisinde merkezinde bankanın arması "Z" ve "B" harflerinin iç içe geçmesiyle meydana getirilmiş bir madalyon ve madalyonun iki yanında boşaltılmış zeminde kabartma tekniğinde rumi ve kıvrık dal motifleri yer almaktadır. Çıkmanın yer almadığı diğer yan cephenin ise çok daha yalın olduğu görülmektedir. Zemindeki pencere açıklıklarının bir kısmında sivri kemer uygulaması söz konusudur. Bunların haricindeki diğer pencereler ise köşe kemerli forma sahiptir. Birinci kat pencere sövelerinde yer alan bordür kuşağında natüralist boşluksuz yaprak ve üzüm bezemeleri yer almaktadır. Birinci ve ikinci kat pencere aralarında pilasterler bulunur ve bu pilasterlerin başlıkları Selçuklu süsleme sanatını hatırlatan geometrik kabartmalarla bezenmiştir. Pilasterlerin alınlık kısmında kabartma tekniğinde buğday motifli süslemeler yer almaktadır. Birinci ve ikinci kat pencereleri ise dikdörtgen form-

ludur. İkinci kat pencere alınlıklarında stilize edilmiş Bursa kemere benzer birbirini tekrar eden niş uygulaması görülmektedir. Lojmanın yer aldığı ikinci katta pencerelerin önünde Fransız balkonlar yer alırken; cumbanın yer almadığı cephede, ikinci katta küçük bir balkon bulunmaktadır. Pencere nişlerini ayıran ve iki kat boyunca devam eden sütunçeler kütlede düşey vurguyu sağlamaktadır.

Yapının giriş holünde sütun başlıkları ve silme kuşakları dikkat çekmektedir. Sütun başlıklarında genel hatları ile stilize bitki motifleri, kıvrık dallar ve papatya motifleri görülmektedir. Silme kuşaklarında; mukarnas formunda nerdeyse sarkıt halde birbirini takip eden geometrik biçimler ve kabaralar hakimdir. Silme kuşakları ise duvar boyunca devam eden zencerek motifleri ile sonlanmaktadır. Yapının merkezinde yer alan stilize bitki ve yaprak motiflerinin hakim olduğu geometrik bezemelerin görüldüğü vitrayda; çoğunlukta turuncu ve mavi tonları olmak üzere turkuaz, kobalt mavisi, sarı, firuze, bordo renkleri hakimdir. Vitrayın fonu ise kırık beyaz renktedir. Geometrik formun yoğunlukta olduğu ve birleşim noktaları kabaralı olan dökme demir pencere korkuluklarının üzerinde Ziraat Bankası'nın sembolü olan başak motifleri de görülmektedir. Zeminde kırık beyaz ve siyah renkte, geometrik bezemeli karosimanlar bulunmaktadır. Bankanın zemin katında yer alan özgün kasaların kapılarının dış yüzeyine "Z" ve "B" harfleri işlenmiştir. Kapıların iç yüzeyine ise; kenar suyunda metal üstü oyma tekniğinde, merkezinde geometrik bezeme, aralarında papatya, yaprak ve istiridye kabuğu motifleri işlenmiştir. Lojman bölümünde bulunan dökme demir merdiven korkuluklarında geometrik bezeme ve natüralist çiçek biçimli kabaralar bulunmaktadır. Yapının pahlı köşesinde birinci kat hizasındaki odanın silme kuşaklarında da zemin kattaki gibi mukarnas süsleme karşımıza çıkmaktadır.

Figür 7.4. 1930'larda banka binasının genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

Uzun yıllar özgün işlevini sürdüren yapı 2023 yılında tamamlanan restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışması sonrasında sanat galerisi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Kaynakça:

•Emine Kaya ve Esra Kadanalı, "Geçmişten Günümüze Lider Tarımsal Kredi Kuruluşu: T.C. Ziraat Bankası", Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi, Temmuz (19), 2020, 131- 152.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=363561006999476&set=gm.360076500681000&id=133446580010661&locale=tr_TR

•Necdet Bilgin ve Şaban Taniyıcı, "Türkiye'de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi", KMU İİBF Dergisi Yıl:10 Sayı:15, 2008, 136-159.

•Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna) (Insurance Plan of Smyrna), issued by Charles E. Goad, a London-based civil engineer, in June 1905.

•www.ziraat.com.tr, "Bankamız Tarihçesi", 15.01.2024, <https://web.archive.org/web/20161126062252/http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>

08

İTALYAN
TİCARET BANKASI BİNASI

Figür 8.1.

İtalyan Ticaret Bankasının Cumhuriyet Bulvarına bakan cephesinin günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Cumhuriyet Bulvarı, No: 66

Yapım Yılı:

1928

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

1894 yılında Milano'da Alman, Avusturya ve İsviçre sermayeleri yardımıyla kurulan İtalyan Ticaret Bankası (Banca Commerciale Italiana), İtalyan bankacılık sisteminin önemli bir bileşeni ve yurt dışında en büyük varlığa sahip kurumlarından biridir. Almanya'da yaygın olan ve özellikle büyük bankalara kredi sağlayan karma evrensel banka modeline göre yönetilen banka; çelik-mekanik, elektrik, kimya, ulaştırma, tekstil, bayındırlık işlerine yönelik risk sermayesini artırarak ülkenin yeni sanayi yapısını destekledi. Banka şubelerini büyük merkezlerden başlayarak ülke çapında açmaya başladı ve faaliyetlerini şubeleri dışında yan bankalar ağı aracılığı ile uluslararası pazarda genişletti.

1911 yılında ilk şubelerini Londra'da açan banka daha sonra 1918'de New York'ta bir şube açtı ve giderek artan sayıda varlık ve katılımla devam etti. 1919 yılında banka, Balkanlara doğru genişledi. Osmanlı topraklarına girişi ise yine aynı yıl gerçekleşti ve ilk şubelerini İstanbul'da açtı. Şubelerini 1920'li yıllarda Orta Doğu, Balkanlar, Türkiye ve Mısır'a yayan banka 1929'da gerçekleşen Dünya Ekonomik Buhranı'ndan etkilenerek 1932 yılında iflas etmenin eşiğine geldi. 1934'te banka kamulaştırıldı ve sanayi politikası işlevlerine sahip İtalyan kamu ekonomik kuruluşu olan "Endüstriyel Yeniden Yapılanma Enstitüsü"(IRI) mülkü haline geldi. 1936 bankacılık kanunu ile İtalyan Ticaret Bankası, Credito Italiano ve Banco di Roma ile birlikte, "IRI" aracılığıyla kamu kontrolü altında kaldı, olağan kredi bankasının (kısa vadeli) faaliyetlerine hitap etti. Banka zorlu İkinci Dünya Savaşı döneminde bazı liderlerinin kişisel taahhütleri aracılığıyla gizli bir anti-faşist faaliyetin merkezi haline geldi. Savaş bitiminde uluslararası pazardaki konumunu güçlendirdi ve Amerikan finansı ile hiç kesintiye uğramayan temasları yeniden kurdu. 1970 yılında banka hisseleri borsaya kote oldu. 2001'de Banca Intesa ile birleşerek "IntesaBci" grubunu oluşturdu. Bugün ise bankanın adı Intesa Sanpaolo adını

Figür 8.2. Çatı Saçak altı boyunca devam eden silme kuşağındaki sadberk yaprak motifleri birleşim noktalarında kuş figürüne dönüşen, kıvrık dallar ve natüralist çiçek kartuşları ile oluşturulmuş kompozisyon (Kaynak: İzMiras, 2023).

almıştır. Bankanın İzmir şubesi ise ilk defa 1928 yılında Cumhuriyet Bulvarı'nda açılmıştır.

İtalyan Ticaret Bankası binası mimar Giulio Mongeri tarafından tasarlanmıştır. Yapı; zemin üzeri bir kat ile bir ara kat ve bir çatı katından oluşmaktadır. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın temsilcisi olan yapının girişi cephenin merkezinde yer almaktadır. Özgün plan kurgusunda zemin kat; giriş kapısının açıldığı bir antre ile buradan üç basamakla ulaşılan bir müşteri holü ve antrenin iki yanı ile holün arkasında bulunan mekanlardan oluşmaktadır. Müşteri holünde bulunan "U" formlu büyük bankoda gişeler bulunmaktadır. Girişin sağ yanında ana merdiven yer alırken, holün arkasındaki servis mekanlarının yanında personel tarafından kullanılan ve servis mekanlarının yer aldığı ara kata bağlanan başka bir merdiven daha bulunur. Katlar arasında dikdörtgen bir galeri boşluğu yer almaktadır. Bu boşluk zemin kat tavanında yer alan vitray cam uygulaması ile ayrılarak müşteri holünü aydınlatır. Birinci kat; galeri boşluğu çevresinde konumlanan bürolar ve servis mekanlarından oluşan bir plan kurgusuna sahiptir. Eğimli çatının altında oluşturulmuş çatı katında ise; toplantı odaları ve misafir ağırlama mekanları yer alır.

Yapıda ara kat ve çatı katı da bulunmasına karşın cephe düzeni iki katlıdır. Yapının bulvara bakan ve döneminin örneklerine kıyasla daha yalın çizgilere sahip olan tek cephesi; kesme taş kaplamaları, nişleri, pilasterleri ve süslemeleriyle dikkat çekmektedir. Cepheye öne çıkan kütle hareketi; merkezdeki üç pencereyi kapsayan çıkmadır. Birinci kat boyunca devam eden çıkma, zemin katın kesme taş kaplamasında sonlanır. Bu birleşimde bulunan dairesel formu payandalar cephenin plastik etkisi güçlü öğelerindedir. Giriş açıklığının üst bitim noktasında, oval dilimli konsollar üzerindeki girişin her iki tarafında da bulunan pi-

Figür 8.3. Bankanın ilk açıldığı yıllara ait fotoğrafı (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

lasterler çatı saçaklarına kadar yükselmektedir. Giriş açıklığı üstünde beşik kemer formu niş bulunur. Niş içerisindeki boşaltılmış yüzeyde kabartma tekniğinde boşluksuz ve birbirini tekrarlayan bitkisel bezeme kuşağı ve merkezinde natüralist çiçek motifli kabara yer almaktadır. Cephenin her iki katında da pencereler beşik kemerlidir ve cephede simetri hakimdir. Pencere açıklıkları sade iken, birinci kat pencere açıklıklarının kaidesi iki uçlarında birbirini tekrar eden natüralist çiçek rozetleri ile süslenmiştir. Pencere açıklıklarının söve üstlerinde her iki uca boşaltılmış, zemin üzerinde kabartma tekniğinde bitkisel bezemeler, natüralist çiçek ve yaprak motifleri yer alır. Yapının çatısında küçük üçgen pencereler bulunur.

Kaynakça:

•Alessandro Iacopini, "La Banca Commerciale Italiana e la politica estera fascista in Europa orientale", N. 15 | 3|2013 Spazi, percorsi e memorie.

•Cenk Berkant, "İzmir'de İki İtalyan Projesi: Stefano Molli (1858-1916) ve Giulio Mongeri (1873-1953)", Ege Mimarlık, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, 2015/1-2, 89-90.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=4971670359521828&set=pcb.5061354280553175&locale=tr_TR

•Umut Devrim Genç, "Ege Bölgesi'ndeki Banka Yapıları (1915-1930)", Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı, İzmir, 2001.

Yapının özgün tasarımında çatının galeri boşluğunun üzerine gelen bölümü kırma çatı formundadır. Çatı saçaklarının, dönem örneklerine kıyasla bu yapıda daha dar olduğu görülür. Saçak altı boyunca devam eden silme kuşağında bitkisel bezemeler ile hayvan üslubu bir arada kullanılmıştır. Sadberk yaprak motifleri birleşim noktalarında kuş figürüne dönüşerek, kıvrık dallar ve natüralist çiçek kartuşları ile bir kompozisyon oluşturmuş ve birçok bezeme biçimi tatbik edilmiştir.

MEVCUT DURUM

Yapı; Banco Commerciale Italiana olarak kullanıldıktan sonra bir süre T.C. Merkez Bankası olmuş, ardından uzun zaman atıl durumda kalmıştır. 1997-1998 yılları arasında restorasyonu tamamlanan yapı yeniden banka olarak kullanılmaya başlanmıştır. Restorasyon öncesinde yapının iç mekanının harap durumda olduğu belirtilirken, uygulanan restorasyonun yapının özgün plan kurgusunda ve yapısal öğelerinde değişikliğe sebep olduğu bilinmektedir. Yapının özgün çizimleri ve güncel çizimleri karşılaştırıldığında; zemin kat planındaki mekansal kurguda bazı değişikliklerin yapıldığı, antre ve yanındaki mekanların pahlı formlarının değiştirilerek müşteri holünün dikdörtgen bir mekan haline getirildiği; holün arkasında yer alan mekanlara ait bazı duvarların ise günümüze ulaşmadığı görülmektedir. Yapının ilk tasarımına ait kesit çizimlerinde görülen kemerler ve taş kaplamalar da günümüzde bulunmamaktadır. Özgün tasarımdaki kırma çatının yerini tonoz formu bir üst örtünün aldığı bilinmektedir.

09

ESNAF VE AHALİ BANKASI BİNASI

Figür 9.1.

Esnaf ve Ahali Bankası binasının Mimar Kemalettin Caddesi yönünden günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Mimar Kemalettin Caddesi, No: 55

Yapım Yılı:

1927

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

1928 yılında Bakanlar Kurulu onayından sonra, milletvekilleri tarafından "abide-i iktisat" olarak nitelenen Esnaf ve Ahali Bankası, kurucuları; İzmir Valisi Kazım Dirik önderliğinde, İzmir Tayyare Cemiyeti reisi Mehmet Şevki Bey, Türk Tuhafiye ve Hırdavatçılar şirketi reisi Mustafa Muharrem Bey, Eczacı Kemal Kamil Bey, Şems-i Hakikat Mağazası sahibi ve ticaret odası üyesi Hüseyin Remzi Bey, Güzel Aydın Mağazası sahibi Ali Rıza Bey, Kereste tüccarı Kazım Mustafa Bey, Kavafiye deposu sahibi Kavrukzade Halit Bey, Kasaba Demiryolları telgraf müfettişi Ali Rıza Bey, Mühendis Ömer Lütfi Bey, Muallimler Cemiyeti reisi İbrahim Etem Bey'in katılımlarıyla açılmıştır. Merkezi İzmir'de olan bankanın amacı; halkın iktisadi seviyesini yükseltmek, ziraat ve sanayi alanlarında üretimi arttırmak, tüccarın, çiftçinin, sanatkarın, küçük esnafın, işçinin itibarını sağlamak ve güçlendirmek, gelişmelere engel olacak sebepleri ortadan kaldırmak, halkın mali gücünü yine halkın mutluluğu için kullanmaktır. Banka işlemlerinde, sanat, ziraat, ticaret, bayındırlık işleri ve maden işleri için girişimlerde bulunulduğunda; bu girişimleri kolaylaştırmak için her türlü eşya ve ihtiyaç maddelerini elde etme ve imal etme, bunları tedarik etme, bütünüyle yapı inşa etmek, bu durumlar için şirketlere tesis, isim, yerli yabancı kurum ve kuruluşlar ile beraber veya vekil olarak

adı geçen kurum kuruluşların nam ve hesabını üstlenmek ile icra etmekten ibaretti ve 50 sene süreyle kurulmuştu. Bankanın hissedarları arasında; tüccarlar, öğretmenler, doktorlar, mimarlar, mühendisler, avukatlar, iş adamları ve kentin yönetiminde söz sahibi olan yetkililerin olduğu geniş bir kitle bulunmaktaydı. 1.000.000 TL sermaye ile kurulan banka, diğer yerli bankalar içinde en güçlü olanıydı. Banka, 1959 yılında sermayesini 5.000.000 TL'ye yükseltti. Bu tarihten sonra "Egebank" adını alan kuruluş, yerelden ulusal bir banka olma yoluna girdi. 1999 yılında, "Tasarraf Mevduatı Sigorta Fonu" bünyesine alındı. 2002

yılında ise BDDK kararı ile banka, Oyak Bank ile birleşti. Bankanın ilk binası ise Mimar Kemalettin Caddesi ile Necatibey Bulvarı'nın kesiştiği köşe üzerinde daha önceki adıyla Peştemalcılar Çarşısı olarak adı geçen bölgede bulunmaktaydı.

Peştemalcılar çarşısında bulunan banka binası; giriş cephesinde yer alan kitabesinde yazdığı üzere 1927 yılında Mimar Necmettin Emre ve Mühendis - Mühahhit Nihad Lutfi tarafından inşa edilmiştir. Birinci Ulusal Mimari Akımı'na ait olan yapı döneminin temel özelliklerini taşımaktadır.

Zemin üzeri iki katlı olan yapının köşesi pahlı olarak tasarlanmış ve ana giriş bu köşeye konumlandırılmıştır. Yapının özgün tasarımında, bu pahlı köşenin üzerinde, köşeyi ve ana girişi vurgulayan bir yalancı kubbe bulunmaktadır. Günümüzde kubbenin yerinde yükseltilmiş bir parapet duvarı yer almaktadır. Yapıdaki kubbenin varlığı yapıya ait eski fotoğraflardan tespit edilebilmekte; ancak değişikliğin ne zaman ve hangi nedenle yapıldığı bilinmemektedir.

Yapının giriş cephesi üst iki katta içe çekilerek iç balkonlar oluşturulmuştur. Pahlı köşenin ikinci ve üçüncü katlarında, anıtsal girişi çerçeveleyen ve niş içinde bulunan parapet duvarlı balkon açıklığı bulunmaktadır. Bu balkon

açıklığı eyvanvari bir formdadır. İkinci katın balkon açıklığı stilize bursa kemer geçişli yapılmış ve balkon kaidesinde niş içerisinde boşaltılmış zemine kabartma tekniği ile alçı malzemedeki kıvrık dallar arasında rumi motiflerini barındıran bitkisel bezemeli bordür kuşağı yer almakta ve iki köşesinde niş içerisinde Osmanlıca kitabeler gözlenmektedir. Pahlı köşenin üçüncü katında ise yine parapet duvarlı, eyvanvari bir balkon açıklığı bulunmaktadır, bu açıklık sivri kemer geçişlidir. İkinci katta olduğu gibi, kaidesinde niş içerisinde boşaltılmış zeminde, kabartma tekniği kullanılarak kıvrık dalların, rumi motiflerin bulundu-

ğu bitkisel bezeme bordür kuşağı tekrarlanmaktadır. Ayrıca, bu kuşak üzerindeki iki uçta dikdörtgen formda firuze yeşili renkteki niş içerisinde, kare biçiminde hat sanatına benzer Osmanlıca dua bulunan bir bezeme görülmektedir. Yapıdaki diğer balkon alınlıklarında olduğu gibi niş içerisinde geometrik bezemeli beyaz ve açık mavi renklerin hakim olduğu çini pano yer almaktadır. Çini pano üzerinde bir parapet ve üzerinde ufak boyutta beşik kemer geçişli pencere açıklığı ve en üstte ise alınlık yer almaktadır.

Yapının zemin katında Bursa kemer geçişli kapılar yer almaktadır. Özgününde kapıların üstlerinde kemerli pencereler bulunurken; günümüzde bu pencerelerin dikdörtgen formu olduğu görülür. Yapının birinci katında dikdörtgen formu pencereler görülürken, ikinci kat pencereleri sivri kemer geçişlidir. İkinci kat pencerelerinin alınlıklarında niş içerisi stilize çiçekler, rumiler, hançeri yaprak bezemelerinden oluşan çini panolar yer almaktadır. Zemini kobalt mavisi olan panolarda beyaz, firuze yeşili ve zümrüt yeşili gibi renkler kullanılmıştır.

İkinci kat pencere gruplarının her birinin önünde konsollarla desteklenen balkonlar bulunmaktadır. Balkon korkuluklarının yüzeyinde kare çerçeveler ile ortasındaki kare boşluklardan oluşan geometrik bir süsleme yer almaktadır. Yapı mazgal tipi çatı parapetleriyle sonlanmaktadır.

MEVCUT DURUM

Yapı günümüzde dükkan, çay ocağı gibi farklı işlevlerle kullanılmaktadır. Bu durum yapının çok fazla müdahale görmesine sebep olmuştur. Cepheye, balkonlara ve pencerelere eklenen tabelalar, klima donatıları, antenler, korkuluklar vb. cephenin algılanmasını zorlaştırırken, özgünlüğüne de zarar vermektedir. Özgün tasarımdaki köşe kubbesinin ve kubbe altı saçağının günümüze ulaşmadığı; kemerli olan bazı pencerelerin formlarının ise değiştirildiği görülmektedir. Yapının bölümlenerek farklı işlevlerle kullanılmasının; iç mekanında çok fazla müdahaleye sebep olduğu söylenebilir. Genel anlamda oldukça bakımsız durumda olan yapı özgün niteliklerini daha fazla kaybetmeden en kısa sürede bakım, onarım ve restorasyon sürecine alınmalıdır.

Figür 9.2. 1930'lu yılların başından Esnaf ve Ahali Bankasının genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Kaynakça:

•Deniz Dokgöz, Fulya Selçuk ve Rabia Akgül, "Necmettin Emre: Arafta Bir Mimar", Ege Mimarlık Dergisi, Sayı: 102, 2019, 12-19.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=1906876436001251&set=gm.1895033380518630&locale=tr_TR

•M. Esra Atukalp, "Türkiye Cumhuriyeti'nin Birinci Yüzyılında Bankacılık Tarihi", İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi, Cilt/Sayı:

12/Özel Sayı, 2023, 202-211.

•Sabri Yetkin ve Erkan Serçe, "İzmir Esnaf Ahali Bankası'ndan Ege Banka (1928-2000)", Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

•Sadık Erdaş, "Modern Türk Bankacılık Tarihine Çevreden Bir Bakış: Anadolu'da Yerel Bankacılık", Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, Cilt: 11 Sayı: 2, 2014, 7-44.

10

AKSEKİ TİCARET BANKASI

Figür 10.1.

Akseki Ticaret Bankasının günümüzdeki genel görünümü
Fotoğrafın solunda Akseki Hanı görünmektedir
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Mimar Kemalettin Caddesi, No: 61

Yapım Yılı:

1927

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

: Osmanlı Devleti ve Cumhuriyet'in kuruluş dönemlerinde mahalli bankalar kurulmadan önce Anadolu'da ödünç para işlemleri Avarız Vakıfları ve Avarız Sandıkları ile temin edilmekteydi. Bu vakıflar, zamanla artan ihtiyacı hem işlev hem de mali açıdan karşılayamaz duruma geldiğinde 1930 tarihli Belediye Kanunu'nun 110. maddesine belediyelere devredildi. Yeni finansman arayışında olan çiftçiler, mahalli tacirler ve eşraf bir araya gelerek ticari faaliyetlerinin gerektirdiği finansman ihtiyacını karşılamak için Anadolu'nun değişik kentlerinde 1923 ile 1938 yılları arasında küçük sermayeli yerel bankalar kurmuştu. Bu bankalar genelde mahalli tüccar bankalarıydı ve tek şubeliydi. Bu mahalli bankalardan biri olan Akseki Ticaret Bankası çoğunluğu Aksekili olan çiftçi, tüccar ve mahalli eşrafın kurduğu bir bankaydı. Banka 29 Haziran 1927 tarihinde 250.000 TL sermaye ile İzmir'de Mimar Kemalettin Caddesi, Peştamalcılar'da bir binada faaliyetine başlamıştı. Farklı meslek gruplarından 322 kişi tarafından kurulan bankanın kurucularının büyük bir çoğunluğu Akseki'den İzmir'e göçen Aksekili tüccarlardan oluşmaktaydı. Kurucular arasında Aksekili tüccarlar dışında İzmir ve civarında yaşayan Aksekili olmayan tüccar ve esnaf da bulunmaktaydı. Bankanın kurucu kurulu ise altı kişiden oluşmaktaydı. Bunlar; İzmir manifatura tüccarlarından Aksekili Hacı Hüseyin Zade Hasan Fehmi Bey ile Aksekili Hacı Ahmet Zade Hasan Fehmi Bey, İzmir tuhafiyecilerinden Aksekili Hacı Ahmet Zade Mehmet Ali Bey, İzmir hırdavat tüccarından Aksekili Hacı Hasan Zade Mehmet Kamil Bey ile Aksekili Hacı Mehmet Zade Sadık Bey ve İzmir Aksekili Kadı Paşa Zade Ahmet Nadir Beylerdi. Değişik meslek gruplarından olan kurucular arasında; makineci, tuhafiyeci, manifaturacı, hırdavatçı, bakkal, pamuk tüccarı, kunduracı, çerçi, kırtasiyecisi, terzi, zahireci, sarraf, kolonyacı, tütüncü, uncu, demirci, yorgancı, kırtasiyecisi, helvacı ve kuruyemişiçi bulunmaktaydı. Banka zamanla, İzmir

Figür 10.2. 1927 yılında açılan Akseki Ticaret bankasının Mimar Kemalettin caddesine bakan cephesinin genel görünümü (Kaynak: Bilben, 2021).

planlarına ulaşılammış olması ve yapılan müdahaleler sebebiyle yapının mekansal düzeninde herhangi bir değişiklik olup olmadığı tespit edilememiştir. Yapının cephesi; pencere düzeni, süslemeleri ve çini panolarıyla, Akseki Han'ın Mimar Kemalettin Caddesi'ne bakan cephesinin neredeyse simetriği şeklindedir. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı yapılarında sıklıkla gözlemlendiği biçimde katlarda farklı pencere düzenleri hakimdir. Zemin katı camekanlı olan yapının birinci kat pencereleri dikkörtgen biçimli, ikinci kat

mir Mimar Kemalettin Caddesi'ndeki merkez şubesi dışında, Ödemiş, Aydın, İstanbul ve Bayındır'da şube açmıştır. 1929 yılı dünya ekonomik buhranında faaliyetlerini başarılı bir şekilde sürdüren kuruluş ayrıca aynı yıl Alman Magdeburger sigorta şirketinin İzmir acenteliğini almıştı. 1927 ile 1933 yılları arasında altın yıllarını yaşayan banka, İkinci Dünya Savaşı sırasında, İzmir'den Almanya'ya yapılan ve Akseki Ticaret Bankası'nın aracılık ettiği incir ve üzüm ihracatının parasının tahsil edilememesi ve savaş döneminin karışıklığı bankanın duraklama dönemine girmesine neden olmuştu. 1944 yılından sonra çöküşe doğru geçen banka, 1950'li yıllarla birlikte, tarım ve ticaret sektörüne hizmet eden mahalli bankalardan zamanla ulusal bankalara geçiş yapılması, Kore Savaşı ile oluşan ihracat zorlukları gibi sebeplerden dolayı 1959 yılında faaliyetine son verdi.

1944 yılından sonra çöküşe doğru geçen banka, 1950'li yıllarla birlikte, tarım ve ticaret sektörüne hizmet eden mahalli bankalardan zamanla ulusal bankalara geçiş yapılması, Kore Savaşı ile oluşan ihracat zorlukları gibi sebeplerden dolayı 1959 yılında faaliyetine son verdi.

Akseki Ticaret Bankası'nın Mimar Kemalettin Caddesi, Peştamalcılar'da hizmet vermeye başladığı bina, muhtemelen aynı dönemde inşa edilmiş olan, Akseki Han'ın bitişiğinde yer almaktadır. Yapı Birinci Ulusal Mimarlık Akımı'nın bir ürünüdür. İnşa edildiği dönemde zemin üzeri iki katlı olan yapıya süreç içerisinde bir kat daha ilave edilmiştir. Yapının günümüzdeki plan kurgusu tek bir mekan ve bu mekanın solunda yer alan tek kumlu bir merdivenden oluşmaktadır. Ancak özgün

planlarına ulaşılammış olması ve yapılan müdahaleler sebebiyle yapının mekansal düzeninde herhangi bir değişiklik olup olmadığı tespit edilememiştir.

Yapının cephesi; pencere düzeni, süslemeleri ve çini panolarıyla, Akseki Han'ın Mimar Kemalettin Caddesi'ne bakan cephesinin neredeyse simetriği şeklindedir. Birinci Ulusal Mimarlık Akımı yapılarında sıklıkla gözlemlendiği biçimde katlarda farklı pencere düzenleri hakimdir. Zemin katı camekanlı olan yapının birinci kat pencereleri dikkörtgen biçimli, ikinci kat

Figür 10.3. Akseki Ticaret bankasının açılışı. Fotoğrafta ortada duran kişi İzmir valisi Kazım Dirik (Kaynak: Bilben, 2021).

pencereleri ise beşik kemerlidir. Yapının cephesini Akseki Han'dan farklılaştıran en önemli özellik ikinci katta yer alan balkondur. İki pencerenin ortasında yer alan beşik kemerli kapıdan balkona erişim sağlanır. Konsollarla taşınan balkonun beton korkulukları üzerinde sekiz kollu yıldız motifli boşluklar yaratılmıştır. Selçuklu yıldızı olarak tanımlanan bu motifler Akseki Han'ın ikinci kat pencere altlarında da aynı sayıda ancak bu kez kabartma motif olarak kullanılmıştır. Birinci kat pencere açıklıklarının denizliklerinin kaide kısımlarında pencere aralıkları simetrisinde boşaltılmış zemin ile çerçeveler oluşturulmuş ve yapıya boyut katılmıştır. Yine birinci kat pencere alınlıklarında boşaltılmış zemin üzerinde yer alan çini, bitkisel motiflerin palmet, hançeri yaprak, kıvrık dal ve rumi kompozisyonlarının yer aldığı, zencerek motiflerle çerçevelenmiş süsleme, pencerelerin aksında açıklık simetrisinde gözlenmektedir. Yapının eski fotoğrafları incelendiğinde; bu boşlukların içerisinde Osmanlıca yazılar olduğu görülmektedir. Çinilerde yer alan hakim renkler mavi, yeşil, kahverengi ve kırmızı tonlarıdır. İkinci katta yer alan beşik kemerli pencere açıklıklarını kesintisiz olarak sarmalayan kemerbend birinci kat pencerelerini de çerçeveleyerek cephede bütünlüğü sağlamıştır. Cephe bitim noktalarından başlayarak yapı boyunca çıkıntı yapılmış ve üst noktada Bursa kemere benzetilerek yapılan süsleme yapıda tek düzeligi engelleyerek boyut katmış ve ikinci katta yer alan kemerbendin yer aldığı tepe noktada dışı formunda eksende devam etmiştir.

Cephede; ikinci kat pencerelerinin yatay orta aksı hizasında, mavi-lacivert renkli seramik bordürler yer

almaktadır. Özgünde geniş saçaklı bir çatıya sahip olan yapının çatı saçakları günümüze ulaşmamıştır. Ancak Akseki Han'ın cephesinden bankanın cephesine uzanan bir saçak altı silmesi bulunmaktadır.

MEVCUT DURUM

Yapı günümüzde ticari işlevle kullanılmaktadır. Zemin katında tekstil ürünlerinin satışı yapılırken; üst katlar ürünlerin depolanması amacıyla düzenlenmiştir. Yapının çatı saçığı kaldırılmış, ikinci katın üzerine, nitelsiz ek olarak, bir çatı katı ilave edilmiştir. Zemin kat cephesinde doğramalar değiştirilmiş, tabela, kaplama vb. elemanlar eklenmiştir. İç mekanda yeni kullanım için yapılan düzenlemeler sebebiyle yapının özgün mekansal kurgusuna ilişkin izler okunamamaktadır. Cephe özellikleri, balkonu, bordürleri, çini panoları vb. ile cephenin özgünlüğünü büyük oranda koruduğu söylenebilir. Yapının özellikle plan özellikleri bağlamında detaylı biçimde araştırılması, yapısal durumuna ilişkin tespit yapılması ve zemin kat, çatı vb. yapılan nitelsiz müdahalelerin yapıdan uzaklaştırılarak, restorasyon çalışmasının gerçekleştirilmesi gereklidir.

Figür 10.4. Akseki Ticaret Bankasının günümüzdeki genel görünümünden 2. katna ait süsleme detayları (Kaynak: İzMiras, 2023).

Kaynakça:

- Gülin Öztürk, "Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mahalli Bir Banka: Akseki Ticaret Bankası", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 15, Sayı: 29, 2019, 317-338.
- İbrahim Ekmekçi, "Akseki Ticaret Bankası", Dergi Akseki, Sayı 16, 2014, 12-14.
- S. Selçuk Bilben, "İzmir Akseki Ticaret Bankası", Ankara, 2021.

11

HÜKÜMET KONAĞI

Figür 11.1.

. Hükümet Konağının Atatürk meydanına bakan ön cephesinin günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Konak Mahallesi, Cumhuriyet Bulvarı, No: 2, 1, 1A, 1/1
Yapım Yılı:
1872

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

İzmir 19. yüzyılda iki kez Aydın vilayet merkezi olmuştur. Bunlardan ilki 1841 ile 1843 yılları arasında diğeri ise Yakup Paşa yerine atanan Sadullah Paşa'nın 1846 yılında vali olması ile sağlanır. 1864 yılında çıkarılan Vilayet Nizamnamesi ile İzmir sancağı, Aydın vilayetinin merkezi olur ve Cumhuriyetin kuruluşuna kadar bu durum değişmez. 19. yüzyıl başında inşa edilen ahşap Voyvoda Konağı yüzyılın ortasında eskimiştir ve konağın bakımı ve onarımı için İstanbul'a gerekli taleplerde bulunulmuştur. Konağın bakım ve onarım talepleri 1865 yılına kadar sürer. 1865 yılına

ait bir belgede ahşap konağın yerine yeni bir konak inşa edilmesi düşüncesinin ortaya atıldığı görülür. İzmir Valisi Raşid Paşa tarafından gündeme getirilen konağın tamir finansmanı için 13 Mart 1866 tarihli yazıda; yenisi yapılmak şartıyla Karantina binalarının ve Cezayir Hanı'nın müzayede ile satılması kararlaştırılır. Fakat yazışmalar sırasında Osmanlı taşra yönetiminde köklü bir reform yapılması ve İzmir'in Aydın vilayetinin merkezi haline getirilmesi nedeniyle proje uygulanamaz. Yeni binanın inşası ise Vali Mehmed Sabri Paşa zamanında olur. Vali Sabri Paşa, devlet dairelerini bir çatı altında toplamanın doğru olacağını savunmuştur. İstanbul'dan İzmir'e yazılan emirde, yeni teşkilatlanmaya uygun olacak ve kurulacak vilayet meclisinin, çalışmalarına yeterli gelecek şekilde hükümet

Figür 11.2. 1970 yılındaki yangından sonra Hükümet Konağının Atatürk Meydanına bakan cephesi (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

konağı projesinin yeniden tasarlanması istenir. İzmir'in büyük bir ticari liman olması nedeniyle kentte pek çok devlet konsolosu olduğu, her gün yüzlerce yabancı gelmesi belirtilerek, yapılacak yeni binanın "şan-ı hükümeti yabancılara hissettirecek" şekilde tasarlanmasının önemini altı çizilir. Kısa zaman sonra yıktırılan ahşap konağın ardından 16 Kasım 1867 tarihinde projenin onaylanması ile yeni konak inşa edilmeye başlanmıştır. İki dönümden büyük alana inşa edilecek yapının mimarı Fransız Ron Vitali'dir. İnşaat Nazırlığını ise Salepçioğlu Hacı Ahmet Efendi üstlenmişti. İnşaatı yaparken zeminin gevşek oldu-

ğu göz önüne alınarak temele ve zemin duvarlarına dikkat edilmişti. 1872 yılında inşaatı tamamlanan yapı, zeminden çatıya toplam 13,5 m. yükseklikteydi. Yapının denize bakan cephesinde; İzmir sancağı Mutasarrıflığı büroları, valilik ofisleri, meclis salonları, vali ikametgahı, çarşı yönüne doğru; hapishane ve zaptiye koşulları bulunacaktı. Bunların dışında bir harem dairesi olduğu bilinmekteydi. Konağın denize bakan cümle kapısı sadece merasim günlerinde kullanılırken, yan kapılardan denize yakın olan kapısı ise "araba kapısı" olarak anılır ve kullanılırdı. Konağın

bahçesi Vali Halil Rifat Paşa tarafından düzenlenmişti ve halk buraya "Hükümet Parkı" adını vermişti. Kısa sürede kentin simgesi olan Vali Konağı'ndan 1881 tarihli salnamede "şehir en yüce binası ve en büyük ziyneti" olarak bahsedilmmişti. Vilayet konağı, İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşu ve Kurtuluş Savaşı'nın sonlanmasında simgesel olarak önemli bir nokta olmuştur. 9 Eylül 1922 tarihinde 5. Süvari Kolordusu 2. Süvari Tümeni, 4. Alay, 2. Bölük Süvari Takım Kumandanı teğmen Ali Rıza (Akıncı) Hükümet konağına ulaşır ve Yunan bayrağını indirir. Konağın önünde bekleyen kalabalığın içinden bir kadının kendisine elle yapılmış bir Türk bayrağı vermesi ile teğmen Ali Rıza bayrağı göndere çekmiştir. Kısa bir süre sonra konağa ulaşan Yüzbaşı Şerafettin Bey, elle yapılmış bayrak yerine alay bayrağını Teğmen Ali Rıza (Akıncı), Teğmen Hamdi (Yurteri), Diyarbakırlı Çavuş Mehmet Raşit ile birlikte konağın balkonuna asmıştır.

Osmanlı'nın son dönemine ait olan yapı Neoklasik üslupla inşa edilmiştir. 31 Temmuz 1970 tarihinde kuzey yönündeki idadi/adliye binası ile birlikte yanan vilayet konağı, birkaç yıl sonra tamamen yıktırılmıştır. 1971 yılında Yeni Hükümet Konağı Mimari Proje Yarışması açılmıştır. Yarışmada yapının bayrağın çekilmiş olduğu balkonlu bölümünün korunması öngörülmüştür. Neşet Arolat ve Şaziment Arolat'ın kazandığı proje;

Figür 11.3. 20. yüzyıl başında Hükümet Konağının bahçesiyle beraber genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Hükümet Konağı'nın rekonstrüksiyonunu ve ek yapıları içermektedir. Konak, uzun süren tartışmalar sonucunda 1980'den sonra cepheleri orijinaline çok yakın bir şekilde yeniden inşa edilir. Bu süreçte yapının meydana bakan cephesinin bir bölümü ve Kemeraltı'na uzanan bölümün sonundaki blok eklenmemiştir.

Yarışma sonucu Hükümet Konağı'nın bir yorumu olarak yeniden inşa edilen yapı bodrum kat, yükseltilmiş zemin kat ve üzeri tek kattan oluşmaktadır. Dikdörtgen plan şemasına sahip olan yapıda simetri hakimdir. Cepheye anıtsal ana giriş merkezde yer almakta ve merdiven ile ulaşılmaktadır. Merdivenlerden çıktığında, dört sütun balkon çıkıntısını taşımakta ve simetrik biçimde duvara yaslı dört sütun daha yer almaktadır. Sütunların başlıkları İyon stili olup aralarındaki geçiş basık kemerlidir ve üç bölümden oluşan revaklı geçiş bulunur. Bu açıklıkların merkezinde üç adet mermer ile çerçevenilmiş kapı boşluğu yer almakta ve bu kapı boşluklarının alınlık kısmının kemer formunda olduğu gözlenmektedir. Girişin iki yanında da aynı formda sütun ve sütun başlıkları yer almakta ve revak oluşturmaktadır. Bu elemanların geçişleri at nalı formunda merkezlerinde üçer adet at nalı geçişli pencere açıklığı görülmektedir zemin boyunca geri kalan pencere açıklıkları dikdörtgen formda ve gözenekli taş malzeme ile çerçevenilmiştir. Pencere ve kapı açıklıklarının niş ve alınlık kısımlarında saçak formunda girinti ve çıkıntıları ile boyut katılmıştır. Merkezdeki balkon parapetleri altındaki sütunları, merkezleyen aynı doğrultuda olan 1970, yangını öncesi hava gazı ile çalışan lambaların

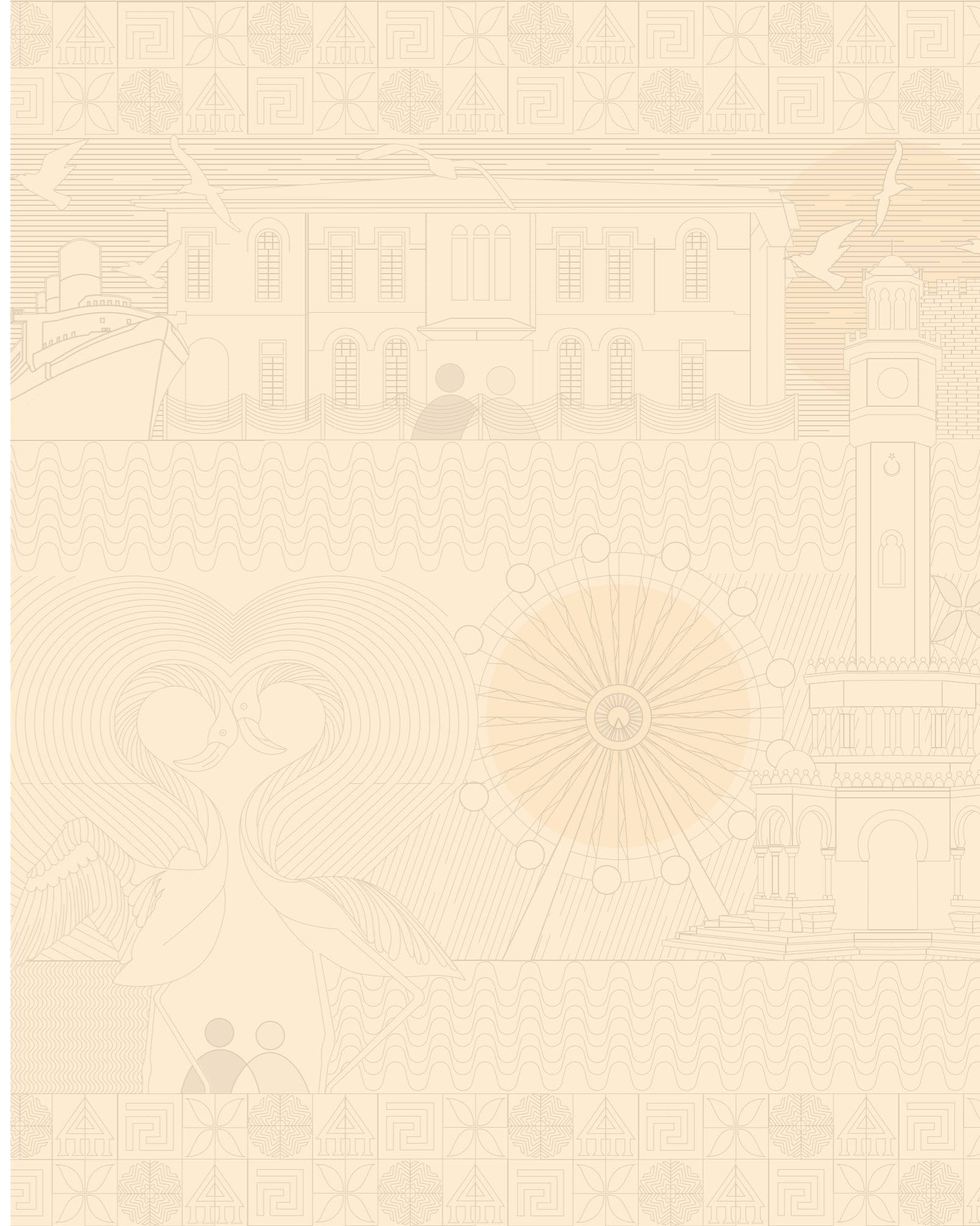
olduğu yerde 1980'lerde imameye benzer üst noktalarında topuz formunda süsleme elemanları neredeyse bir heykel gibi dikilmektedir. Birinci katta ise anıtsal ana girişin ve balkon çıkıntısının yer aldığı bölümde 3 adet dikdörtgen yine gözenekli taş ile çerçevenilmiş pencere açıklığı göze çarpmakta ve üçgen alınlığı Antik Yunan mimarisini çağrıştırmaktadır. Birinci kat pencere açıklıkları dikdörtgen ve beşik kemer formu almaşık olarak kullanılmıştır. Kemeraltı'na bakan cephesinde eyvan vari atnalı kemer geçişli gözenekli taş malzemeden iki giriş yer almakta ve cephede tek düzeliği kırma maksadı ile pilaster uygulamaları bulunmaktadır. Pilaster alınlıklarında dikdörtgen biçimli geometrik motif çatı silmeleri boyunca devam etmektedir.

MEVCUT DURUM

2017 yılında yapı ilgili büyük çaplı bir onarıma başlanmış ve 2021 yılında bu onarım çalışması bitirilip bina yeniden hizmete açılmıştır.

Figür 11.4. 1980'den sonra cephelelere büyük ölçekte sadık kalarak yeniden inşa edilen Hükümet Konağının Atatürk Meydanı yönünden görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Kaynakça:

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=5946662388689282&set=pcb.6060990893922837&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=3283017795053768&set=gm.3339162342772386&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com.com/photo/?fbid=10157999236582164&set=a.10151715649337164&locale=tr_TR

•Hasan Topal, "İzmir'in Yüz Yıllık Mimarlık ve Planlama Öyküsü (3)", 29.09.2022, <https://www.gazeteyenigun.com.tr/izmirin-yuz-yillik-mimarlik-ve-planlama-oykusu-3>

•izmirdergisi.com, "İzmir Hükümet Konağı", 15.01.2024, <https://www.izmirdergisi.com/tr/mimari/79-izmir-hukümet-konagi>

•Sabri Yetkin, "Hükümet Konağı'nın Hikayesi", 15.01.2024, <https://kemeralti-izmir.blogspot.com/2012/02/hukümet-konagi.html>

•Yaşar Ürük, "Voyvoda Konağı ile Başdurak'ın İlgisi", 05.07.2022, https://www.gazeteyenigun.com.tr/voyvoda-konagi-ile-basdurak-in-ilgisi?fbclid=IwAR1sZj-D0EzkbcoLlck4FZbz2g8iMnm_K3fbiMvRdjOW70S7jZ4fp_X30

12

ESKİ BELEDİYE BİNASI

Figür 12.1.
Eski Belediye binasının kuzey cephesinin günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Konak Mahallesi, 900 sokak, No: 17, 17A, 18, 18A, 18B
Yapım Yılı:
1891

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

19. yüzyılda İzmir kentinin uluslararası ticaretteki önemi artmıştı. İmparatorluğun en büyük ihracat limanına sahip olan kent içinde, özellikle liman ve çevresinde çeşitli iş kollarına ait kurum ve kuruluşlar bulunmaktaydı. 1866 yılında rıhtım inşası, kentin batı yönüne doğru mezbaha ve konutların imarı, karantinanın kentin daha uygun bir yerine taşınması, karakolların yenilenmesi, Halkapınar'daki bataklığın kurutulması ile alanın imara açılması, çarşı içinde bulunan liman kalesinin yıkılması ve yerine düzgün bir çarşı inşa edilmesi gibi projelerin uygulanması vilayet tarafından kararlaştırılmıştı. Rıhtımın inşası dışında, şehirde kamusal hizmet sunmak amacıyla kurulan yabancı şirketlerin projeleri bulunmaktaydı. Bunlar arasında; imtiyazı 1856 yılında verilen İzmir-Aydın demiryolu hattı, 1863'te imtiyazı verilen İzmir-Kasaba demiryolu hattı ve kentin havagazı ile aydınlatılması amacı için inşa edilen, 1864 yılında hizmete giren Havagazı fabrikası gibi girişimler bulunmaktaydı. Kentte yaşanan bu ve buna benzer gelişmeler ile birlikte, kentin ileri gelenleri, sermayedarlar ve yabancı tüccarlar kentte bir belediye örgütünün kurulmasını dile getirmeye başlamışlardı. 1867 yılında mülki yönetimin yeniden düzenlenmesi ile birlikte Aydın Vilayeti'ne vali olarak atanan Mehmet Sabri Paşa, kentte belediye teşkilatının kurulması ve bir belediye meclisinin oluşturulmasının gerekliliğini ortaya koymuştu.

1867 yılında İstanbul ile yapılan resmi yazışmaların sonucunda belediye sorun olarak görülen sokak ve pazar yerlerinin bakımsızlığı ön plana alınarak, İzmir'de mülk sahibi olan yabancıları da kapsayan bir belediye dairesinin kurulması için irade ortaya çıkarılmıştı. Meclis kurma sürecinde yaşanan çeşitli tartışmalar ve anlaşmazlıklar sonucunda 1 Temmuz 1868'de belediye meclisi oluşturulmuştu. Belediye, kurulduğu 1868 yılından Vilayet Belediye Kanunu'nun çıkarıldığı 1877 yılına kadar geçen sürede pek varlık gösterememişti. Zamanla göç alan, kalabalıklaşan ve sınırları genişle-

Figür 12.1. Eski Belediye binasının kuzey cephesinin günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

yen kentin yönetiminin zorlaşması, kentin ileri gelenlerinin görüş ve kararlarına bağlı olarak, şehrin iki ayrı belediye heyeti tarafından yönetilmesinin doğru olacağı sonucuna varıldı. 1877 Vilayet Belediye Kanunu'nun da yasal zorunluluğunun da olması ve buna göre her 40.000 kişiyi aşan yerleşimin bir belediye dairesi açma hükmününün bulunması bu fikri desteklemiştir. Bunun dışında şehirdeki etnik, dinsel çeşitliliğin ve yabancıların varlığı da belediye yönetiminde sorun oluşturmuştu. Buna göre 1878 yılında Vali Ahmet Hamdi Paşa döneminde başlatılan ikinci bir belediye dairesi kurma girişimleri 1879 yılı sonlarına doğru tamamlandı. Eğer bir sınır çizgisi oluşturursak, Birinci Kordon, Saman İskelesi, Balık Pazarı Hamamı, Marpuçcular, Parmakkapı, Peştemalcılarbaşı, Haliliye Caddesi, Basmahane İstasyonu, Kemer Caddesi'nin batısı Birinci Belediye Dairesi'nin, doğusu ise İkinci Belediye Dairesi'nin yetki ve sorumluluk alanındaydı. Zamanla belediyenin gelirlerinde azalmanın oluşmasıyla, dairelerin birleştirilmesi kararı alındı. Bu karar doğrultusunda 4 Ocak 1889 yılında belediye gelirleri tek bir daire altında toplandı ve çalışan memurlar azaltılarak yeni düzenleme yapılmak istendi.

Belediye dairesi önceleri kiraladığı Kordon'daki bir binada görevini yapmaktaydı. Hisarönü'ndeki kendi binasına ise Ağustos 1891 yılında taşınmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ev sahipliği yapan bu bina 1970'li yıllara kadar belediye binası olarak kullanılmıştı. 1970'lerden sonra boş kalan bina yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, 1991 yılında TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredildikten sonra TBMM Vakfı tarafından koruma altına alınarak, restorasyon çalışmalarına başlanmıştı. 1995 yılında restorasyonu biten yapı TBMM Egemenlik Evi adıyla kültür ve sanat merkezi haline gelmişti. Yapı 2006 yılında TBMM Vakfı'nın kapatılması ile TBMM Genel Sekreterliği'nce İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne,

Belediye dairesi önceleri kiraladığı Kordon'daki bir binada görevini yapmaktaydı. Hisarönü'ndeki kendi binasına ise Ağustos 1891 yılında taşınmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda İzmir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne ev sahipliği yapan bu bina 1970'li yıllara kadar belediye binası olarak kullanılmıştı. 1970'lerden sonra boş kalan bina yıkılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, 1991 yılında TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı'na devredildikten sonra TBMM Vakfı tarafından koruma altına alınarak, restorasyon çalışmalarına başlanmıştı. 1995 yılında restorasyonu biten yapı TBMM Egemenlik Evi adıyla kültür ve sanat merkezi haline gelmişti. Yapı 2006 yılında TBMM Vakfı'nın kapatılması ile TBMM Genel Sekreterliği'nce İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne,

Figür 12.2. Eski Belediye binasının doğu yöndeki ana giriş kapısının günümüzdeki görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

kentin kültürel etkinliklerinde kullanılması amacıyla devredilmiştir.

İzmir Tarihi Belediye Binası, 19. yüzyılın ikinci yarısında yaygın hale gelen zemin üzerine iki katlı küçük kamu binaları tipolojisine uygun bir örnektir. Simetrik cephesi, Neoklasik üsluba ait, cephede sade ve yalın çizgilere odaklanan tipolojiyi yansıtır. Bina, "L" plan tipinde inşa edilmiştir. Cephe açısından simetrik görünen bina, plansal açıdan asimettiktir. Zemin katta, bir merkez holün etrafında düzenlenen 7 adet mekan bulunur. Birinci katta ise, kabul salonu ile birlikte doğu ve batı yönlerinde sıralanmış 12 adet mekan yer almaktadır. Bu plan tipolojisi, merkezde uzun bir sofa ve ona açılan odaların bulunduğu bir düzenlemeyi içerir, bu da sivil mimari plan tipinin kamu binalarına uyarlandığını gösterir.

Bina, özgün mimari elemanlarıyla dikkat çekmektedir. Ana cephede Anıtsal iki giriş birbirine simetrik olarak yapının iki ucunda yer almaktadır. Giriş açıklıkları basık kemerli ve basık kemerin merkezinde yer alan kilit taşı, dışa çıkıntılıdır ve yüzeyindeki kabartma formlu süsleme rokoko etkisini yansıtmaktadır. Giriş açıklıklarının merkezinde niş ile çerçevelenmiş basık kemerli pencere açıklıkları yer almaktadır. Her iki giriş açıklığının da uçlarında simetrik olarak pilasterler yer almaktadır. Birinci katta bulunan balkon, yarı çıkma bir tasarıma sahiptir. Bu balkon ferforje

malzemeden inşa edilmiştir. Ayrıca, balkonun alt kısmında payanda bulunur. Dökme demir malzemeden yapılmış balkon konsolları kıvrık dallar, bitkisel ve geometrik süslemeler yer almaktadır ve uç noktalarında kozalak biçiminde kabaralar ile sonlanmaktadır. Aynı geometrik süsleme biçimi balkon kısmında küpeşte ve korkuluklarında da gözlenebilmekte bir bütünlük sergilemektedir. Birinci katta zeminde gözlemlenen pilasterler simetrik olarak devam etmekte, pencere açıklıkları basık kemer geçişli ve niş ile çerçevelenmiştir. Niş çerçevelerin üst ve alt noktalarında saçaklar yer almakta böylece tekdüzeliğin önüne geçilmektedir. Birinci ve ikinci katın arasında cephe boyunca devam eden parapet uygulaması görülmekte ve silme boyunca alt kısmında kabartma tekniğinde dendene benzer dişli formunda zencerek devam etmektedir. İkinci katta ise cephede herhangi bir süsleme gözlenmez ve pencere açıklıkları dikdörtgen biçimlidir. Yapının diğer cephesinde yer alan pilasterlerin başlıklarında kabara süslemeler bulunmaktadır. Ahşap olan çatı saçakları üzerinde iç yüzeyde kaset formu süslemeler yer almaktadır. Caddenin ön cephesinde, zemin katta kesme taş kaplama dikkat çeker. Birinci ve ikinci katta duvarlar sıva ve boya ile kaplanmıştır. Yapının restorasyon öncesi resimlerinden anlaşılacağı üzere binada strüktürel malzeme olarak tuğla malzeme kullanılmıştır. İkinci katının ise dönem eki olduğu görülmekle birlikte inşa tarihi bilinmemektedir.

Figür 12.3. 19. yüzyıl sonundan Eski Belediye binasının genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Figür 12.4. 1891 yılında Eski Belediye binasının resmi açılışından görüntü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

1995 yılında restorasyonu biten yapı, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından üst katları ofis, zemin katı ise sanat galerisi olarak işlevlendirilmiştir. Yapı genel olarak bakımlı ve iyi durumdadır.

Kaynakça:

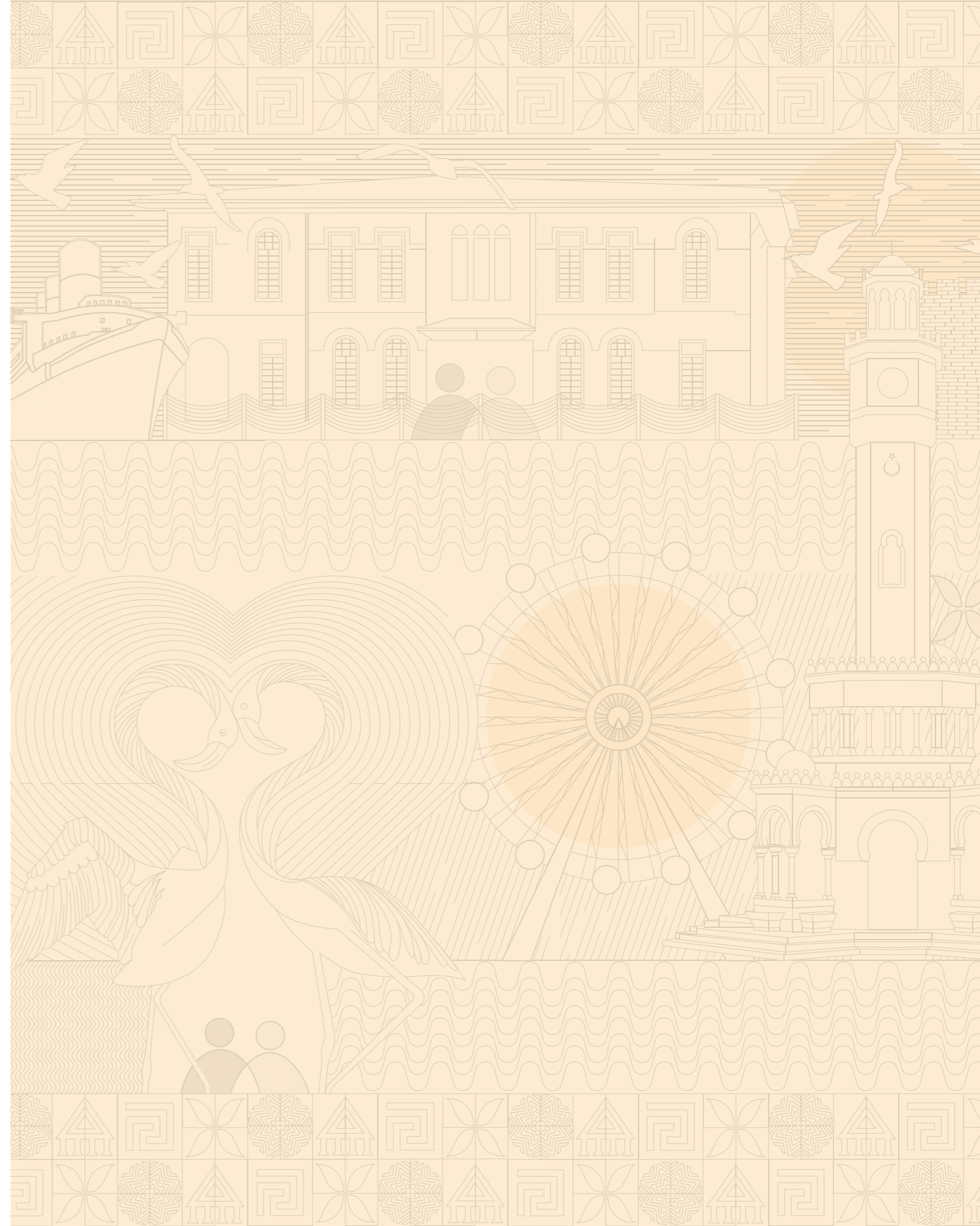
•Erkan Serçe, "150. Yılında İzmir Belediyesi Tarihi" İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Cilt 1, İzmir, 2018.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=2991871590835058&set=gm.3033258193362804&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=2635401983148689&set=gm.2633647803323847&locale=tr_TR

•Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna) (Insurance Plan of Smyrna), issued by Charles E. Goad, a London-based civil engineer, in June 1905.

•www.tpbizmir.org.tr, "Egemenlik Evinin Tarihçesi ve TPB İzmir Şubesi'nin Bu Binadaki Varlığı", 15.01.2024, <https://www.tpbizmir.org.tr/wp-content/uploads/2022/01/egemenlik-evi.pdf>

13

MERKEZ BANKASI BİNASI

Figür 13.1.
Atatürk Caddesi yönünden Eski Merkez Bankası binasının
günümüzdeki görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Mimar Kemalettin Caddesi, No: 1
Yapım Yılı:
1956

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Figür 13.2. Bina'nın Merkez Bankası Şubesi olarak kullanıldığı dönemden genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

1863 yılında kurulan İngiliz-Fransız sermayeli Osmanlı Bankası, imparatorluk içinde devlet bankası niteliğindedi ve kuruluş amacı ise devletin dış borçlarını ödemesinde aracılık yapmasıydı. Fakat banka zamanla hükümet üzerinde baskı kurmuş, Türk para sisteminin kontrolünü eline almış ve ülke dışındaki mali çevrelerin politikalarına bağlı kalmıştır. Banka kurulduğu yıldan itibaren 30 yıl süreyle banknot ihracı imtiyazına kavuşmuş, daha sonra bu imtiyaz 1952 yılına kadar uzatılsa da İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kaldırılmıştır. Bu durum sonucunda banka, 1952'den önce tedavüldeki bütün banknotları piyasadan çekmiştir. İzmir İktisat Kongresi'nde ulusal bir merkez bankası kurulmasının gerekliliğine dair görüşler ve buna bağlı talepler olmuş, bu doğrultuda kamu ve özel sermaye işbirliğinin ilk örneği olarak İş Bankası kurulmuştur. Bankanın kurucuları arasında çok sayıda milletvekili, yüksek dereceli bürokrat ve tüccar bulunmaktadır. İş bankası dışında Sanayi ve Maadin Bankası ile Emlak ve Eytam Bankası kurulmuş ayrıca Ziraat Bankası'nda da yapısal bazı değişiklikler yapılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ekonomik kalkınmada özel sektöre öncelik verilmişse de girişimci, sermaye, teknoloji ve altyapı imkânlarının yetersizliği nedeniyle başarılı sonuçlar alınmamıştır. Tarım ve sanayide de büyük aşamalar kaydedilememesinde bu imkanların yokluğu veya yetersizliği

etkili bir durumdu. 1929'da ABD'de başlayan Dünya ekonomik buhranı, Türkiye'nin içe kapalı, korumacı ve devletçi ekonomi politikalarına yönelmesine neden olmuştu. Devletçi politikaların en karakteristik özelliği, devletin üretici ve yatırımcı olarak bu politikalarda rol almasıydı. 1929 yılında ülkede fiyat artışlarının önüne geçmek ve spekülasyonla mücadele etmek amacıyla 1447 sayılı Menkul Kıymetler ve Kambyo Borsaları Hakkında kanun ve Maliye Bakanlığı kambyo kontrolü yapma imkanı elde edildi. 1930'da ödemeler bilançosunun açık vermesi ve ulusal paranın değerindeki düşüşün hızlanması üzerine 1447 sayılı kanunun döviz kontrolü sağlama konusunda yetersizliği anlaşıldı ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkında Kanun yürürlüğe konuldu. Çıkarılan diğer bazı yasal düzenlemelerle beraber sıkı bir kambyo kontrolü eşliğinde sabit kur rejimi uygulanmasına geçilir. 1930 yılında çeşitli ülkelerden edinilen deneyimlerden de yararlanarak hazırlanan 1715 sayılı Kanun ile "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" adı altında özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ve özel sermayenin de katıldığı bir anonim ortaklık olarak banka kurulur. 3 Ekim 1931'de faaliyetlerine başlayan bankanın Kuruluş Kanunu'na göre temel amacı ülkenin ekonomik kalkınmasını desteklemek olacaktır. Bunun dışında banka; banknot basma yetkisine tek elden sahip olma, reeskont oranlarını belirleme,

para piyasasını ve para dolaşımını düzenleme, devletin haznedarlığını üstlenme, hazine işlemlerini yerine getirme ve Türk parasının değerini koruma üzerine tüm önlemleri almakla yetkilendirilmişti. 1931 yılında açılan Ankara ve İstanbul şubelerinden sonra banka, bir şubesini de 1932 yılında İzmir'de açmıştı. Fakat bankanın İzmir şubesi, kendine ait binasına ancak 1956 yılında geçebilecekti.

Eski T.C. Merkez Bankası İzmir Şube binası için 1950 yılında mimari proje yarışması açılmış; yarışmayı kazanan Orhan Bolak, Doğan Tekeli ve Ergun Unaran ekibi olmuştur. Doğan Tekeli ve Ergun Unaran o dönemde İTÜ'de üçüncü sınıf öğrencisi olmaları sebebiyle, yarışmaya üniversitede asistan olan Orhan Bolak'ın imzasıyla katılabilmişlerdir. Yarışmayı kazandıktan sonra proje uygulama sürecinde de ortak bir çalışma yürütmüşlerdir. Yapı, kamu yapılarının çoğunlukla mimari proje yarışmaları ile elde edildiği 1930-1960 yılları arasındaki dönemde, İzmir'de yarışma sonucu inşa edilen az sayıdaki kamu yapısından biridir. Milli Mimariye bir alternatif oluşturma çabasıyla tasarlanan ve uluslararası modernist dilin izlerini taşıyan bina; kentte İkinci Ulusal Mimarlık Akımından Uluslararası Stil'e geçiş dönemini en iyi şekilde yansıtan yapılardan olmuştur.

Yapı üst örtülü orta avlu etrafında şekillenen bir plan kurgusuna sahiptir. Özgün kurguda zemin kat müşteri holü ve çevresindeki tefişlerle biçimlenirken; üst katlarda merkezi avlu çevresinde müdürlük, muhasebe, toplantı salonu, büro vb. mekanlar konumlandırılmıştır. Kübik forma sahip yapının cepheleri oldukça yalındır. Dönemi yapılarında sıklıkla görüldüğü biçimde, kütleden geriye çekilerek oluşturulmuş bir teras çatı bulunmaktadır. Ritmik düzende tekrar eden pencereler cephede yataylık oluştururken, pencere aralarında yer alan güneş kırıcı elemanlar cephede düşeyliği vurgulayarak kübik forma hareket katar.

Kaynakça:

• Bitmezat.com, "Bitmezat Online Auction", 15.01.2024, <https://www.bitmezat.com/urun/6396391/bankacilik-izmir-tarihi-sanat-tarihi-turkiye-cumhuriyeti-merkez-bankasi-izmir>

• Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

• Derya Akdurak, 2012, "Tescilli Kabuk Yeni Fonksiyon", Ege Mimarlık Dergisi, Sayı 80, 40-46, <https://www.egemimarlik.org/cevirim-ici-okuma/80/1190>

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=5178242205531308&set=gm.5273706202651314&id=133446580010661&locale=tr_TR

Figür 13.3. Ressam Kadri Atama'nın çizmiş olduğu Merkez Bankası İzmir Şubesinin görseli (Kaynak: Bitmezat.com, "Bitmezat Online Auction", 15.01.2024).

Zemin kat pencerelerindeki koyu renk korkuluklar ve üst katlarda yer alan koyu renkli kepenkler cephede kontrastlık yaratmaktadır. Giriş cephesinde yer alan metal saat, yapıya özgünlük katan önemli öğelerden biridir.

MEVCUT DURUM

Restorasyon çalışması 2011 yılında tamamlanan yapı, otel olarak işlevlendirilmiştir. Renovasyon projesine ait tanıtım yazısında; tasarım dili olarak 50'li yıllara hazırlık dönemi olan 40'lı yılların dokusal ve formal yapısının, günümüz ihtiyaçları gözetilerek yorumlandığı belirtilir. Yapının özgün çizimlerinde yer alan ancak günümüze ulaşmamış bazı detaylar yeniden canlandırılmış ve yeni tefişlerde ilham kaynağı olarak kullanılmıştır. Yapının merkezi hol çevresinde biçimlenen özgün plan kurgusuna bağlı kalındığı görülür.

• Güven Delice, "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası: 85 Yıllık Bir Geçmiş İzlerinden Tarihe Kayıt Düşmek", JEBPIR, 1 (2), 2015, 21-55.

• Hasan Kazdağlı, "T.C. Merkez Bankasının Kuruluş Tarihçesi ve 1934-1938 Dönemindeki Para Politikasının Var Yöntemi ile Analizi", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 14, Sayı 2, 1996, 23-53.

• www.tcmb.gov.tr, "Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Tarihçesi ve Görevleri", 15.01.2024, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/e6ccf55f-b2a-c-4153-8d5a-c7ba61afa053/TCMB+TK+BASKI+WEB.pdf?MO-D=AJPERES>

14

TÜRK TİCARET BANKASI BİNASI

Figür 14.1.
Günümüzde Cumhuriyet Bulvarı'ndan Türk Ticaret
Bankası'nın ön cephesine genel bakış
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, Cumhuriyet Bulvarı, No: 62
Yapım Yılı:
1952

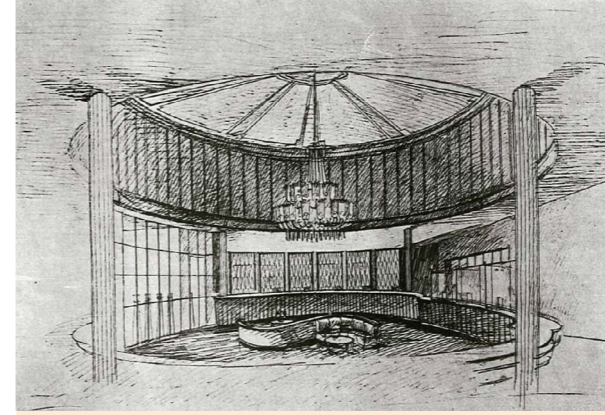
TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Figür 14.2. 1951 yılında düzenlenen yarışmada birinci olan, Yüksek Mühendis ve Mimar Enver Tokay, Ali Kızıltan ve Lütfü Zeren'in ortak olarak yaptığı projenin çizimlerinden bankanın ön cephesinin çizimi (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Osmanlı İmparatorluğunun iktisadi hayatında yabancılar tanıdığı imtiyazlar neticesinde her türlü iktisadi faaliyetin yanı sıra ticari hayatta da görülen hakimiyetleri, zamanla bu gibi faaliyetlerin "yabancılar veya devlete vergi" işler olduğuna dair bir kanaatin yerleşmesi neticesini doğurmuştu. İmparatorluğun her yerinde hüküm süren yabancıların hakimiyeti Adapazarı'nda da görülmekteydi. 1910'lu yıllarda kasabada Osmanlı Bankası'nın bir şubesi bulunmaktaydı. O tarihlerde Adapazarı nüfusunda kalabalık gayrimüslim bir halk bulunmaktaydı ve bankanın yegâne müşterisi durumundaydı. Yerli tüccarlar bankanın kredi ve başka hizmetlerinden istifade imkanlarından fiilen yoksun bulunuyordu. Diğer bir yandan yabancı bankerlerin eline düşüp yüksek faizli paralar alan tüccarlar, ya tefecilere büyük paralar kaplıyor ya da ticari hayattan çekilmek zorunda kalıyorlardı. Bu duruma bir çare bulmak için şehrin çeşitli iş kollarına ait girişimciler bir araya gelip insani ve iktisadi anlamda birbirlerine destek olmak için anlaşma yapmak istemişlerdi. Girişimciler sermayelerini birleştirip kendileri de fiilen çalışmak suretiyle bir banka kurmak için çalışmalarla başladılar. Komandit şirket olarak 13 Ocak 1913 tarihinde "Hacı Adem Beyzade İbrahim Sipahizade Hamid ve Şürekası Adapazarı İslam Tica-

ret Bankası" adı altında kurulan bankanın adındaki "İslam" kelimesi, kuruluşun sadece ticari olmayıp Hristiyanların oluşturduğu Adapazarı Bankası'ndan ayırt etmek için yazılmıştı. Banka ilk kurulduğunda faaliyet süresini 12 yıl ile sınırlandırmıştı. Kurucular kendi aralarında görevlerini paylaştıktan sonra banka 9 Mart 1913 yılında resmi olarak açılmıştı. 1919 yılına gelindiğinde şirket, komanditten anonim şirkete döner ve adı "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Anonim Şirketi" olur. Cumhuriyet ilan edilene kadar banka, Adapazarı ve çevresinde faaliyetine devam eder. Cumhuriyetin ilanından sonra ise bankanın ismindeki "Osmanlı" kelimesi yerine "Türk" kelimesi gelir ve bankanın adı "Adapazarı İslam Ticaret Bankası Türk Anonim Şirketi" ne dönüşür. Bankanın 1926'da sermayesi 500.000 liraya çıkarılır ve bu sermayenin 200.000 lirasına denk gelen hisse senetleri halka satılır. Aynı yıl bankanın ismindeki "İslam" kelimesi, Hristiyan bir banka olmadığı için bu kelimenin kullanılmasında bir zorunluluk bulunmadığından kaldırılmış ve bankanın yeni ismi resmen 1928 yılında "Adapazarı Türk Ticaret Bankası Anonim Şirketi" olmuştur. Bankanın merkezi 1934 yılında Adapazarı'ndan Ankara'ya taşınmış ve sermayesi arttırılmıştır. 31 Mart 1937 tarihinde bankanın adı son defa değiştirilerek "Türk Ticaret

Figür 14.3. Türk Ticaret Bankasının giriş holünün proje çiziminden genel görünüm (Kaynak: facebook.com.com, "Mimarlık Tarihi", 15.01.2024).

Bankası Anonim Şirketi" halini alır. 30 Mart 1952 yılında bankanın idari merkezi İstanbul'a taşınır. 1997 yılında ise hisselerinin yüzde 84,52'si Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna geçer ve banka ihaleyle iş adamı Korkmaz Yiğit'e satılır. Fakat ihale kısa sürede iptal edilir. 2002 yılında banka için tasfiye kararı verilir ve 2003 yılında tasfiye süreci tamamlanır. 20.11.2021 tarihinde ise banka BDDK kararı ile yeniden faaliyete geçer. Bankanın İzmir'deki şube binası için 1951 yılında bir yarışma düzenlenmiş, 38 projeden Yüksek Mühendis ve Mimar Enver Tokay, Ali Kızıltan ve Lütfü Zeren'in ortak olarak yaptığı proje kazanmış ve uygulanmıştır.

İzmir Türk Ticaret Bankası binası kentteki 2. Ulusal Mimari Akımı'nın temsilcisi olan önemli yapılarından biridir. Kübik formdaki bina inşa edildiği dönemde zemin üzeri üç katlı iken; yapıya süreç içerisinde bir kat daha eklenmiştir. Cephe düzeni simetrik ve gridal cephe kaplamalarıyla bütüncül bir yapıya sahiptir. Tasarımda hareketlilik, cephenin dışbükey kavisli formuyla sağlanır. Zemin katı ana giriş katı olarak daha yüksektir ve daha transparan bir dokuya sahiptir. Dikdörtgen formu pencere önünde kaplamalı, kısa parapetler vardır. Zemin katta sade ve geometrik formda çelik cam korkulukları vardır.

Türk Ticaret Bankası İzmir Şube Binası yarışmasından elde edilen projeye ait planlar incelendiğinde, binanın dikdörtgen bir plan tipolojisine sahip olduğu görülmektedir. Yarışma projesine göre, binanın özgün fonksiyonunda cephenin solunda banka girişi, sağında ise han girişi bulunmaktadır. Banka girişinin sağında müşteri holüne açılan kapılar vardır. Müşteri

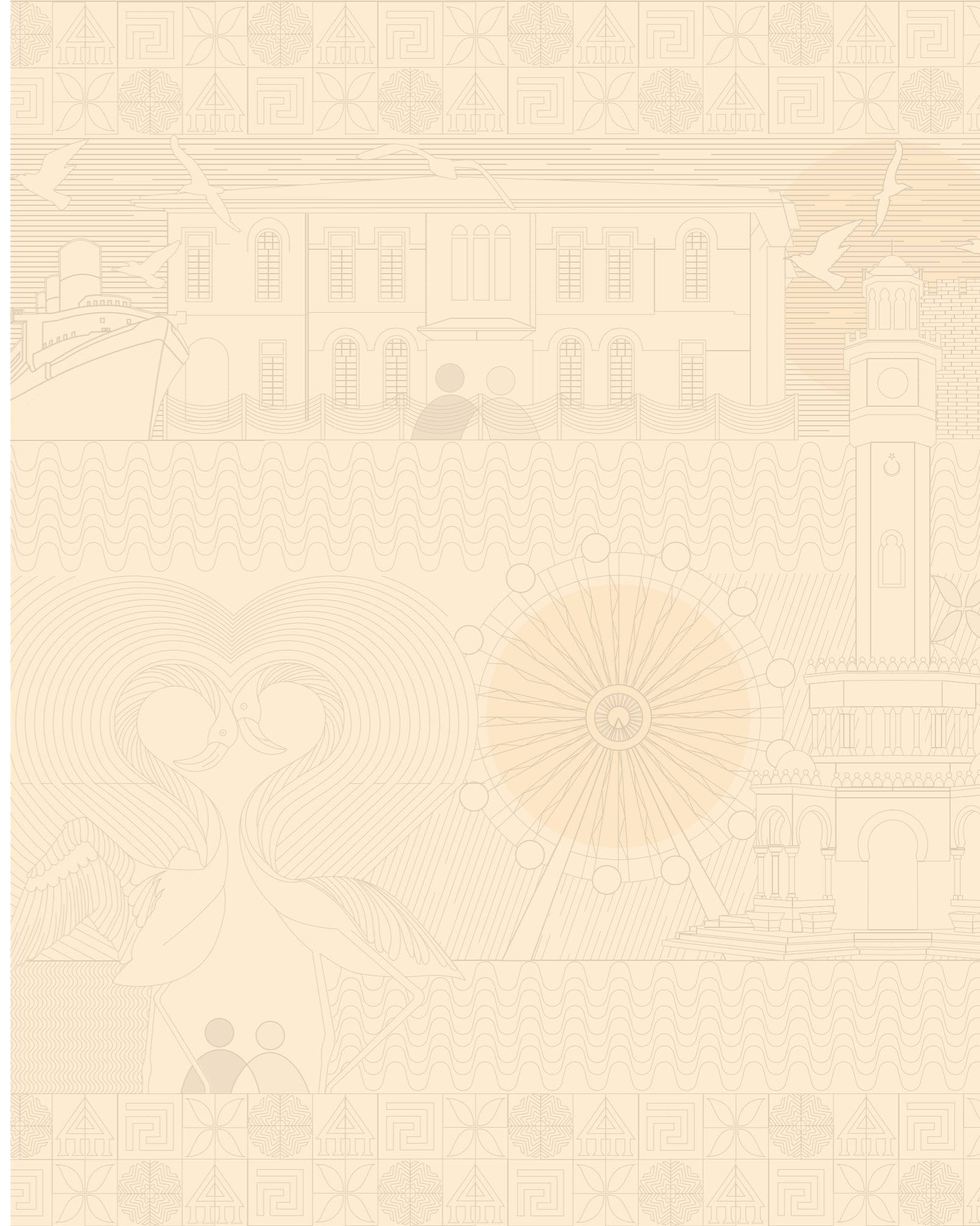
holü merkezde ve dikdörtgen alanın içinde yuvarlak formdadır. Çalışma birimlerini müşterilerden ayıran bir mekan planlaması bulunmaktadır. Arka cephede binanın üstü açık iç bahçesi bulunmaktadır. Yarışma projesine göre bodrum kat; depo ve teknik odalar olarak kullanılmaktadır. Birinci ve ikinci katlar ise "L" formu plana sahiptir ve bu katlarda ofisler bulunmaktadır.

MEVCUT DURUM

Yapı günümüzde kullanılmamaktadır ve kapalı durumdadır. Dış cephesi incelendiğinde; strüktürel problem olduğunu gösterecek çatlaklara rastlanmamış; ancak cephede bozulmalar, bölgesel renk değişimleri, sıvada ve parapet kaplamalarında kayıplar gözlenmiştir. Cephenin zemin katındaki vandalizm kaynaklı bozulmalar, yapıda insan kaynaklı en dikkat çeken müdahalelerden biridir. Yapı için genel bir temizlik, sıva ve boyalarının yenilenmesi önerilebilir. Strüktürel olarak restorasyon önerisinde bulunmak için yapının daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun ekonomik ve ticari dönemlerinden Cumhuriyet dönemine kadar uzanan köklü bir geçmişe sahip olan Türk Ticaret Bankası, sosyal anlamda önem sahibi olan tarihi bir belge niteliğindedir. 2. Ulusal Mimari Akımı'nın iyi korunmuş, önemli örneklerinden biri olan yapı sonuç olarak, mimari, tarihi, estetik ve belge değerlere sahiptir. Bu değerlerin korunması önem arz etmektedir.

Figür 14.4. 1950'lerden Türk Ticaret Bankası'nın genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Kaynakça:

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo?fbid=570741093257478&set=gm.1592819850739986&locale=tr_TR

•facebook.com.com, "Mimarlık Tarihi", 05.01.2024, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=279621716084556&set=pcb.279621752751219>

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo?fbid=708967559125484&set=oa.657075984314382&locale=tr_TR

•Gülin Öztürk, "Cumhuriyetin İlk Dönemlerinde Mahalli Bir Banka: Akseki Ticaret Bankası", Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi, Yıl 15 Sayı 29, 2019, 317-338.

•Münir Kutluata, "Sakarya'da Bankacılık ve Türk Ticaret Bankası", Sosyoloji Konferansları, Sayı: 11, 1970, 55-106.

•sehirhafizasi.sakarya.edu.tr, "Osmanlı'da Bankacılık Faaliyetleri ve Adapazarı Bankaları", 15.01.2024, https://sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/?page_id=12315

15

ÇANKAYA İTFAİYE BİNASI

Figür 15.1.
Çankaya İtfaiye Binası'nın Şair Eşref Bulvarı'ndan
günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, İsmet Kaptan Mahallesi, Şair Eşref Bulvarı,
No: 1/1, 1/1A, 6
Yapım Yılı:
1932

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Eylül 1922 yılında yaşanan İzmir yangını, kentin büyük bölümünü yok etmişti. Yangın 15 Eylül 1922 tarihinde kontrol altına alınsa da tamamen söndürülmesi 18 Eylül 1922 tarihini alacaktı. Yangının söndürülmesinden sonra yapılan incelemelerde 2.600.000 metrekarelik alanın yok olduğu tespit edilmişti. Cumhuriyet ilan edildikten sonra yangından kazanılan deneyimler ile belediye başkanı Uşakizade Muammer Bey döneminde ilk önlemler alınmaya başlanmıştı. Gerekli donanımlar temin edilmiş ve itfaiye kadrosu genişletilmişti. Cumhuriyetten önce kentte yatırımı bulunan yabancı sigorta şirketleri ve bu şirketlerin itfaiye örgütleri mevcuttu. Fakat Eylül 1922 tarihinde olan yangında bu firmalar ve ekipleri, kenti yangından korumak için yeterli olmadı. 20 Mart 1924 tarihinde çıkan bir kanunla, itfaiye hizmetlerinin belediyeye yürütülmesi, sigorta şirketlerine ait itfaiyelerin yönetiminin belediyeye geçmesi kararlaştırıldı. İtfaiye işlerinin belediyeye devredilmesinden sonra itfaiye şubelerini tek bir merkez şubeye bağlamak için 24 Ağustos 1926 tarihinde "İtfaiye Merkez İstasyonu" binasının yapımına karar verildi. Bina, kentin yeni imarı da göz önünde bulundurularak yangın alanında 14 Ada 19 Parsel üzerine inşa edilecekti. Bu dönemde İzmir'in inşası için İş Bankası'ndan alınan borçla kentin imar faaliyetleri başlamıştı. İlk yapılacak projeler arasında itfaiye binasının inşası da vardı. 1929 yılında yaşanan dünya ekonomik buhranı, kentin imar faaliyetlerini ve bununla bağlantılı olarak itfaiye binasının inşa sürecini yavaşlatsa da Eylül 1930 tarihinde binanın yapımı için ihaleye çıktığı bilinmektedir. 1926 yılında yapımına karar verilen binanın inşaatı gecikmeli olarak başlamış ve dokuz aylık çalışma sonucunda kaba inşaatı bitirilmişti. Hizmete açılması ise 1932 yılında gerçekleşecekti. Yapı 1932 yılından 2001 yılına kadar itfaiye merkezi olarak işlevini sürdürdü. 2001 yılından

Figür 15.2. 1930'larda Çankaya İtfaiye Binasının Şair Eşref Bulvarı'ndan genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

sonra ise yeniden işlevlendirilerek bir kentin hafızası olan arşiv ve görsel tarihini sergileyen müze haline getirildi.

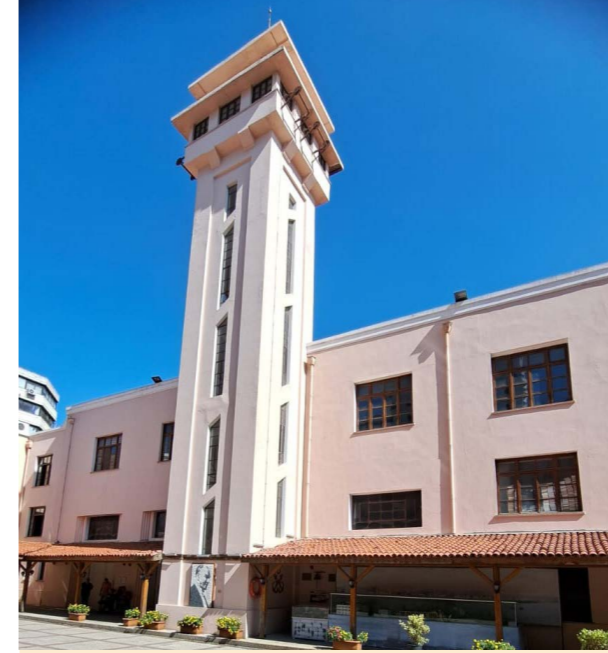
Erken Cumhuriyet Dönemi kamusal yapılarının ilk örneklerinden olan itfaiye binası; plan kurgusu, iç mekan ve cephe özellikleriyle dönem mimarisinin karakteristik özelliklerini taşır. Bina, Birinci Kuşak İzmirli mimarlardan Mesut Özok'un bilinen nadir yapılarından biridir.

1932-1938 yılları arasında ana binaya ek olarak, arka bahçeye tek katlı bir müştemilat binası; 1950'li yıllarda ise kalorifer sistemi için iç avluya bakan duvara bitişik bir bölüm inşa edilmiştir. Yapı böylece; ana binası, müştemilatı, su deposu olarak kullanılan havuzu ve sundurmasıyla avlu çevresinde biçimlenen bir kompleks dönüşmüştür.

Üç kat yüksekliğindeki yapının kuzeybatı ucu teras çatı ile diğer bölümleri ise kırma çatı ile örtülmüştür. Ana kütle'nin kuzeybatısında yer alan kare planlı kule, bulvar ve sokağın kesişimindeki pahlı köşe vurgusu ve girişi vurgulayan camekanlı çıkma, kütle'nin öne çıkan köşesi zemin pencere alınışından itibaren dışa taşırılmış ve alt yüzeyi kademeli

merdivenvari niş uygulanmış, böylelikle geçiş yumuşatılmıştır. Yapının tamamında dikdörtgen pencere açıklığı uygulanarak bir bütünlük sağlanmıştır. Pahlı köşenin alınışığı ahşap saçaklıdır ve bu saçaklar şapka gibi yapının üstüne oturtulmuştur. Kare planlı kulesinin gövdesindeki pencere açıklıkları asimetrik dikdörtgen formda yapılmış, böylelikle yapıdaki tekdüzelik kırılmıştır. Kule'nin üst örtüsü saçak formudur. Yangın gözetleme amacı taşıyan kule; inşa edildiği dönemin en yüksek yapısıdır. Yapının ana girişi güneydoğuda Şair Eşref Bulvarı'nda yer alırken; 1371 sokağa

açılan ikinci girişi ise yalnızca birinci ve ikinci katlara erişim sağlamaktadır. İkinci katta yer alan lojmanlar için yapılan bu giriş günümüzde kullanılmamaktadır. Ana girişi kademeli nişler ile çerçevelenmiştir ve yapıya derinlik katmaktadır. Yine ana girişin yer aldığı cephenin merkezinde üst örtüye kadar kademeli dışa taşırılmış, iç içe geçen niş ile çerçevelenmiş ve bu çıkıntılar cam ile kapatılmıştır.

Figür 15.3. Çankaya İtfaiye Binasının iç avlusunda bulunan yangın gözetleme kulesinin günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

İç mekanların tamamı dış cepheye bakan ahşap pencerelerle ışık alırken; birinci kat ile garaj arasındaki görsel bağlantıya benzer şekilde, işlevsel gerekliliklerle bazı mekanlarda içe bakan pencereler de kullanılmıştır. Odalarda tek kanatlı ahşap kapılar yer alırken; holleri birbirinden ayıran ve garajı hollere bağlayan kapılar ise ahşap-cam bölmeli ve çift kanatlıdır. Bulvara açılan garaj kapıları metal olup, makara sistemi ile yukarı kalkarak kapı üzerinde yer alan makaslarla taşınır. Garajdan bahçeye açılan metal kapılar ise; raylar vasıtasıyla kayarak, duvar içlerine yerleşmektedir. Garaj kapılarının üstlerinde iç mekanı aydınlatan metal bölmeli pencereler bulunmaktadır.

Figür 15.4. Çankaya İtfaiye Binasının ilk yapıldığı 1930'lu yıllardan genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Nişi ve çıkmayı ele alarak girişinin vurgulandığı söylenebilir. Diğer cephedeki giriş açıklığında da aynı şekilde niş görülmektedir. Ana giriş kapısında bulunan metal parmaklıklar arasında, metal plaka yüzeyinde bitkisel bezemeli motif yer almaktadır.

Yapı; güneybatı - kuzeydoğu doğrultusunda yerleştirilmiş uzun bir dikdörtgen ile ona saptanan daha kısa ve dar bir dikdörtgenden oluşan "L" plana sahiptir. Üç katlı yapının itfaiye araçları için garaj olarak tasarlanmış orta bölümü iki katlıdır. Zemin kat, giriş aksı boyunca uzanan geniş bir koridor ve etrafında konumlanan idari kullanımlı mekanlar ile üst katlara erişimi sağlayan merdivenler ve yine koridor üzerinden erişilen bir garajdan oluşmaktadır. Kuleye erişim garaj içerisinden sağlanırken; güneybatı köşede diğer mekanlardan bağımsız, bahçe girişinden erişim sağlanan bir spor odası ile tuvalet ve üst kata çıkan merdiven kovası bulunmaktadır. Zemin kat planına benzerlik gösteren birinci katta aynı büyüklükte bir koridor ve buraya açılan ofis mekanları yer almaktadır. Birinci kat koridorunda garajı gören pencereler bulunur. İkinci kat plan şeması birinci kat ile aynıdır. Yapıldığı dönemde lojman olarak hizmet vermiş olması sebebiyle; kuzeybatı ucunda mutfak, banyo ve tuvalet mekanları düzenlenmiştir. Garajın üst katında; itfaiye erleri için yatakhaneler ile uzun bir koridor bulunmaktadır. Bu koridor aracılığıyla kule'nin merdivenine ve oradan da garaja bağlantı sağlanmaktadır. Acil durumlar için koridorda iniş boruları yer almaktadır.

İç mekanda yer döşemesi olarak karo mozaik tercih edilirken; garaj zemininde şap kullanılmıştır. İç mekandaki karosimanları meander motifli, çerçeveler ve süpürgelikleri geometrik bezemelidir. Yatakhanelerin

86

zemini ise özgün tasarımında ahşap iken, sonrasında karo plaka ile değiştirilmiştir. İç mekanda bulunan merdivenler yerinde dökme mozaiktir. Yapının iç mekânında süsleme öğeleri bulunmamaktadır.

MEVCUT DURUM

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2002 yılında başlayıp 2004 yılında tamamlanan restorasyon çalışmaları sonucunda yapı; "İzmir Büyükşehir Belediyesi Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi" olarak işlevlendirilmiştir. Restorasyon ve yeniden işlevlendirme çalışması; yapının özgün mekansal kurgusu ve mimari nitelikleri korunarak gerçekleştirilmiştir. Günümüzde bakımlı ve iyi durumda olan yapının ana binası; kütüphane, arşiv, toplantı ve sergi salonlarını içerirken; müştemilat bölümü ise kitap kafe olarak kullanılmaktadır.

Kaynakça:

•Behçet Uz, L. Ece Sakar, "Atatürk'ün İzmir'i: Bir Kentin Yeniden Doğuşu", İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2009.

•Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

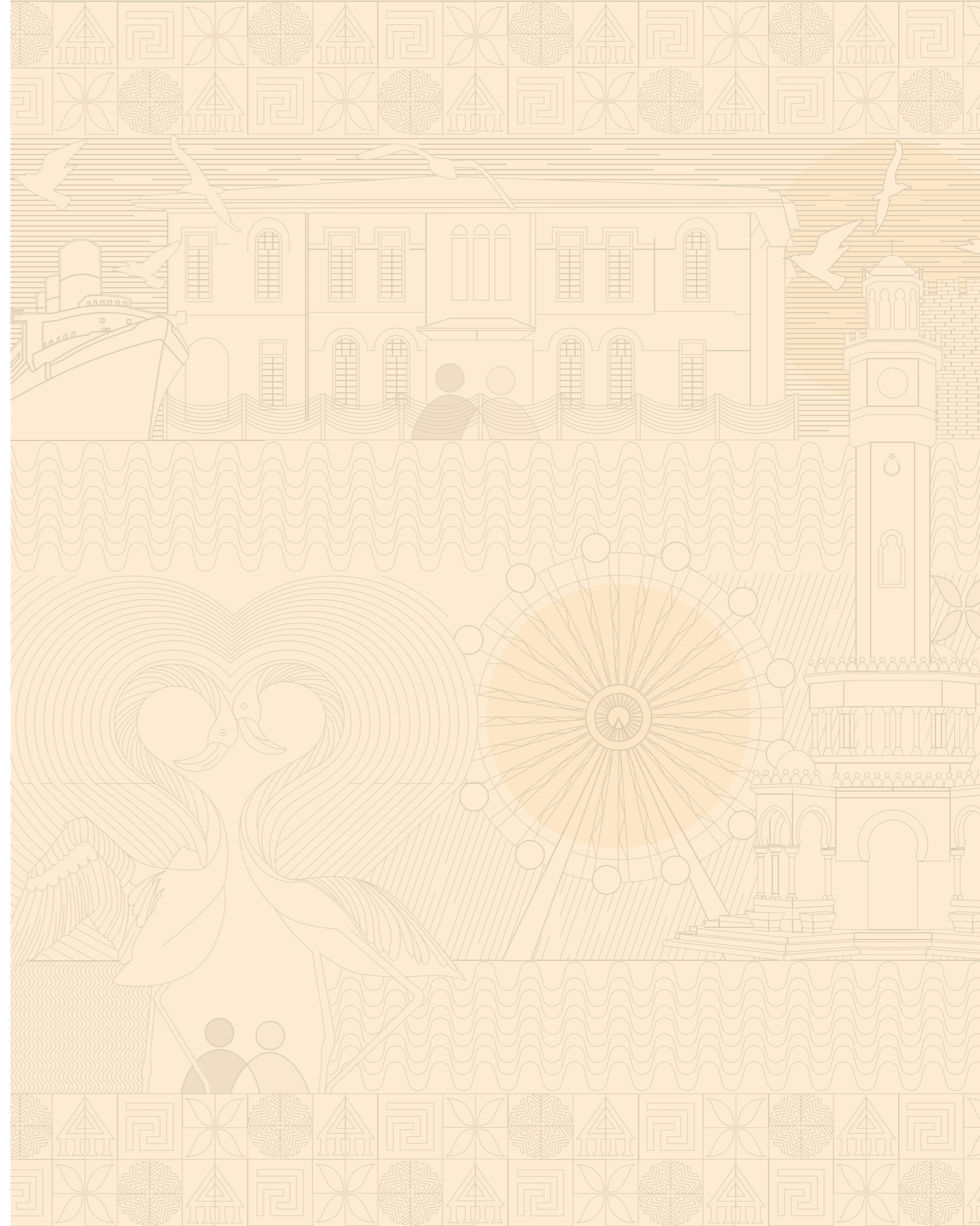
•Emel Göksu, "1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir ve Suç Coğrafyası", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2003.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=133999303288982&set=gm.291294637559187&id=133446580010661&locale=tr_TR.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=5894165013939020&set=gm.6008513342503926&id=133446580010661&locale=tr_TR.

•Fikret Yılmaz, "Ahmet Piriştina Kent Arşivi ve Müzesi", Mimarlık Dergisi, Sayı: 319, Eylül-Ekim 2004, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=39&ReclD=795>

•Hülya Yüceer, "İtfaiye Binası'ndan İzmir Kent Müzesi ve Arşivi'ne Restorasyon Çalışmaları", Ege Mimarlık Dergisi, Sayı 43, 2002/3, 28-31.

16

KADİFEKALE
YANGIN GÖZETLEME KULESİ

Figür 16.1.
Kadifekale Yangın Gözetleme Kulesinin günümüzdeki
genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Altay Mahallesi, Rakım Erkutlu Caddesi,
No: 221
Yapım Yılı:
20. yüzyıl başı

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

İzmir'de 19. yüzyılda belediyeye bağlı bir itfaiyenin tam olarak kurulması biraz gecikmeye uğrasa da halkın kendini yangınlardan korumak için bazı önlemler aldığı görülmektedir. Eskiden beri her mahallede bir tulumbacı takımı vardı ve bunlar gönüllü olarak çalışan mahalle kabadayılarından oluşmaktaydı. Mahalle tulumbacıları yangın çıktığı zamanlarda toplanırlar ve yaptıkları hizmete karşılık yangına uğrayan yerin sahibinden bahşiş alırlardı. Ahenk gazetesinin 1897 yılında yayınladığı bir yazıda; Ali bey isminde bir şahsın İkiçeşmelik'te bir omuz tulumbası takımı kurduğu ve bu sistemin o zamanlar için yeterli olduğu görülmüştür. Fakat kalabalıklaşan ve büyüyen kent için zamanla bu tip oluşumların çözüm olmadığı ortaya çıkmıştır. O dönem için bu özel girişimler dışında kentin çeşitli kurumlarının 4 - 5 adet tekerlekli büyük tulumbaları, hükümet konağında bulunan bir adet tulumba ve sigorta şirketlerinin kendi tulumbaları yangın söndürme işlemlerinde kullanılmaktaydı. Sigorta şirketleri, yalnızca poliçe kapsamında olan binaları güvence altına alıyor, sigortalanmamış binalar ise bu şirketlerin yangın söndürme hizmetlerinden yararlanamıyordu. Ayrıca, su şirketi, bu sigorta firmalarıyla anlaşmalar yapmıştı ve sigortasız bölgelerde su musluklarını açmıyordu. Bu durum, zamanla kentin buharla çalışacak tulumbalara, son sistem alet edevat ile donatılmış bir itfaiye teşkilatına sahip olmasının gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Kentte ilk adımlar 19. yüzyılın sonlarında atılmaya başlanmıştı. 1858 yılında yangını hızlıca ilan etmek ve yerini duyurmak için Kadifekale'ye uzun bir direk dikilmişti. Üç parçaya ayrılan kentte yangını haber vermek için her mahalleye özel ayrı renk ve flama kullanılıyordu. Geceleri o mahalleye ait renk ile fener, gündüz ise belirlenen flamalar ve top atışı ile yangın yeri belirlenirdi. 1862 yılında Prusya Devleti İzmir'deki konso-

Figür 16.2. Kadifekale Yangın Gözetleme Kulesinin kuzey cephesinden günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

losluğuna son sistem bir tulumba göndermişti. Burada gönüllü yirmi beş kişilik bir ekipte itfaiye teşkilatı oluşturuldu. Bu kişilere yangını söndürme sırasında giyinmeleri için meşinden elbiseler diktirildiği kaynaklarda geçmektedir. Daha sonraki yıllarda İzmir'de sayıları artan sigorta şirketleri özel itfaiye teşkilatını oluşturdu ve sayılarını artırdı. İzmir'deki iki önemli sigorta şirketi Rurayyal ve Sen, 1875-80 yılları arasında bir tulumba teşkilatı tertip etti fakat bu teşkilat yetersiz kaldı. Bunun üzerine 1886'da son sistem bir tulumba getirildi. Bu dönemde Yusuf Dede civarında bir yangın gözetleme kulesinin inşasına girişilmişti. 1900'lerin başında inşaatı tamamlanan kule, yüksekliği dokuz buçuk metre, içi ise 1,75 m. ölçüsünde, sekiz köşeli olarak inşa edildi. Yangını haber vermek için ise top atışı kullanılmaktaydı. Semte göre top atışlarının sayısı değişmekte ve tulumbacılar top atış sayısına göre o semte veya mahalleye hareket etmekteydiler. Kule ile ilgili önemli bir hikayeye ise Naci Gündem'in anılarında rastlarız. 9 Eylül 1922 tarihinde 16 yaşında olan yazar, İkiçeşmelik Mumcu kahvesinin olduğu sokakta oturmaktaydı. O gün saat 08:00 sularında gergin bir bekleyişle Kadifekale yönüne doğru göz gezdiren yazar, yangın kulesine baktığında ay yıldızlı bayrağımızın çekildiğini görür. Naci Gündem'in aktardığı bilgiye dayanarak yapı, 9 Eylül günü kentte Türk bayrağının çekildiği ilk yer olarak; kentin işgalden kurtuluşunun bir sembolüdür. Bu yapıdan sonra Türk bayrağı sırasıyla Kadifekale, Sarıkışla ve Hükümet Konağında çekilmiştir.

Kadifekale İtfaiye binası dikdörtgen formu, tek katlı, kırma çatılı bir yapıdır ve yangın kulesine bitişiktir. Ana binanın güney cephesindeki kapı ve pencereleri dikdörtgen formdadır. Kapının bir yanında bulunan, dikdörtgen pencere açıklığının etrafını sarmalayan,

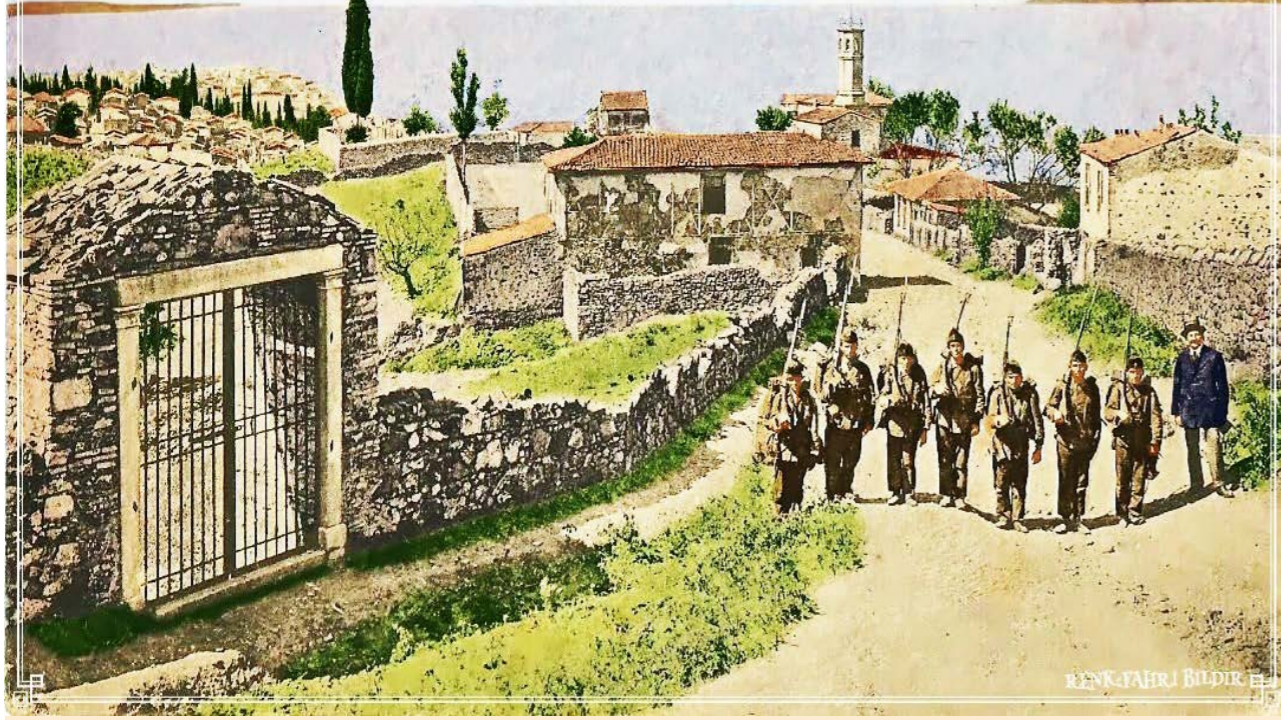

Figür 16.3. 20. yüzyıl başında Yangın Gözetleme Kulesinin ve kentin görünümü (facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

beşik kemer geçişli, dışa taşırılmış geometrik kilit taşlı zemine kadar inen çıkıntı, buranın öncesinde giriş açıklığı olduğu, sonrasında kapatılarak pencere açıklığı haline getirildiği ihtimalini ortaya koymaktadır. Kapının diğer yanında ise iki havalandırma penceresi vardır. Binanın kuzey bölümlerinin pencere ve kapı açıklıkları beşik kemer geçişlidir, güney ve kuzey cephelerindeki kapıları ise aynı doğrultudadır. Kuzey kapısının bir tarafında iki, diğer tarafında bir adet beşik kemerli pencere açıklığı ve bir adet dikdörtgen havalandırma penceresi yer almaktadır. Kuzey cephesinin pencere açıklıklarının kemerbendlerindeki kilit taşı kısımlarında armalar yer almakta ve bu armalarda bitkisel bezeme akantus yaprağı ve üstünde hilal, yanında 5 kollu yıldız motifli kabartmalar bulunmaktadır.

Binanın yangın kulesi 10 metre yüksekliğindedir. Kule yığma sistemle almaşık duvar örgüsü kullanılarak inşa edilmiştir ve üzeri iki farklı andezit kesme taşla kaplanmıştır. Zemini kare olan kule trapezoidal formda yükselir ve dikdörtgen kesitli birinci silmeden sonra sekizgen plan formuna döner. Bu geçiş üçgen şeklinde payandalarla desteklenir. Bu bölümler gri tonlu andezitle kaplanmış olup, payandalarla desteklenen sekizgen bölüm dekoratif ikinci silmeyle bölünüp, daha küçük çaplı şekilde yükselmeye devam

ederken, kulenin dış kaplaması kırmızı tonlu andezite geçiş yapmış olur. Kuleyi aydınlatmak maksadı ile yapılmış tek cephesinde biri kaide, bir diğeri ise gövdede yer alan altlı üstlü ufak çapta mazgal tipi açıklıklar bulunmakta, her iki açıklıkta niş ile çerçevelenmiş ve tepe noktalarında hilal ve beş kollu yıldız kabartmaları yer almaktadır. Dikdörtgen formda olan pencere açıklıkları niş ile çerçevelenmiştir. Pencerelerin üstü saçak biçimli niş ile sonlandırılmıştır. Kulenin iç mekanında pencerelerinin olduğu yüksekliğe kadar ulaşan bir döner merdiven bulunmaktadır. Yapıya sonradan eklenen tepedeki camekanlı bölmeye geçiş kedi merdiveniyle gerçekleşir.

Figür 16.4. 20. yüzyıl başında Yangın Gözetleme Kulesinin görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

MEVCUT DURUM

Tarihi belgelerden görüldüğü üzere kulenin özgün hali, tepesi ferforje parapetle çevrelenmiş şekilde açıktır. Cumhuriyet döneminden sonra betonarme duvarlar ve demir doğramalar kullanılarak, ahşap çatı ile örtülmüş bir dönem eki kuleye eklenmiştir. Kulenin bu bölümünün zemininde ahşap rabitalar kullanılmıştır. Ahşap rabitaların zaman içinde bozulmaya uğradığı görülmüştür ve müdahale gerektirmektedir.

İtfaiye binasının yanında yapının özgün formunu devam ettiren bir ek bina bulunmaktadır. Yapı özgün binaya göre daha uzundur ve çift kırma çatıya sahiptir, çatı üst örtüsü alaturka kiremitle örülmüştür. Ek bina dikdörtgen formlu kapı ve cephe boşluklarına sahiptir.

Kaynakça:

• Alahattin Gürirmak "9 Eylül'de İzmir'e Bayrağımızın Çekildiği İlk Nokta", 15.01.2024, <https://kent-yasam.com/2009/09/21/9-ey-lulde-izmirde-bayragimizi-ilk-cekildigi-nokta/>

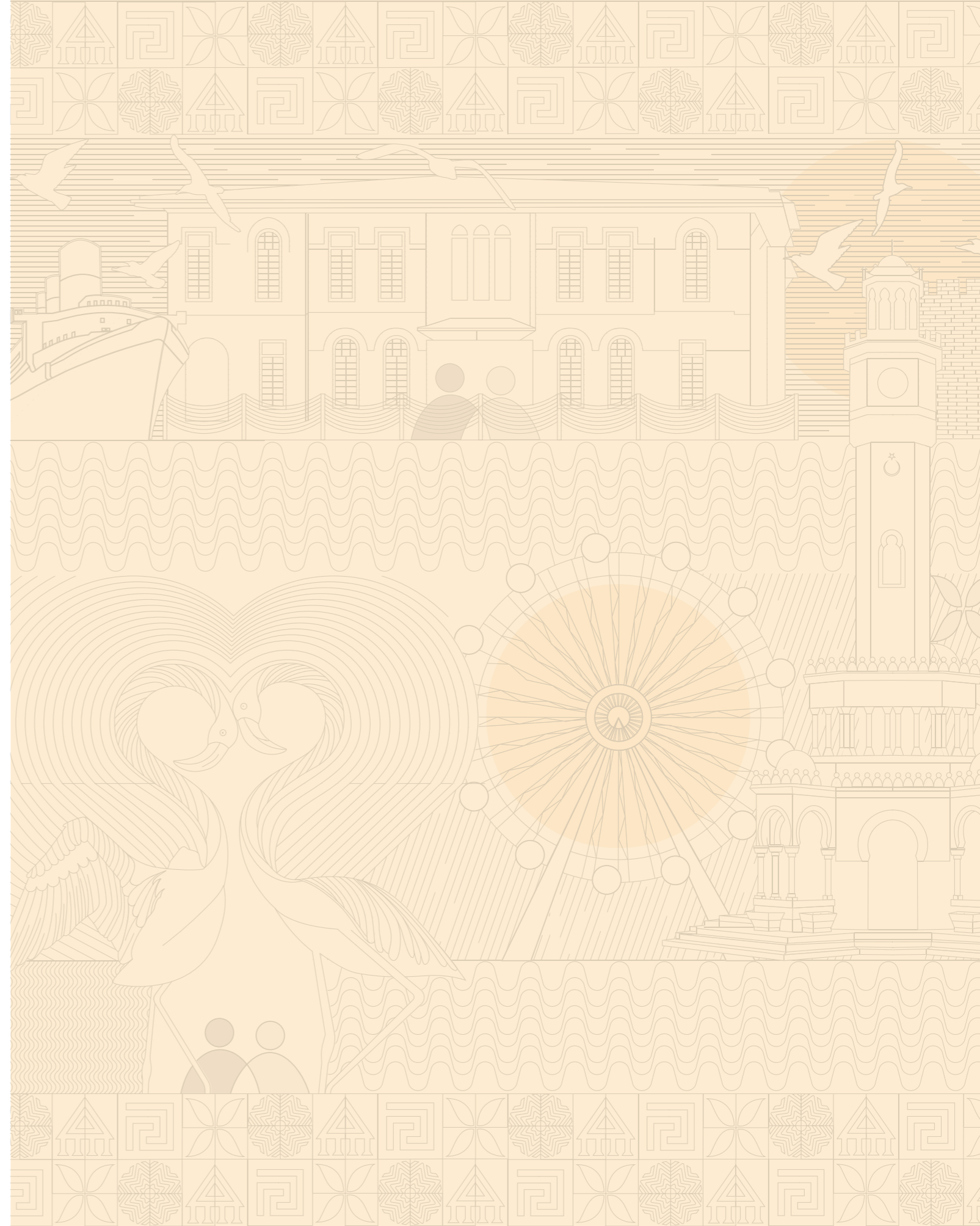
• Emel Göksu, "1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir ve Suç Coğrafyası", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2003.

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=615307446702982&set=gm.5665227333499197&id=133446580010661&locale=tr_TR

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/212730701201/photo/a.10150138842686202/10151010570106202/?locale=tr_TR

• Mehmet Batuhan Çeken, Halim Kılıç, "Osmanlı Devleti'nde Afet Yönetimi: 1841 İzmir Yangını", Afet ve Risk Dergisi 5(1), 2022, 22-30.

• Naci Gündem, "Günler Boyunca Hatıralar", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, İzmir, 2002.

17

KEMERALTI KARAKOLU

Figür 17.1.
Kemeraltı Polis Karakolunun Anafartalar Caddesine
bakan günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Konak Mahallesi, Anafartalar Caddesi, No: 75
Yapım Yılı:
1904

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılmasından sonra kentlerde asayiş ve güvenliğin sağlanması için görevlilerin yetkileri artırılmıştı. Bu yetkiye rağmen zabıta işlerindeki karışıklık, çeşitli merci ve makamlara bağlı olması durumu sürmekteydi. Teşkilat ve uygulama alanında bu karışıklığı ortadan kaldırmak için 10 Nisan 1845 tarihinde ilk olarak İstanbul'da polis teşkilatı için adım atılmıştı. Başkentte halkın emniyeti ve beldenin zabıta işlerinin temini Tophane-i Amire Müşiriyeti'nin emrine verilmişti. 17 maddeden oluşan ilk polis nizamnamesi "Paris Emniyet Müdürünün Görevlerini Düzenleyen Karamname" temel alınarak hazırlanmıştı. Bunun dışında polis meclisi kurulmuş ve "memleketin iç güvenlik ve asayişini ilgilendiren gerekli kanun ve tüzükleri saymak ve bunların uygulanmasını gözetmek" görevi verilmişti. "Tevhid-i Zabıta" olarak adlandırılan 1846 ile 1879 yılları arasındaki dönemde polis ve jandarma, ordudan bağımsız bir şekilde aynı merkezden kontrol edilmişlerdi. 20 Kasım 1879 tarihinde Sait Paşa imzasıyla, dönemin en üst rütbeli kumandanı olan seraskerin makamı olan Bab-ı Seraskeri'ye gönderilen tezkerede, bu makama bağlı jandarma teşkilatının kurulduğu belirtilmekteydi. 4 Aralık 1879 tarihli emirname ile iller zaptiyesinin Bab-ı Seraskeri'ye ilhak edildiği ve bundan sonra Zaptiye teşkilatına ait her türlü muamelenin Bab-ı Seraskeri ile haberleşerek halledilmesi istenmişti. Asakir-i zaptiye işlerinin Bab-ı Seraskeri makamına verilmesinden sonra Zaptiye Müşiriyeti ismi, Zaptiye Nezareti'ne çevrildi. Zaptiye Nezareti ilk zamanlar İstanbul ve İstanbul'a bağlı yerlerde görev alırken zamanla nezaret, memleketin her yerinde kurulan polis teşkilatının idaresini ele almıştı. 1881 yılında İstanbul'da Asakir-i Zaptiye Teşkilatı kapatılmış, yerine polis teşkilatı getirilmiş ve zaptiyenin görevlerini üstlenmişti. 23 Temmuz 1908'de 2. Meşrutiyetin ilanı

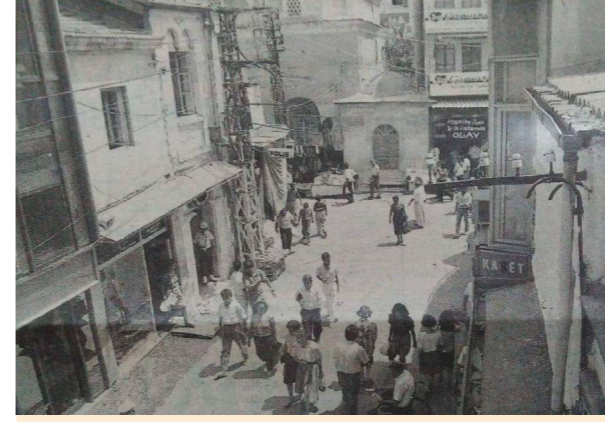

Figür 17.2. Kemeraltı Polis Karakolunun kapı üstündeki inşa kitabesinin genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

zaptiye nezaretinin etkinliği sona ererek 1909 yılında tamamen kaldırılmıştı. 1907 yılında yayınlanan Polis Nizamnamesinin kabul edildiği tarihten, zaptiye nezaretinin kaldırıldığı 1909 yılına kadar ve sonraki 1913 nizamnamesinin kabulüne kadar geçen süre içerisinde, bu nizamname önemli bir değişikliğe uğramadan kaldırıldı ve zaptiye nezaretinin yerine polis işlerini yürütmeye memur edilen "Emniyet-i Umum Müdüriyeti" kuruldu. Dahiliye nezaretine bağlı olarak görev yapan teşkilatın bünyesinde yapılan bir değişiklik

Ankara'da milli hükümetin kurulmasına kadar geçen sürede, içerisinde bulunan şubeleri arasında "Emniyet Şubesi" ülkenin tüm asayişine ait işleri kontrol etmek ile görevlendirildi. Polis teşkilatı kurulmadan önce, askeri karakolların dışındaki mahalli karakollar; nokta ve süvari karakolları olarak ikiye ayrılmıştı. Nokta karakolları halkın güvenlik birimlerine kolaylıkla ulaşılabilmesi için uygun yerlere ahşaptan inşa edilirdi ve kulübe niteliğindeki küçük yapılarıydı. Süvari karakolları ise şehir içinde dolaşarak denetim yapan, atlı polis karakollarıydı. Yangına dayanıksız ilkel olan bu ahşap ağırlıklı tek veya çift katlı binalar, Tanzimat'ın ilanı ile yerlerini, Avrupa'da örnekleri olan karakol binalarına bırakmıştı. 1848-1882 yılları arasında çıkan nizamnamelerle, yangına

dayanıklı kagir binalar inşa edilmişti. 1890 yılına ait Aydın Vilayet Salnamesi'nde İzmir kenti içinde ismi verilen karakollar arasında Selvili Mescid, Pasaport, Fasulya, Namazgah, Çalgıcıbaşı, Göztepe, Peştemalcıbaşı, İkiçeşmelik, Keçeciler, Aziziye, Dolaplıkuyu karakolları bulunmaktaydı. Vali Rahmi bey döneminde ise bu karakollar ile yetinilmeyip Çorakkapı, Göztepe, Gümrük ve Aziziye'de yeni karakollar inşa edilmeye başlanmıştı. Bu döneme ait karakollardan biri olan Kemeraltı Karakolu, Karaburunluzade Hacı İbrahim Ağa Vakfı tarafından inşa ettirilmişti. Yapı, ana

Figür 17.3. 1970'li yıllardan Kemeraltı Polis Karakolu önü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024)

kapısı üzerindeki kitabesinden anlaşıldığı üzere 1904 yılında yapılmıştı. Kitabesinde "Kemeraltı Polis Karakolu, Tarih-i İnşası 11 Şevval 1322 (Hicri), 27 Ağustos 1320 (Rumi)" yazmaktadır.

Kemeraltı Camii ve Meserret Çarşısı'nın karşısında konumlanan yapı; kagir malzeme ve yığma yapıım sistemi ile inşa edilmiş olup, zemin üzeri tek katlıdır. Yapı farklı gabarilere sahip iki bölümden oluşur. Ters "L" planlı yapının girişi caddeye bakan dar cephe üzerindedir. Zemin kat planı; girişten birkaç basamak ile girilen dar ve uzun bir koridor ve bu koridordan geçilen mekanlardan oluşur. Hol üzerinde yer alan merdivenden çıkılan birinci kat da benzer mekansal semaya sahiptir. Yapının Anafartalar caddesinden girişi at nalı kemer geçişlidir. At nalı kemerli kapı ve pencereler cephenin karakteristik özellikleridir. Restorasyon projesi ile yenilenen karakol kapısının metal kapı kanatlarında, kasetler içerisine yerleştirilmiş iki

Kaynakça:

• Ahmet Aslan, "Osmanlı Devleti'nde Polis Teşkilatının Kurulması: Urfa Örneği (1845-1918)", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, Sayı: 38, 2020, 25-58.

• Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 3, 1993, 347-370.

• Akin Hatipoğlu, "İzmir'deki Polis Karakolları", 15.01.2024, https://www.caginpolisi.com.tr/eski_sistemiz/98/27-28-29-30-31.htm

• BOA, DH.EUM.MH... Dosya No: 176, Gömlek Nu: 66, Tarih: 14.11.1336.

• Deniz Güner (Ed.) (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

kanatta da simetrik yer alan korkuluklar kıvrık dallar ile çerçevelenmiştir ve merkezinde de kıvrık dallar arasında hilal ve beş kollu yıldız motifi bulunmaktadır. At nalı kemerin yarattığı boşluğun çehresinde bulunan kıvrık dal motifi metal korkuluk, yine merkeze doğru kıvrık dallar su damlası biçiminde birleşerek altı kollu yıldız motifi yaratmakta ve bu motifin merkezinde hilal içinde 5 kollu yıldız ile kompozisyon tamamlanmaktadır. Birinci kat pencere açıklığı niş ile çerçevelenmiş kaide kısmında ise boşaltılmış zeminde Osmanlıca kitabesi görülmektedir. Pencere açıklığı ikiz at nalı kemer geçişli, giriş açıklığı ile simetrik ve aynı ebattadır. Kıрма çatılı yapı, dar bir saçak ve yalın silmelerden oluşan bir friz ile sonlanmaktadır. Giriş kapısının iki yanında yer alan sütunlar ve sütun başlıkları Neoklasik üslupta, at nalı kemerler ise Oryantalist üslupta unsurlar olarak cephede öne çıkar.

MEVCUT DURUM

Yapı süreci içerisinde bazı onarımlar geçirmiştir. Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivleri'ndeki 1918-1920 yılları arasında yapılan resmi yazışmalardan karakolun ikinci katına bir yatak odası inşa edilerek büyütüldüğü tespit edilmiştir. Yine Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivleri'nde 22.09.1947 yılında karakolun onarıma alınması için ihaleye çıkıldığı gözlemlenir. 1982 yılında karakolun çatısı onarıma girer. 1985'te yapılan plan değişikliği yasalara aykırı olduğundan 1990 yılında özgün haline döndürülmüştür. 2020 yılında kapsamlı restorasyon gören yapı, en son "Emniyet Teşkilatı Mensupları Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Binası" olarak kullanılmıştır. Bakımlı ve iyi durumda olan yapı günümüzde kullanılmamaktadır.

• facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=2214972122103711&set=gm.2184929471529018&locale=tr_TR

• Furkan Koçoğulları, "Tarihi Kemeraltı Karakolu Restorasyonu", 15.01.2024, www.flipsnack.com/furkankocogullari/tarihi-kemeralt-karakolu-restorasyonu.html

• Yavuz Özmas, "Kaç Bilekli Vali Rahmi Bey'in İzmir Günleri", Şenocak Yayınları, İzmir, 2011.

18

KEÇECİLER (ANAFARTALAR, PEŞTEMALCIBAŞI) KARAKOLU

Figür 18.1.
Keçeciler Polis Karakolunun günümüzdeki
genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Yenigün Mahallesi, 1312 sokak, No: 2, 495
Yapım Yılı:
1913 ile 1918 yılları arasında

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Vali Rahmi Bey göreve geldiği süreden itibaren kenti daha güzel bir görünüme kavuşturmak için kent içinde bazı sorunlara el atmak istemişti. Bunlardan biri de kentin içinde sıkışık şekilde bulunan mezarları şehrin dışına doğru taşıma projesiydi. Bu mezarlıklar arasında; İkiçeşmelik'ten Bayramyeri'ne giden yolun üzerindeki Uluyol mezarlığı, Eşrefpaşa'nın girişindeki mezarlık, Emir Sultan Dergahı'nın karşısındaki mezarlık, Altınpark'ın olduğu mezarlık, Kazım Dirik Okulu'nun bulunduğu mezarlık, Sulu mezarlık, Bahribaba Parkı'nın olduğu

alandaki mezarlık ve Agora civarındaki dikilitaş sokağının etrafındaki mezarlıklar bulunmaktaydı. Rahmi Bey, kentin ortasında sıkışık kalan bu mezarları Kokluca ve Paşa Köprüsü civarına taşıma kararı aldı. Taşınan bir diğer mezarlık alanı ise Mezarlıkbaşı semtine adını veren Anafartalar caddesinin Tilkilik girişinde bulunan Kocabahçe ve Alaybeyi adındaki mezarlıklardı. Bu mezarlıklar Rahmi bey döneminde kaldırıldıktan sonra günümüzdeki katlı otoparkın bulunduğu alanda İrgatpazarı adı verilen pazar oluşturuldu. Aynı dönemde pazarın yakınındaki, Rahmi Bey'in valiliğinde inşa edilen, Peştemalcıbaşı karakolu tüm bu alandaki değişim sürecinde inşa edilmişti. 1913 ile 1918 yılları arasında inşa edilen yapının zarar görmüş kitabesinde "İzmir Valisi ...mi Beyefendi Zamanında İnşa Olunmuştur" ibaresi bulunmaktadır. Karakol, Mustafa Kemal Atatürk'ün kentin kurtuluşunda İzmir'e ilk gelişinde halka hitap ettiği bina olması nedeniyle de tarihi bir öneme sahiptir. Bir süre maliye hizmetleri için kullanılan yapı, 1954 yılından sonra tekrar karakol olarak işlevine devam etmiştir. Yapı 2005 yılından itibaren Polis anı evi olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Karakol binası yamuk planlı, zemin üzeri tek katlı, kagir bir yapıdır. Osmanlı son dönemine ait yapı Ba-

rok ve Neoklasik üsluptadır. Yapıya ait eski fotoğraflar incelendiğinde; yapının inşa edildiği dönemde Keçeciler caddesine bakan bölümünün bahçeli, teras çatılı ve cumbalı olduğu, Cumhuriyet sonrasında ait fotoğraflarda ise; günümüzdeki halini aldığı görülür.

Yapının pahlı ve yükseltilmiş köşesi kütlede öne çıkmaktadır. Binanın girişi bu pahlı köşede yer almaktadır. At nalı kemer geçişli giriş açıklığının iki yanında pilasterler bulunur. Bu pilasterlerin üstünde ise volüt

formunda sarmal iki konsol yer alır. Konsolların ön yüzeyleri alt kısımdan başlayarak geometrik kabartma ve altlı üstlü kaset niş ile çerçevelenmiştir. Oval devam eden konsollar yivli formdadır. Bitim noktasında hilal ve beş kollu yıldız motifi yer alır. Konsolların iç ve dış yüzeylerinde, oval kısımda sarmal biçimde başlayan dal motifi orta kısımda stilize lale ve lalenin devamında rumi motifleriyle sarkıt yapmakta ve tüm konsol boyu aşağıya doğru uzanmaktadır. Konsol bitim noktası ile balkon arasında oluşturulan kaidenin iç ve dış yüzeylerinde zencerek motifi kenar suyu yer almakta ve simetrik olarak cephe boyu devam etmektedir. Genel manada plastik etkisi yüksek olan yapının zemin katı kabartma tekniğinde korkuluk motiflidir. Bu korkuluk motiflerinin

birleşim noktaları papatya deseni olan kabarıklarla süslenerek yüzeye boyut katılmıştır.

Yapının dönem eki haricindeki pencere açıklıkları atnalı kemer geçişlidir. Keçeciler'e bakan dönem ekinde ise; pencere açıklıklarının zeminde dikdörtgen formu, birinci katta niş ile çerçevelenmiş basık kemerli olduğu görülmektedir. İki cephede de gözlemlenen pilasterlerin girland başlıkları bulunmaktadır. Girişin de yer aldığı pahlı köşenin birinci kat hizasında, konsolların dayanak olduğu Fransız tarzı dairesel balkon

Figür 18.2. Karakolun Keçeciler caddesine bakan cephesinin görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

Figür 18.3. Keçeciler Polis Karakolunun ilk inşa edildiği 1910'lu yıllardan genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

yer alır. Balkona çıkılan çift kanatlı kapı ikiz atnalı kemerlidir. Kat silmesi ile Birinci kat pencere denizlikleri arasındaki yüzeyde tekrar niteliğinde nişler ile çerçevelenmiş zeminde kabartma tekniğinde korkuluk süslemesi bulunur ve bu süslemenin merkezinde akantus motifli kartuşlar yer almaktadır. Yine birinci katın alınlık kısmında kemerin başlangıcını vurgulayan silme, cephe boyu devam eder ve silme ile çatı başlangıcı arasındaki kısımda kabartma tekniğinde korkuluk motifi tekrar görülmektedir.

Kaynakça:

•Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği", Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 3, 1993, 347-370.

•Akın Hatipoğlu, "İzmir'deki Polis Karakolları", 15.01.2024, https://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/98/27-28-29-30-31.htm

•Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=3111681845520698&set=gm.3160051217350167&locale=tr_TR

Yapı güneybatı köşesinde dört yana eğimli, geri kalanında ise üç yana eğimli kırma çatı ile örtülüdür. Çatı, kıvrımlı ahşap konsollarla desteklen ve bitim noktalarında kabara yer alan ahşap bir saçakla son bulur. Saçakla duvarın bittiği yerde geniş bir süsleme frizi yer almaktadır.

MEVCUT DURUM

Günümüzde Polis Anı Evi olarak kullanılmaya devam eden yapı bakımlı ve iyi durumdadır.

Figür 18.4. Keçeciler Polis Karakolunun Cumhuriyet döneminden sonra İrgat Pazarı ile beraber genel görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=970152579673646&set=gm.942609652427679&locale=tr_TR

•kentyasam.com.tr, "İzmir'de Müslüman Mezarlıkları", 15.01.2024, <https://kentyasam.com/2017/05/30/izmir-de-musulman-mezarliklari/>

•Yavuz Özmakas, "Koç Bilekli Vali Rahmi Bey'in İzmir Günleri", Şenocak Yayınları, İzmir, 2011.

19

BASMANE (ÇORAKKAPI) KARAKOLU

Figür 19.1.
Basmane Polis Karakolunun günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Akıncı Mahallesi, Anafartalar Caddesi, No: 745
Yapım Yılı:
1913 ile 1918 yılları arasında

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

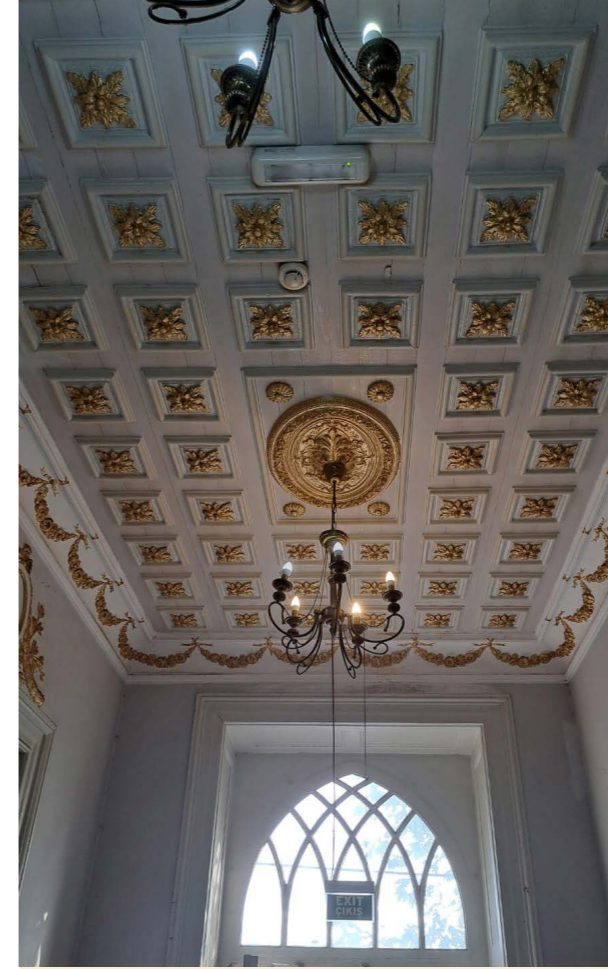
Figür 19.2. Basmane Polis Karakolu zemin holünün iki tarafında bulunan odaların kapılarının üstünde bulunan süsleme detayları (Kaynak: İzMiras, 2023).

Basmane semti, bu isimle anılmadan önce Aya Konstantina ismi ile anılmaktaydı. 18. yüzyılın ilk yarısında bölgede kurulan basma fabrikası sebebiyle yörenin adı Basmane'ye dönüştü. Yörenin düzlükte olduğu ve kuzey yönüne doğru olan alanında Ermeniler, güney yön ve Kadifekale yamacına doğru olduğu bölümde ise Türkler yaşamaktaydı. Bu mahalleler kabaca bakıldığında çok keskin şekilde olmasa da etnik kimliklere göre ayrılmaktaydı. Özellikle Yahudi ve Ermeni mahalleleri Türk mahallelerine komşu bulunmaktaydı ve dikkatli bakıldığında camiler ve mescitler ile sınırlandıkları gözlemlenmekteydi. Bunlar arasında Evliyazade, Kaba Soğan, Ali Efendi, Müftü, Bölükbaşı ve Çorakkapı cami ve mescitleri iki mahallenin sınırını oluşturmada örnek verilebilirdi. Basmane semti aynı zamanda kente giren kervanların ana giriş kapısından biri olan Kemerkapı'nın devamındaki yol üzerinde bulunmaktaydı ve stratejik konumdaydı. Şehrin antik çağdaki giriş ve çıkışının da bulunduğu bu yöre aynı zamanda Çorakkapı veya Taşrakapı olarak da anılmaktaydı. Bu yöre isminden yola çıkarak semte, aynı isimle 18. yüzyıl ortasında bir cami ve 1913 ile 1918 yılları arasında Vali Rahmi Bey döneminde bir karakol inşa edilmişti. İşgal döneminde Çorakkapı karakolu Yunan birliklerinin kontrolündeydi. Şehrin Yunan işgalinden kurtuluş günü olan 9 Eylül gününde, karakolu terk eden Yunan birlikleri cami yönüne doğru ateş açmışlar ve bunun sonucunda caminin minaresinin alemi eğrilmiştir. Bir gün sonra 10 Eylül günü ise; Mustafa Kemal Atatürk, Fevzi Çakmak, İsmet Paşa, Yarbay Asım Bey'ler üstü açık bir otomobil ile karakolun önünden geçerek Tilkilik ve Kemeraltı üzerinden Konak yönüne doğru ilerlemişlerdi. Çorakkapı (Basmane) karakolu inşa edildiği tarihten günümüze kadar karakol olarak kullanılmış ve bu süre boyunca birçok olaya tanıklık etmiştir.

Osmanlı Son Dönemi yapısı olan karakol binası; Anafartalar Caddesi üzerinde, bitişik düzenli bir parsel üzerinde konumlanmaktadır. Yapı bodrum kat üzeri iki kat ve bir çatı katından oluşmaktadır. Yığma sistemle inşa edilen yapıda; moloz taş ve mermer ile yeşil ve bej renkli düzgün kesme taşlar kullanılmıştır. Yapıya iki yanında simetrik merdivenlerin yer aldığı bir platform üzerinden giriş yapılmaktadır. Giriş kapısı simetrik cephenin merkezinde yer almaktadır. Birinci ve ikinci katlarda aynı olan plan şeması; bir hol ve holün iki yanında dizili mekanlardan oluşur. Holde yer alan merdiven, birinci katı hem ikinci kata hem de nezarethanenin yer aldığı bodrum kata bağlamaktadır.

Genel hatları ile yapıda simetri hakimdir. Yapının giriş açıklığı kemerbendli ve sivri kemer formdadır. Girişin merkezindeki kemerbend'in alınlık kısmında kabara yer almaktadır. Girişin iki yanında balkonu taşıyan konsollar bulunur. Bodrum kat hariç yapının pencere açıklıkları sivri kemer geçişli ve kemerbendlidir. Mermer bir silmenin altında kalan bodrum kat pencereleri ise dörtgen formludur. Birinci kat ve ikinci kat arasında yer alan ve cephe boyu devam eden geometrik kare formda silme; birinci ve ikinci katlardaki ayrımı vurgularken, cephede tekdüzeliğin önüne geçmektedir. Giriş açıklığının da yer aldığı, yapının simetri aksını oluşturan kısım kütlede dışa taşırılmıştır. Merdivenlerle ulaşılan giriş platformu ve kapısı, taş konsollarla taşınan ikinci kat balkonu ve yükseltilmiş çatı katı cephenin simetri aksını vurgular. Balkon giriş açıklığı kemerbendi sivri kemer formunda fakat geçiş elemanı dilimli kemer biçimlidir. Balkon açıklığının tepeliğinde süsleme kuşağı yer almaktadır. İkinci katın bitimi saçaklı formda, konsol dizileri ise saçak boyu sıralanmıştır. Çatı katında yan yana üç adet pencere açıklığının kemerleri üç yapraklı yonca formu ve kemerlerin üzenği taşları derin oyma zencerek motiflidir. Çatı katının bitişinde de daha küçük taş konsolların üzerine oturan taş silme yer alır.

Yapının içine girildiğinde geniş bir eyvan ve bursa kemer geçişler göze çarpmaktadır. Üst örtü silmelerinde yapıyı çevreleyen girland kuşağı tavanı çerçevelemektedir. Üst örtüde birbirine ardışık kasetler içerisinde akantus yaprağı bezemeleri kabartma tekniğinde yüzeye uygulanmıştır. Tavanın merkezinde iki adet kaset ile çerçevelenmiş tavan göbeği bulunmaktadır. Girişe yakın olan tavan göbeğinde kabartma tekniğindeki rumi motifleri göze çarpar. Diğer tavan göbeğinde

Figür 19.3. Basmane Polis Karakolunun zemin holünün günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

ise akantus yaprağı motifi etrafında kıvrık dallar dışa doğru gittikçe zıh ve son olarak bitkisel bezemeli kenar suyu görülmekte, kaset içerisinde her köşesinde bir adet olmak üzere toplam dört adet kabara bulunmaktadır. Oda kapılarının alınlık kısmında ise madalyonlar yer almakta ve bu madalyonları içinde yaprak motiflerinin de yer aldığı girlandlarla çerçevelemektedir.

Yapı içerisinde benzer tavan süslemelerinin yer aldığı bir başka odada ise tavan boyu yer alan kasetlerin merkezinde etrafı yapraklar ile çevrili natüralist papaty motifli olan kabara bulunur ve kasetlerin dış köşelerinde beş kollu yıldız kabartmaları görülmektedir. Üst örtü merkezinde kaset içerisinde yer alan tavan göbeğinde ise kabartma tekniğinde bitkisel ve

geometrik bezemeler göze çarpar. Tavan göbeğini çerçeveleyen kasetin içinde köşe kısımlarında dört adet papaty motifli kabara bulunmaktadır.

Basmane Karakolu; İzmir'de Neo-Klasik, Neo-Gotik, Barok üsluplar ile Selçuklu ve Osmanlı mimarisinde kullanılan mimari elemanları içeren, eklektik karakterli az sayıdaki yapıdan biri olması sebebiyle önem taşımaktadır.

MEVCUT DURUM

2017 – 2018 yılları arasında restorasyonu tamamlanan yapı günümüzde özgün işleviyle kullanılmaya devam etmektedir. Yapı plan kurgusu ve cephe özellikleri bakımından özgünlüğünü büyük ölçüde korumaktadır.

Kaynakça:

- Ahmet Mehmetefendioğlu, "Rahmi Bey'in İzmir Valiliği". Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1 Sayı: 3, 1993, 347-370.
- Deniz Güner (Ed.), "İzmir Mimarlık Rehberi 2005", Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005..
- Ahmet Gürel, "Gazi'nin İzmir Anıları", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Sayı: 89, İzmir, 2013.
- Emel Kayın ve Feyzal Avcı Özkanban (Ed.), İzmir Kent Ansiklopedisi Mimarlık, İkinci Cilt, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2013
- Akin Hatipoğlu, "İzmir'deki Polis Karakolları", 15.01.2024, https://www.caginpolisi.com.tr/eski_sitemiz/98/27-28-29-30-31.htm
- Sabri Sürgevil, "Basmane Garı ve Çevresi", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı, Sayı: 70, İzmir, 2011.

20

KEMER KARAKOLU

Figür 20.1.

Kemer Polis karakolunun ön cephesinin günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Hilal, Gaziler Caddesi, No: 189

Yapım Yılı:

1913 ile 1918 yılları arasında

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Karakol yapısına ismini veren yöre adı olan “Kemer” ismi, tarih boyunca İzmir kentine doğu yönden giriş yapmak için kullanılan ve bugün Yeşildere üzerinde bulunan “Kervan Köprüsü” adı ile bilinen köprüden gelmektedir. Hellenistik dönemden günümüze kadar varlığını sürdüren köprü, çevresi ile beraber seyyahların, ressamların, şairlerin, bestekarların ve yazarların ilham aldığı bir yer konumunda olmuştur. Pitoresk bir manzaraya sahip olan Kemer köprüsünün bu şekilde görünmesini sağlayan önemli husus, köprünün hem Basmane hem de Tepecik yönüne doğru var olan Osmanlı dönemi Türk mezarlıklarının varlığıydı. Ayrıca köprünün hemen yanında 19. yüzyıl son çeyreğinde Padişah Abdülaziz’in emriyle çevresini çok bozmadan yapılan park, bu manzaraya katkı sağlamıştı. 19. yüzyıl sonuna doğru kent içinde olan bazı gelişmeler, nüfusun artması, İzmir-Aydın demiryolu hattının ilk istasyonunun bu alan içinde inşa edilmesi, köprü ve civarının eski önemini ve renkli görüntüsünü kaybetmesine neden olmuştu. 19. yüzyıl ortasından itibaren kentin nüfusunun artması ve yerleşimin doğu yöne doğru büyümesi kemer köprüsü ve civarının şehre giriş kapısı olma özelliğini zaman içinde kaybetmeyecekti. 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyıl başında Müslüman mezarlığının bitimi ve Kemer istasyonunun doğu yönüne doğru olan bölgede Aya Konstantin mahallesi ortaya çıkacaktı. Oluşan Rum mahallesi ile birlikte aynı alanda Kemer tren istasyonunun yakınında, demir yolunun paralelinde birkaç sokağın oluşturduğu “Genelevler” kentin bu sınır alanında konumlanacaktı. Bölgede yasal olarak yapılan fuhuş sektörü sonucu ortaya çıkan ve büyüyen suç etkenleri, beraberinde kontrolü ve denetim mekanizmasını geliştirecekti. Rahmi Bey’in valilik yaptığı dönemde (1913-1918) ise karakol, işte bu gereksinimi karşılamak için hem geneleve yakın alanda denetimi sağlayabilmek amaçlı

Figür 20.1. Kemer Polis karakolunun ön cephesinin günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

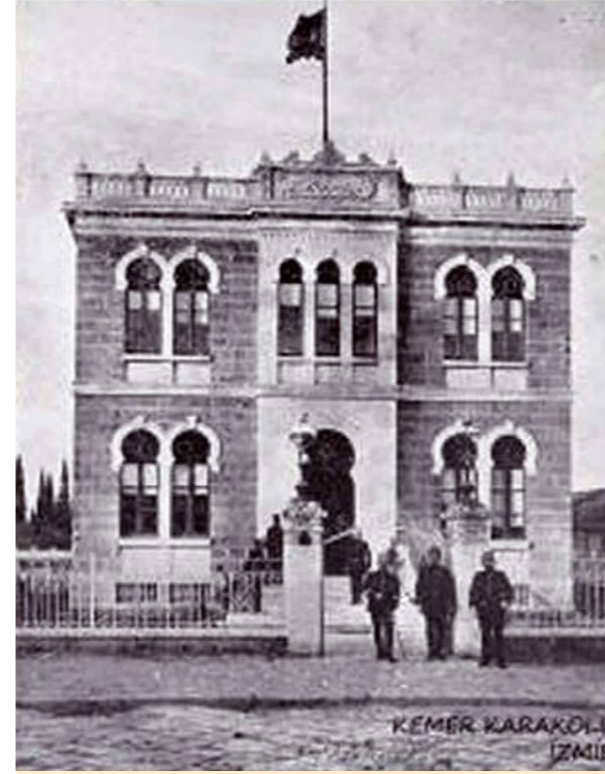
hem de kentin giriş noktasında bulunan kemer istasyonunun yanında oluşturulacaktı. Karakol, Cumhuriyet’ten sonra tamamen kaldırılacak olan Osmanlı Dönemi Türk mezarlığının Tepecik yönüne doğru, mezarlığın doğu sınırının bir kısmının istimlak edilmesi ile inşa edilecekti.

Kemer Karakolu; Basmane Karakolu’na benzer şekilde, büyük parselde yer alması sebebiyle boyut olarak döneminin diğer karakol yapılarından ayrışır.

Konumlandığı parselde bağımsız bir kütle olarak biçimlenen yapıda; Oryantalist ve Batılı etkiler bir arada kullanılmıştır. Yapı moloz taştan, yığma yapıım sistemiyle inşa edilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen formundaki plan şeması, basamaklarla yükseltilmiş bir giriş kapısından geçilen lineer bir hol ile holün iki yanına dizili mekanlardan oluşur. Bu kurgu tüm katlarda tekrar edilmiştir. Holde birinci ve ikinci katı birbirine bağlayan bir merdiven yer almaktadır. Birinci kat mekanlarından birinin içerisinde bodrum kattaki nezarethaneye indiği bilinen bir merdiven daha bulunur.

Giriş cephesinde kapıyı ve onun üzerinde yer alan üçlü pencere dizisini içine alan mermer kaplı bölüm

cephenin simetri aksını ve aynı zamanda girişi vurgulamaktadır. Yapının merkezinde yer alan anıtsal giriş cephesinin giydirme düzgün kesme taşlarla, geri kalan üç cephenin ise almaşık duvar tekniğiyle inşa edildiği gözlemlenir. Anıtsal giriş açıklığının at nalı kemer geçişi stilize edilerek kemer, hilal biçiminde yapılmıştır. Yapılan kemerin kemer gözünde metal beş kollu yıldız motifi yer almaktadır. Hilal yıldız kompozisyonu milli hislere atıf yapmakta ve Türk bayrağını vurgulamaktadır. Kapının iki yanında kilit taşları belirginleştirilmiş, at nalı formu kemerlerle geçilen ikişer adet pencere bulunur. Bu pencere düzeni cephe

Figür 20.3. Kemer Polis Karakolunun ilk yapıldığı dönemden genel görünümü (Kaynak: facebook.com, “Küllerin Doğan Şehir İzmir”, 15.01.2024).

boyunca kemerbendlerde göze çarpmaktadır. Simetri aksında ve kapının üzerinde yer alan at nalı kemerli, dar ve bitişik üç pencere ikinci kat holünü aydınlatmaktadır. Bu pencere dizisinin üzerinde testere dişli, yatay bir silme yer alır. Pencerealtlarında ise; birer daire ortasına yerleştirilmiş beş kollu yıldız motifinin olduğu panolar bulunmaktadır. Ön cephenin üst kesimi mermer korkuluk biçiminde bir kalkan duvar ile sonlanmaktadır. Kalkan duvarında mazgal tipi açıklıklar göze çarpmaktadır.

Yapının giriş cephesi haricinde kalan doğu-batı-kuzey cephelerinin pencere formları aynıdır. Bu cephelerdeki pencere açıklıkları at nalı kemer geçişli, kemerbendleri ise kaşkemer formudur. Bodrum kat pencerelerinin üzerinde tuğla malzmeden yapılmış hafifletme kemerleri yer almaktadır. Birinci ve ikinci katlar, giriş cephesinde mermer kat silmesiyle; diğer cephelerde ise tuğla kat silmeleriyle birbirinden ayrılır. Saçak altı silmeleri giriş cephesinde mermer, diğer cephelerde ise tuğla malzmeden yapılmıştır. İç mekanda, üst kata geçişi sağlayan merdiven girişin-

de karşılıklı iki adet pilaster yer alır ve merkezinde üst örtüde gülbezek kabara bulunmaktadır. Yapının tavan göbeklerinde genel olarak beş kollu yıldız kabartması yer almakta ancak bir tavan göbeğinde akantus yaprak motiflerinin yoğun şekilde yer aldığı süsleme göze çarpmaktadır. Merdivenin kata bağlandığı noktada küpeşte bitiminin korkuluğunda meander kabaralar ve bitkisel motifler göze çarpmaktadır. Motiflerde kabartma ve oyma tekniklerinin bir arada kullanıldığı görülmektedir.

MEVCUT DURUM

Yapı günümüzde arkasındaki alana inşa edilmiş olan Emniyet Müdürlüğü’ne bağlı bir hizmet birimi olarak işlevini sürdürmektedir. Plan ve cephe kurgusu, giriş kapısı, cephe elemanları, iç mekanda yer alan merdiveni, kapıları, tavan göbekleri ile yapı özgünlüğünü büyük oranda korumaktadır. Ancak cephelerde yer alan klimalar, tabelalar, zil vb. güncel donatılar yapıya zarar vererek, cephelerin estetik görünümünü zedelemektedir. Giriş kapısıyla aynı akstaki bahçe kapısının günümüzde kullanılmıyor oluşu yapıya yaklaşım aksını değiştirirken, yapının bahçesiyle ve çevresiyle olan birlikteliğinin algılanmasını engellemektedir.

Kaynakça:

- Akin Ersoy, “Antik Smyrna’nın Kuzeybatı Anadolu’ya Bağlantısı: Kervan Köprüsü”, Metropolis II, Yolların Kesitiği Yer. Recep Meriç İçin Yazılar, Edt. Serdar Aybek, Ali Kazım Öz, Homer Kitabevi, İstanbul, 2010, 141-144.
- Emel Kayın ve Feyzal Avcı Özkan (Ed.), İzmir Kent Ansiklopedisi Mimarlık, İkinci Cilt, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2013
- facebook.com, “Küllerin Doğan Şehir İzmir”, 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=10160315008544368&set=pcb.4308257105862900&locale=tr_TR
- Deniz Güner (Ed.), “İzmir Mimarlık Rehberi 2005”, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir, 2005.
- Emel Göksu, “1929 Dünya Ekonomik Buhran Yıllarında İzmir’de Yoksulluk ve Suçun Mekansal Dağılımı”, Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İzmir, 2001.
- Yavuz Özmkas, “Koç Bilekli Vali Rahmi Bey’in İzmir Günleri”, Senocak Yayınları, İzmir, 2011.

21

FRANSIZ KONSOLOSLUĞU
BİNASI

Figür 21.1.

Fransız Konsolosluk Binasının Atatürk caddesi
yönünden günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Kültür Mahallesi, Fransa Sokak,
No: 1, 153, 190/2

Yapım Yılı:

1906

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Venediklilerden sonra ticari anlamda ayrıcalık tanınan ikinci toplum Fransızlardı. 17. yüzyıl başlarından itibaren Fransız kolonileri imparatorluğun liman kentlerinde kendini göstermeye başlamıştı. Bu koloniler Osmanlı liman kentlerinde Hristiyanlara ayrılmış mahallelerde konumlanmaktaydı ve burada kurulan konsolosluklar hem kolonilerin yargıci hem de koruyucuları konumundaydı. Ayrıca bu konsolosluklar, başkanlığını yürüttüğü bir meclis oluşturup, ticari işler hakkında karar verme yetkisine sahipti.

17. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Devleti sınırları içerisinde Fransızlara ait toplam beş kentte konsolosluk açılmıştı. Bu şehirler arasında Trablusşam, İskenderiye, Sakız, Antalya, Zanta bulunmaktaydı. Batı Anadolu'da Fransızların Sakız adasında bir konsolosluk bulunmaktaydı ve merkez konumundaydı. 17. yüzyılın ilk yarısında küçük bir yerleşim olan İzmir yerine, nüfusu kalabalık, toprağı zengin ve bununla bağlantılı olarak ticari açıdan güçlü Sakız adası konsolosluk merkezi olarak bölgede seçilmişti. Zamanla İzmir kentinde ipek ticaretinin ön plana çıkması ile konsoloslukun merkezi İzmir'e taşındı. Seyyahlara göre 17. yüzyılın ortasında kentte kurulan ilk Fransız konsolosluk binası Kapuçin

Manastırı ve St. Polycarp kilisesinin yakınında bulunmaktaydı. 1673 yılında kapitülasyonlar ile Fransa'nın diğer ülkelere göre ticaret ve gümrük vergilerinde en fazla hakka sahip olması, ticarete Venediklileri saf dışı bırakması, Hollandalı ve İngiliz tüccarlar ile rekabeti arttırmasına neden olacaktı. Yüzyıl sonuna doğru çoğu Marsilya kentinden olmak üzere, Fransa'daki 25 kadar yerleşimden sanatkar, hizmetkar ve tüccarlar kente gelip yerleşmeye başlamıştı. 18. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Batı Avrupa ile arasındaki ticarete Fransızlar hakim konumdaydı. 19. yüzyıl başında İzmir kentinde Fransız ticari üstünlüğü zayıflamış, İn-

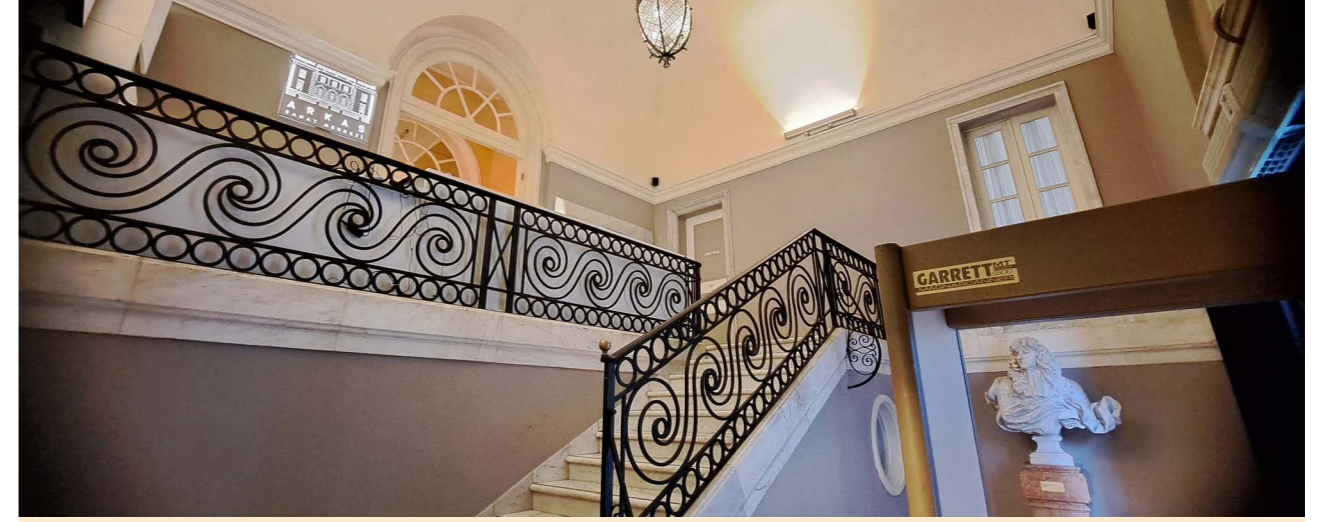

Figür 21.2. Fransız Konsolosluk Binasının Fransa sokağına (1380 sokak) bakan cephesinin günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

gilizlerin hakimiyeti artmıştı. Bu dönemde kent planlarında görünen konsolosluk binasının 1825 ile 1835 yılları arasında Mecidiye Caddesinde (Frenk Caddesinin bir parçası) konumlandığı ve geniş bir bahçe içine yerleştirilen iki binadan oluştuğu gözlemlenmektedir. 1839 yılından itibaren ise Osmanlı Devleti içinde serbest ticarete geçilmiş ve Fransız kolonisi için yeni dönem başlamıştı. Diğer Avrupalılar ile birlikte daha serbest ticaret etkinliğinde bulunacak olan Fransızların, konsolosluk binaları yüzyıl ortasında aynı parsel üzerinde işlevini sürdürmeye devam edecekti.

1852 yılında meydana gelen deprem sonucunda parsel üzerine Parisli mimar Edmond Renaud tarafından yeni bina inşa edilmişti. Daha sonra inşa edilen bu bina da 1866'da yangından ve 1880'de depremden zarar görmüştü. 1874 yılında sahilde bulunan arsa Fransa'nın sahiplerine sunduğu destek karşılığında Rıhtım Şirketi tarafından Fransız hükümetine devredilmişti. Sahilde yer alan bu arsada 1877'den kalma küçük iki ahşap köşk bulunmaktaydı. 1886'da bunların yerine Doğu ve Orta Avrupa Dağ Evi mimarisinde ahşap köşk inşa edilmiş ve yapı 1905 yılına kadar kafe olarak kullanılmıştı. Bu arada Frenk Caddesinde bulunan eski konsolosluk binası ise iki defa deprem gördüğü için 1907 yılında yıkılmıştı. Zarar gören eski konsolosluk binası yerine 1905 yılında sahilde bulunan arsa üzerine yeni bir konsolosluk binası yapımına başlanmıştı. Yeni konsolosluk binasının mimarı, hem mimar hem de arkeolog olan Emmanuel Pontremoli'ydı. Bir yıl süren inşa çalışmasının ardından bina 1906 yılında hizmete açılmıştı.

1922 yılındaki İzmir yangınında Kordon'daki pek çok yapı yok olurken, konsolosluk binası bu yangından kurtulmayı başarmıştır. Taştan inşa edilen binanın; yalnızca merdiven, zemin gibi ahşap kısımları yan-

Figür 21.3. Fransız Konsolosluk lojman bölümünün giriş holünün günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

gında hasar görmüştür. Yapının yangın sonrası restorasyon süreci, Saat Kulesi'nin de mimarı olan Raymond Charles Pere öncülüğünde başlamış ve onarım çalışmaları 1929 yılına dek sürmüştür. Bodrum kat üzerine yükselen iki katlı ve teras çatılı yapının denize cephe veren bölümleri rezidans ve kabul salonları; caddeye bakan bölümü ise konsolosluk ofisleri olarak kullanılmıştır. Neoklasik üslupla tasarlanmış olan yapının cephelerinde taş ve mermer kullanımı öne çıkarılarak yalnız bir cephe dili oluşturulmuştur. Kütlenin ayrıt yüzeylerinde ve bodrum katında taş kaplama; diğer yüzeylerde ise sıva kullanılmıştır. Eşit aralıklı dikdörtgen pencereler, deniz cephesinde yer alan, birinci kattaki kemer boşluklu yarı açık mekan ve ikinci katta sütunlarla taşınan bir sundurma ile örtülü teras kütlede dengeli bir doluluk-boşluk ifadesi yaratmaktadır.

Taş kullanımının ön planda olduğu yapı mermer süsleme detayları ile dikkat çekmektedir. İki girişli yapıda pencere açıklıklarında beşik kemer geçişi ve dikdörtgen formlu pencereler bir arada kullanılmıştır. Zemin kotu ile silme kotu arasında kalan kısımda mermer düzgün kaba yonu kesme taş örgü ile cephe kaplanmıştır. Bulvardan Kordon'a geçilen sokak üzerinde yer alan dikdörtgen formlu, mermer söveli kapı ise; yapının günümüzde sanat merkezi olarak kullanılan bölümüne girişi sağlar. Kapıyla aynı aks üzerinde mermer korkuluklu ve konsollu küçük bir balkon yer almaktadır. Ana giriş açıklığının üzerinde mermer

malzemeden çıkıntılı saçak alınlığı yer almakta ve saçak bitim noktalarında toplamda iki adet "s", "c" kıvrımlı mermer konsollar bulunmaktadır. Saçağın üstünde merkezde ışıklık penceresi yer almakta ve beşik kemer formunda eyvanvari kemerbend ile tüm giriş açıklığı çerçevelenmektedir. Giriş üstü birinci katta Fransız balkon çıkıntı yapmakta, mermer malzemeden yapılan balkon "s", "c" kıvrımlı plastik etkisi yüksek konsollar ile desteklenmektedir. Yapının denize bakan cephesi bodrum katta kareye yakın dikdörtgen pencere açıklıkları yer almakta ve demir korkuluk bu açıklıkta bulunmaktadır. Cephenin merkezinde üç adet beşik kemer formunda açıklık bulunmakta bunun haricinde her ucunda bir adet olmak üzere 2 adet pencere açıklığı dikdörtgen formda ve dışa taşırılmış denizliği ile saçakları dikkat çekmektedir. Beşik kemer formlu açıklıkların üstünde yer alan terasta dört adet mermer sütun yer almakta ve teras saçağını taşımaktadır. Zemin kat bitimi ile teras başlangıcında birbirini tekrar eden dalga motifli bordür kuşağı yer almaktadır. Birinci kat pencere açıklıkları dikdörtgen formludur, zemin kat ile aralarındaki fark denizlik ve saçak çıkıntısının yer almamasıdır. Birinci kat bitiminde yüksek parapet duvar çatı boyu devam etmektedir. Yapının üç cephesinde de zemin kat pencereleri dikdörtgen denizlikleri ve alınlıklarındaki saçaklar dışa taşırılmış mermer malzemedendir. Denizlikleri ise "s", "c" konsollar üzerinde yer almaktadır. Yapının iki ayrı girişi bulunmaktadır. Cumhuriyet Bulvarına bakan ve günümüzde konsolosluk olarak kullanılmı-

Figür 21.4. Fransız Konsolosluğu lojman bölümünün zemininden birinci kata çıkan merdiven boşluğunun tavan göbeğinde bulunan avizden detay (Kaynak: IzMiras, 2023).

ya devam eden bölüme, yine bulvara bakan cephenin sağ yanından beşik kemerli bir kapı ile giriş yapılmaktadır. Giriş açıklığı kemer gözünde metal malzemeden yapılmış kabartma tekniğinde merkezinde “R” ve “F” harflerinin yer aldığı bitkisel ve sembolik motifli arma bulunur. Dökme demir kapısında dalga motifi tekrar etmektedir. Kemer gözü ve kapı kanadı arasında yer alan zih'da birbirini tekrar eden stilize bitki, zencerek ve palmet motiflerini görmekteyiz. Aynı zih (kenar suyu) iki kapı kanadının birleşme noktasında da tekrar etmektedir. İki kapı kanadında da merkezde “R” ve “F” harflerinin kabartmasının bulunduğu plaka yer almaktadır. Yapının günümüzde sanat merkezi olarak kullanılan bölümüne birkaç basamakla inilerek giriş yapılmaktadır. Yaklaşık iki kat yüksekliğinde bir hacme sahip giriş mekanında birinci kata erişim sağlayan merdiven yer almaktadır. Merdiven aracılığıyla önce “L” formlu bir platforma oradan da uzun bir koridora ulaşılır. Koridorun bir yanında ka-

pılar aracılığıyla birbirleri arasında geçiş yapılan ve günümüzde sergi odaları olarak kullanılan mekanlar yer almaktadır. Koridorun diğer yanında ise; üst kata erişim sağlayan ahşap bir merdiven ile avluya bakan açıklıklar bulunur. İkinci kat planı; günümüz kullanımında, birbirine T biçiminde eklenen dar uzun iki koridor ile bu koridorlara açılan mekanlardan oluşmaktadır. Girişte plastik etkisi yüksek mermer malzemeden XIV Louis Büstü granit bir kaide üzerinde sergilenmektedir. Merdiven korkuluklarında dalga motifi devam niteliğinde göze çarpmaktadır. Yapıda deniz unsuru süslemeler pek çok noktada vurgulanmıştır. Mermer kullanımını yapının içinde de görmekteyiz. Bu mermer kullanımı yoğun olarak merdiven ve kapı sövelerinde karşımıza çıkmaktadır. Yapı zemininde siyah ve kırık beyaz renkte geometrik bezemeli karosiman bulunmaktadır. Neredeyse her odada duvar boyu kaset süslemeler yer almaktadır. Yapıda birinci kat merdiven bitimi tavan alçı göbeği bezelli ve palmet motifleriyle süslüdür. En dikkat çekici kısmı ise yoğun işçiliğin olduğu metal avizesidir.

Figür 21.5. Fransız Konsolosluğu binasının inşasından genel görünüm. 1905-1906 (Kaynak: facebook.com, “Küllerin Doğan Şehir İzmir”, 15.01.2024).

Avizede yer alan oyma ve kabartma tekniğindeki süslemeler genel hatlarıyla şöyledir; gırlanlar, volütler, akantus yaprakları, geometrik bezemeler, stilize bitki motifleri, kıvrık yapraklar en dikkat çeken lerinden biri ise kadın suretindeki kabartma bir madalyon gibi avizede yer almakta etrafı volüt ve yaprak motifleriyle çerçeveselendirilmiş ve altında bir sarmal halinde gırlan kuşağı görülmektedir.

MEVCUT DURUM

1983 yılına kadar İzmir Fransız Başkonsolosluğu, 1984 yılından itibaren ise Fransız Fahri Konsolosluğu olarak hizmet veren yapı 2010 yılında Arkas Holding tarafından restore edilmiştir. Yaklaşık 8 ay süren restorasyon çalışmalarında yapının izolasyon sorunları giderilmiş, ahşap aksamları yenilenmiş, dış cephe temizliği gerçekleştirilmiş, sıhhi ve elektrik tesisatları yenilenmiş ve yapıya güvenlik tesisatı eklenmiştir. Yapının özgün kullanımında rezidans ve kabul salonlarının yer aldığı denize bakan bölümü Arkas Sanat Merkezi olarak işlevlendirilmiştir. Günümüzde kent en önemli ve öncü sanat merkezlerinden biri olan yapı oldukça bakımlı ve iyi durumdadır.

Kaynakça:

•arkassanatmerkezi.com, “Mimari Tarihçe”, 15.01.2024, <https://arkassanatmerkezi.com/mimari-tarihce/>

•Emel Kayın ve Feyzal Avcı Özkan (Ed.), İzmir Kent Ansiklopedisi Mimari, İkinci Cilt, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2013

•expositions-virtuelles.citedelarchitecture.fr, “Emmanuel Pontremoli”, 15.01.2024, https://expositions-virtuelles.citedelarchitecture.fr/portraits_architectes/ponem.php

•facebook.com, “Küllerin Doğan Şehir İzmir”, 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo?fbid=10158617623024029&set=pcb.3786174278071188&locale=tr_TR

•Serap Yılmaz, “XVII – XIX. Yüzyıllarda İzmir’de Fransızlar”,

Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 1, Sayı: 3, 1993, 89-115.

•Γιωργος Πουλημενος, Αχιλλεας Χατζηκωνσταντινου, “Η Προκυμια Της Σμυρνης (Διτομο-Χαρτοδετη Εκδοση)”, Καπον, Αθήνα, 2018.

22

YUNAN KONSOLOSLUĞU BİNASI

Figür 22.1.
Yunan Konsolosluğu binasının Atatürk caddesi yönündeki
cephesinin günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Alsancak Mahallesi, Atatürk Caddesi,
No: 239, 262
Yapım Yılı:
19. yüzyıl sonu

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Figür 22.2. Yunan Konsolosluğu binasının konsolosluk olarak kullanılmadan önce 1940'lı yıllardaki görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Osmanlı Devleti'nden ayrılarak kurulan Yunanistan Krallığı, 1832 yılında Osmanlı Devleti içerisinde konsolosluklar açmaya başlamıştı. 1834 yılında Krallık, Osmanlı Devleti'nin ticaret ve liman kentlerinde 19 adet konsolosluk açma talebinde bulunmuştu fakat bunlardan 13 tanesine müsaade edilmişti. 1855 yılında iki devlet arasında imzalanan ticaret anlaşmasında takip eden birkaç yıl içinde Yunan hükümeti İzmir'de de bir konsolosluk açacaktı. İzmir kentinin şehir planları incelendiğinde 1873 yılındaki şehir planında Yunan konsolosluğunun Frenk caddesi ile sahil arasında kalan bir parselde konumlandığı görülür. 1881 ve 1883 yılında Frenk caddesindeki konumunu koruyan konsolosluk, 1876 yılına ait şehir planlarında ise Trassa sokak (Mecidiye Caddesi) üzerinde bulunmaktaydı. 1885 yılı ile 1922 yılları arasındaki ticaret yıllıklarında konsolosluk, Frenk caddesi ile Eski Balık Pazarı caddesi arasında, ön kapısı züccacıyeciler caddesine bakan bir pasajda konumlanmıştı. Cumhuriyet'ten sonra ise konsolosluk, rıhtım üzerinde bulunmaktaydı. Günümüzde rıhtım üzerinde bulunan konsolosluk binasının arsasının 1889 yılındaki sahibinin Ermeni Kaiserlian ailesine ait olduğu tespit edilmiştir. 19. yüzyıl sonunda inşa edilen yapı, kentin zengin tüccarlardan biri olan Emmanuel Kapetanakis'e aitti. Babası, Dervişoğlu Hamı içinde kuru incir ve kuru üzüm için ahşap kutu üreten fabrikanın sahibiydi. Aile 1921 yılına kadar bu evde yaşadı. 1922 yılından 1935 yılına kadar İtalyan konsolosluğu olarak kullanılan bina, 1937 yılında İzmir tapu kayıtlarından anlaşıldığı üzere hala Kapetanakislerin mülkiyetindeydi. 1938 yılında İtalyan Ticaret Odası'nın merkezi olan bina, 1951

yılında hazırlanan bir vasiyetname ile Kapetanakis ailesi tarafından Yunanistan Konsolosluğu'na bağışlandı. 1955 yılında ise Yunanistan Konsolosluğu resmi olarak binada görev yapmaya başladı.

Günümüzde Yunan Konsolosluğu olarak kullanılmaya devam eden yapı Neo Klasik üslupta inşa edilmiştir. İki katlı ve bodrum kata sahip olan kagir yapının formu dikdörtgendir ve yapıda simetri hakimdir. Binanın zemin kotundaki bodruma açılan havalandırma pencerelerinin konumu ve tarihi görseller ile karşılaştırıldığında yol kotunun zaman içinde yükseldiği görülür. Yapıda giriş açıklığı vurgulanmıştır basık kemerli bir niş içerisine alınmış, mermerle kaplanmıştır ve merkezde yer almaktadır. Dor biçimli sütun başlığı üzerinde üzengitaşı ve onun üstünde kemer yükselmektedir. Giriş açıklığını vurgulayan unsurlardan bir diğeri ise açıklığın iki yanında da üçlü biçimli kademeli pilasterler'in konumlandırılmasıdır. Yapı köşelerinde de görülen pilasterler yapıyı ve pencere açıklıklarını çerçeveleyerek simetriyi vurgulamaktadır. Kapının üzerinde bulunan mermer balkon giriş saçağı işlevi görmektedir. Bu çıkıntıyı mermer malzemedeki geometrik yiv bezemeli konsollar taşımaktadır. Mermer balkon korkuluklarında oyma tekniğinde iç içe geçmiş birbirini tekrar eden halka motifleri niş ile çerçevelemiştir. Balkon taban yüzeyinde (kavsarasında) modüller içerisinde palmet motiflerinin yer aldığı bitkisel bezemeli rozetler görülmektedir. Birinci kat kaidesinde kaset süslemeler yer alır. Yapının birinci kat pencere ve balkon açıklığı dikdörtgen formda ve alınlık kısımlarında zemin katta olduğu gibi saçak ve "s", "c" kıvrımlı konsollar bulunmaktadır. Yapının giriş kapısı ve balkon elemanları dışında kalan kısmı sıvayla kaplanmıştır. Binanın zemin katıyla birinci katı silmeyle bölünmüştür. Aynı şekilde birinci kat pencerelerinin altında kat silmesiyle uyumlu bir silme daha geçmektedir. Zemin kat ve birinci kattaki pencerelerin konumları birbirini takip etmektedir. Zemin kat pencereleri basık kemerli ve alınlıklı, birinci kat pencereleri ise dikdörtgen formdadır. Yapının zemin kat pencere açıklıkları basık kemer formunda ve alınlıkları saçaklıdır, bu saçakları "s", "c" kıvrımlı konsollar desteklemekte ve yapının plastik etkisini arttırmaktadır. Balkon kapısı birinci kat pencereleriyle aynı formdadır. Balkon çıkıntısının iki yanında yivli üçlü kademeli pilasterler giriş açıklığında olanlarla simetrik olarak cephe boyu devam eder ve zemin katla tek farkı yivli olmasıdır. Birinci kat pencere saçaklarının bitim noktasında süsleme friz kuşağı yer

Figür 22.3. 24 Ekim 1955 yılında Yunanistan hükümetine verilen binanın konsolosluk olarak askeri törenle açılması (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

almaktadır. Friz kuşağı ve çatı saçağı arasında birbiri ile ardışık olarak devam eden "s", "c" kıvrımlı konsol dizisi bulunmaktadır. Düz bir çatıya sahip yapı, parapetlerle çevrelenmiştir. Çatıda yapının merkezinde yer alan üçgen alınlık Antik Yunan mimarisine vurgu niteliği taşımıştır.

MEVCUT DURUM

Yunan Konsolosluğu'na 2015 yılında temelden güçlendirme yapılmış ve yapı aslına uygun olarak restore edilmiştir. Güncel olarak statik bir sorunu görünmeyen binanın dış cephesinde yüzeysel patina, bölgesel renk değişimi ve kılcal çatlaklar bulunmaktadır. Bu bozulmalar binaya zarar verecek seviyede gözlemlenmemektedir. Yapı mevcut haliyle iyi korunmuş durumdadır. Bina günümüzde konsolosluk binası olarak kullanılmaya devam edilmektedir.

Kaynakça:

- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie de l'administration et de la magistrature. 1889-1890.
- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie de l'administration et de la magistrature. 1909.
- Annuaire Oriental, commerce, industrie, administration, magistrature de l'Orient 1913.
- Annuaire Oriental. Oriental Directory, commerce, industrie, administration magistrature. 1921.
- Annuaire Oriental, Oriental Directory. Commerce, industrie, administration, magistrature. 1922.

- Annuaire Oriental. Oriental Directory. Adressbuch des orientes 1929.
- Annuaire Oriental. Groupant, en un seul volume par ordre alphabétique les 10 pays suivants. 1930.
- Bülent Akyay, "Başlangıçtan Girit İsyanına Kadar Osmanlı Yunan İlişkileri (1830-1866). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İzmir, 2010.
- facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=4277897885617982&set=pcb.3452395974782355&locale=tr_TR

- facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=2058674477488112&set=gm.2049683231720310&locale=tr_TR
- Indicateur Ottoman Illustré Annuaire Almanach du Commerce 1883.
- Indicateur Oriental Annuaire Almanach du Commerce 1885.
- İlhan Pınar, "Osmanlı Dönemi İzmir Planları ve Haritaları", İzmir Kalkınma Ajansı Kültür Yayınları, İzmir, 2020.
- L'Indicateur Ottoman. Annuaire almanach du commerce de

- l'industrie, de l'administration et de la magistrature. 1881.
- Rauf Beyru, "19. Yüzyılda İzmir Kenti", Litaratür Yayıncılık, İstanbul, 2011.
- Şark Ticaret Yıllığı - Annuaire Oriental. 1934.
- Ticaret Yıllığı - Annuaire Oriental 1938.
- Γιωργος Πουλημενος, Αχιλλεας Χατζηκωνσταντινου, "Η Προκυμια της Σμυρνης (Διτομο-Χαρτοδετη Εκδοση)", Καπον, Αθήνα, 2018.

23

ALMAN KONSOLOSLUĞU
BİNASI

Figür 23.1.

Alman Konsolosluğu binasının yakın zamanda restorasyona girmeden önce Atatürk caddesi yönünden fotoğrafı
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:

Konak İlçesi, Alsancak Mahallesi, Cumbalı Sokak,
No: 1, 237, 260

Yapım Yılı:

19. yüzyıl sonu

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Figür 23.2. Alman Konsolosluk binasının 1940'lı yıllardaki görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

18. yüzyıl ortalarına kadar İzmir'de kozmopolit toplum yapısı içinde birçok cemaatten insan yaşamaktaydı. Bu toplumlar arasında Almanlar, yüzyılın ortasına doğru kent içinde görünmeye başlayacaklardı. 1830'larda kentte yaşayan ve arabacılık mesleğini yapan Ernst Christoph Döbel kent içinde yaşayan Almanlardan bahsederken, kendisine yardım etmediklerini, bildiği kadarıyla üç veya dört adet Alman'ın, üç adet de Polonyalı'nın kentteki varlığından bahseder. 1857 yılında kentteki Alman nüfusunun 40 civarına yükseldiği görülür. 1889 İngiliz konsolosluk raporuna göre Alman nüfusu 214 kişiyi bulmuştur. 1893 yılında ise Fransız coğrafyacı ve oryantalist Vital Cuinet bir istatistik yayınlamıştır ve bu yayında kentteki Alman nüfusunu 512 kişi olarak vermiştir. Almanların İzmir kentinde nüfusunun artmasının II. Abdülhamid ile Kayzer Wilhelm'in arasında gelişen ilişki ile alakalı olduğu açıktır. Bu nüfusun artmasında ticaretin etkisi ve bu ticaret için kente iş yapmaya gelen insanların varlığı da yadsınamazdı. Ticarete Almanların öncü olduğu mamul madde alanları arasında: daktilo, boya, maden suyu, üretim aletleri, imitasyon Glasgow şalları bulunmaktaydı. O dönemde Almanlar kent içinde neredeyse kapalı bir toplum olarak yaşamaktaydılar. Daha çok kendi aralarında kurdukları derneklerle, kulüplerle, Almanya'dan getirttikleri gazetelerle, Otel Huck ve Otel Kraemer'de oluşturdukları topluluklarla yetinmişlerdi. Kiliselerini bile ancak 19. yüzyıl sonunda inşa edebilmişlerdi. Fakat eğitim kurumları açısından yüzyılın ortalarında örnek kurumlar açmışlardı. Alman Postanesi, Alman Kulübü, Die Magdeburger E.V.G. Merkezi Magdeburg yangın sigorta şirketi, Der

Deutsche Lloyd für Expeditione zu Wasser und zu Land deniz kazaları sigorta şirketi, Alman Diyakoz Kız Okulu, İzmir Alman Kadınlar Yardım Cemiyeti, Cafe Hoffmann, Prokopp Bira fabrikası ve bahçesi, Ignatz Müller'in Tepecik'teki ve bugün Alman Kulesi olarak anılan şarap fabrikası ve diğer kurum ve kuruluşlar İzmir'deki Alman varlığını o dönemlerde kanıtlamaktaydı.

Kentte Alman konsolosluğunun kuruluşu ise 1857 yılına gitmektedir. Prusya Başkonsolosluğu Ludwig Spiegelthal ise ilk konsolosuydu. Bu yıllarda Prusya Başkonsolosluğu dışında Alman birliklerinin de kentte temsilcilikleri bulunuyordu. Prusya Başkonsolosluğu'nun kent içinde temsilciliğin milat olarak kabul edilmesinden sonra 1871'de kurulan Alman Birliği'nin temsilciliğinin, kurulan Prusya temsilciliğinin devamı niteliğinde olduğu söylenebilirdi. 1876 yılında konsolosluk binasının Mesudiye caddesi ile 2. Kordon arasında, 2. Kordon'a yakın bir alanda olduğu görülmekteydi. 20. yüzyılın başında rıhtımda yer alan konsolosluk, 1922 yılında yaşanan yangına kadar aynı binada işlevini sürdürmüştü. 1922 yangınında arşivini ve binasını kaybeden konsolosluk, 1925 yılında 2007 yılına kadar kullandığı binaya geçmiştir. 1925 yılında konsolosluğun taşındığı konut, 1. Kordon, 2. Kordon ve Cosmas sokağının kesiştiği köşede bulunan arsada konumlanmaktaydı. Konut, İzmir rıhtımının inşasından sonraki süreçte 19. yüzyıl sonunda inşa edilmişti. Konutun ilk sahibi Elie Dussaud'tu ve kardeşiyle birlikte rıhtımın inşasından sorumlu kişilerdi. Elie'nin babası Jean Dussaud; köprüler ve limanların inşası konusunda uzmandı ve aynı zamanda taş ustası ve müteahhitti. Fransız kökenli olan bu aile proje amaçlı İzmir'e gelmişlerdi ve buna bağlı olarak da geçici süre İzmir'de kalmayı planlamışlardı. İzmir rıhtımının projesinin bitmesi ve 1891 yılında İzmir rıhtımını ve limanı işleten yeni bir şirketin kurulmasıyla şirketin başına Dussaudlar ile akraba olan Guiffroy ailesinden; François Benoit Guiffroy ve Elie Jules Guiffroy getirilmişti. Konuta, Dussaud'ların kenti terk etmesinden sonra Guiffroy ailesi yerleşmiş ve bu aile 1915 yılına kadar bu konutta kalmıştı. Birinci Dünya Savaşı'nda boş kalan konut, 1922 yangınından kurtulan bölge içinde kalmıştı. 1925 yılında Alman konsolosluğu olarak kullanılmaya başlanan binanın cephelelerinde, 2. Dünya Savaşı'nın olduğu yıllarda Nasyonal Sosyalist Parti'nin yönetiminde olan Almanya'yı yansıması için yeniliklerin yapıldığı, yapının süslemelelerinden arındırılarak yalınlaştırıldığı gözlemlenmiştir.

Figür 23.3. Alman konsolosluk binasının cephesindeki değişiklikler yapılmadan önceki görünümü (Kaynak: facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024).

Konutun konsolosluk binası olarak kullanımı 2007 yılında sonlanmıştır.

Prizmatik kütleli yapı; zemin üzeri bir kat ile geriye çekilmiş bir çatı katından oluşmaktadır. Yapı; konsolosluk olmasından bir yıl sonra arka kısmına ek yapılarak büyütülmüştür. Punta bölgesinde sıkça rastlanan dar ve uzun parseller üzerinde yer alan yapı tiplerinden farklı olarak, yapı kareye yakın dikdörtgen bir plana sahiptir. Buna karşın plan tipi, Levanten konutlarına benzerlik göstermektedir. Özgünde konut olan yapı; Levanten konutlarının çoğunda olduğu gibi üst katların yapının ana kullanımı olan konut işlevini yerine getirdiği, zemin katların ise bu işlevin dışında kullanıcısının toplumsal, sosyal ve ekonomik statüsünü ifade eden bir biçimlenişini yansıtmaktadır. Giriş, yapının denize bakan simetrik cephesinin orta aksında yer alır. Plan kurgusu; girişten ulaşılan merkezi bir ana hol ve onun çevresinde konumlanan mekanlardan oluşmaktadır. Holde yer alan ahşap merdiven üst kata erişim sağlar. Yapı; merkezi aksında yer alan kapısı, balkon çıkması ve birbirini tekrar eden dikdörtgen biçimli pencere düzeniyle, süslemsiz yalın bir cephe karakterine sahiptir.

Yapının, zaman içerisinde yapılan müdahalelerle büyük ölçüde değiştiği bilinmektedir. 1920-1930'lardan kalan eski fotoğraflarda yapının kapı ve pencere len-to üstlerinde Art-Nouveau üslubunda frizleri, yoğun bezemeli parapet duvarı, balkon korkuluklarında bezemeli taş panelleri, birinci kat pencere araları ile köşelerde pilasterleri olduğu görülür. Yapıdaki değişikliklerin, eski fotoğraflardaki Alman bayrağındaki

değişimden referansla, İkinci Dünya Savaşı yıllarında gerçekleştirildiği düşünülmektedir. Bu değişiklikler ile yapı bezemelerinden arındırılmış, cephe yeşil bazalt taşla kaplanmış, balkondaki bezemeli taş korkulukların yerine daha yalın taş korkuluklar yerleştirilmiştir. Kapı ve pencerelerdeki ferforje parmaklıklar, yapının ilk inşa edildiği dönemden günümüze ulaşan özgün cephe elemanlarıdır.

Dökme demir kapı kanatlarında zeminden ele alarak iki kanadın birbirleriyle simetrik çerçeveler içerisinde kabartma tekniği ile yapılmış geometrik süsleme görülmektedir. "s", "c" kıvrımlı kapı korkulukları dönemin zarif süsleme biçimini sergilemekte, kıvrık dallar, geometrik biçimler göze çarpmaktadır. Bitkisel ve geometrik süsleme anlayışı bir arada kullanılmıştır. İki kanadın birleşim noktasındaki zih, kenar suyu kanat boyu gövdesi baykuş, başı Athena figürü tabandan tavana kanat boyu uzanmakta ve birbirini boşluksuz tekrar etmektedir. Kapı kanatlarının alınlık kısmında olan ışıklığın korkuluklarında da aynı biçimli spiral formlar, kıvrık dallar, "s", "c" kıvrımları görmektedir. Giriş cephesi pencere açıklıkları dikdörtgen formdadır ve zemin kat pencerelerine korkuluk uygulanmıştır bu korkulukların alınlık bölümünde kıvrımlar, bitkisel formlar hakimdir.

MEVCUT DURUM

Yapı 2007 yılına kadar Alman Başkonsolosluğu olarak kullanılmıştır. Uzun süre atıl kalan yapı günümüzde restorasyon sürecindedir. Yapının müze ve işyeri olarak işlevlendirileceği bilinmektedir.

Kaynakça:

- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie de l'administration et de la magistrature. 1909.
- Emel Kayın ve Feyzal Avcı Özkan (Ed.), İzmir Kent Ansiklopedisi Mimarlık, İkinci Cilt, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2013
- facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, <https://www.facebook.com/photo/?fbid=10155548037193875&->

set=gm.1502651906423448&locale=tr_TR

•facebook.com, "Küllerin Doğan Şehir İzmir", 15.01.2024, https://www.facebook.com/photo/?fbid=865584943463744&-set=gm.836541829701129&locale=tr_TR

•İlhan Pınar, "Osmanlı Döneminde İzmir'de Bir Cemaat: İzmir'de Alman İzleri 1752-1922", İzmir Büyükşehir Belediyesi Kent Kitaplığı,

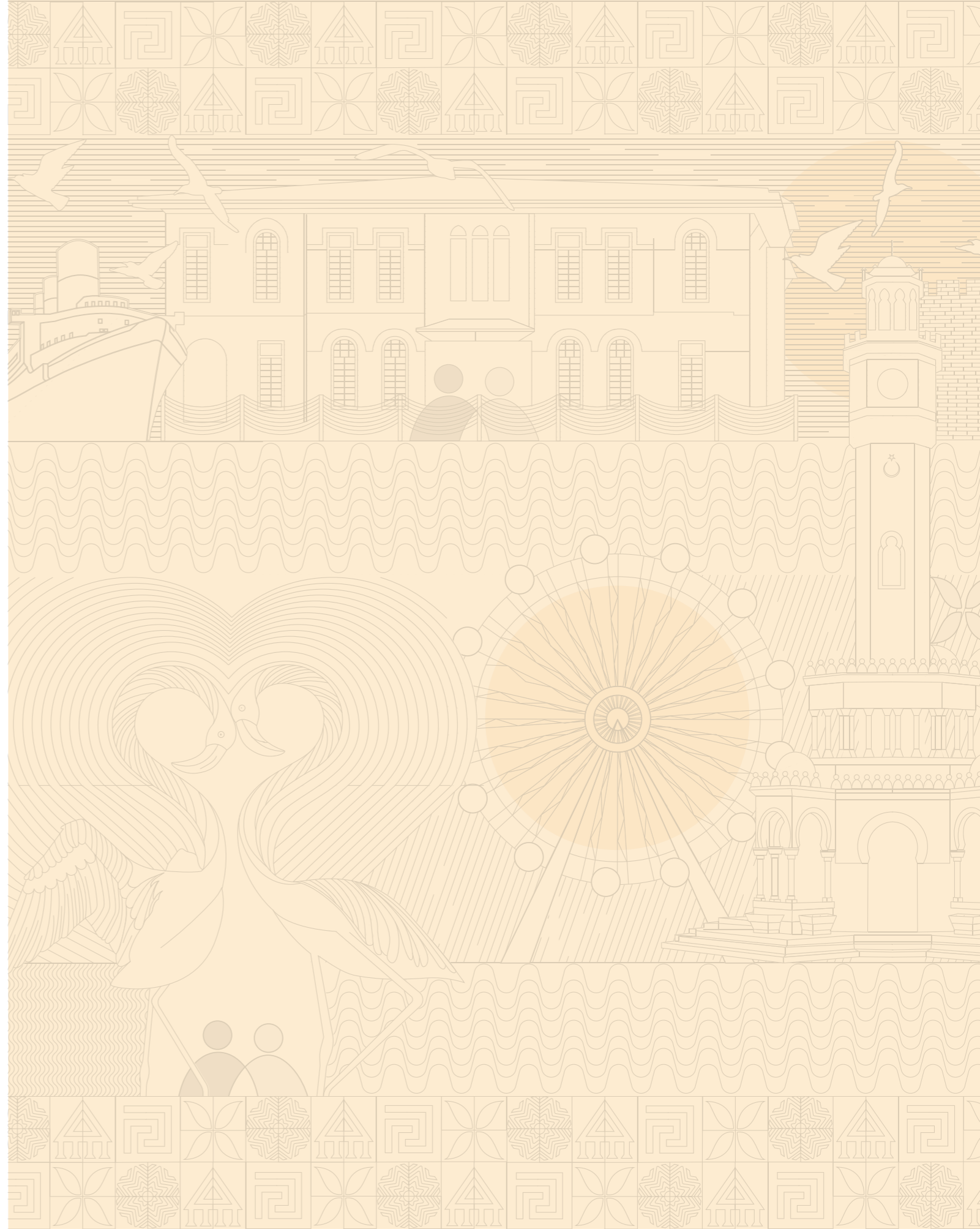
Sayı: 91, İzmir, 2013.

•Plan de Smyrne, levé et dressé par Lamec Saad, 1876.

•www.pakben.com, "İzmir Alman Konsolosluğu Binası Restorasyon Projesi", 15.01.2024, <http://www.pakben.com/portfolio-items/izmir-alman-konsoloslugu-binasi/>

•Γιώργος Πουλημενος, Αχιλλεας Χατζηκωνσταντινου, "Η Προκυμια της Σμυρνης (Διτομο-Χαρτοδετη Εκδοση)", Καπον, Αθήνα, 2018.

•Emel Kayın ve Feyzal Avcı Özkan (Ed.), İzmir Kent Ansiklopedisi Mimarlık, İkinci Cilt, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kitaplığı, İzmir, 2013

24

İNGİLİZ KONSOLOSLUĞU BİNASI

Figür 24.1.
İngiliz Konsolosluğu binasının Anglikan Kilisesi bahçe
kapısı önünden günümüzdeki genel görünümü
(Kaynak: İzMiras, 2023).

Konumu:
Konak İlçesi, Alsancak Mahallesi,
Mahmut Esat Bozkurt Caddesi, No: 49
Yapım Yılı:
1911

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

Akdeniz coğrafyasında İngilizlerin varlığı 15. yüzyıla kadar gitmektedir. İngilizler 15. yüzyılın sonlarına doğru tüccarlarının yavaşça Akdeniz'e doğru sokulmaları sonucunda İtalyan devleti ile bağlantı kurmaya başlamışlardır. Tüccarların 16. yüzyılın başlarında Kandiye, Sakız ve diğer Venedik kontrolündeki limanlara uğradığı, İngiliz kumaşlarını; Girit, Kıbrıs, Suriye'ye taşıdığı, karşılığında ipek, baharat, halı, moher ipi aldığı tespit edilmiştir. 1530'lu yıllara gelindiğinde Levant'ta yaşayan İngiliz tüccarların nüfusunun arttığı görülmektedir. 1553 yılında ise Türk topraklarında ilk ticaret yapma hakkı verilen İngiliz tüccar Antony Jenkinson'a, özel ve sınırlı bir ticaret olanağı sağlanmıştı. İngiltere ve Osmanlı Devleti arasındaki ticari ilişki İnebahtı Savaşı'ndan sonra yeniden canlanmış ve 1580 yılında İngilizlerin Osmanlı Devleti topraklarında serbest ticaret yapma hakkı doğmuştu. Bu imtiyazın verilmesi ile "Turkey Company" şirketi kurulmuştu. Şirket Doğu Akdeniz'de rakip olduğu "Venice Company" ile 1592 yılında kraliyet fermanı ile birleşip adı "The Levant Company" e dönüşmüştü. Bu şirket İngilizlerin Doğu Hint Kumpanyası'ndan sonra ikinci önemli kuruluşu olmuştu. Levant Şirketi zaman içinde hem ticareti geliştirmiş hem de Osmanlı Devleti ile diplo-

Figür 24.2. İngiliz Konsolosluğunun 1458 sokağa bakan cephesinin günümüzdeki genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

matik ve konsüler temsilciliği üstlenmişti. Mayıs 1580 yılında İngilizlere tanınan Ahitname ile ilk konsolos Osmanlı topraklarına görevlendirilmiş, sırasıyla; Mısır, Halep, Şam, Amman ve Trablusşam'da konsolosluklar kurulmuştu. Bunları takiben Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Sakız Adası ve Petras konsoloslukları açılmıştı. 1500'lerin sonu 1600'lerin başında İzmir'in liman kenti ve ticaret merkezi olarak yükselişe geçmesi ile Sakız adası eski önemini kaybetmeye başlamıştı. Avrupalı devletlerin himayesinde olan tüccarlar, Yahudiler, Ermeniler ve Rumlar gibi Osmanlı reayasına ait topluluklar adadan ayrılıp İzmir'in ekonomik ha-

yatına dahil olmaya başlamışlardı. Bu toplumlar arasında İngilizler, adadan taşıdıkları konsolosluklarını 17. yüzyılın başlarında İzmir'e getirmişlerdi.

Konsolosluğun İzmir'e taşınma tarihi tam net bir şekilde bilinmese de yapılan araştırmalar 1610 ile 1620 arasında bir tarihe verildiğini gösterir. İngilizlerin İzmir kentini tercih etmelerinin bir çok sebebi bulunmaktaydı. Bunlar arasında; kentin fiziksel koşulu, Avrupa'ya ulaşan ticari rotaya dahil olması, kuru

meyve, pamuk, yün ve deri gibi metallerin düşük nakliye ücretleri ile büyüklük açısından geniş olan limanında doğrudan gemilere yüklenmesi gibi avantajlar bulunmaktaydı. Ayrıca 17. yüzyıl ortasında inşa edilen Sancak Kalesi, 1675 yılında tesis edilen gümrük binasının faaliyete geçmesi ile kent, tüccarlar için denetim konusunda diğer Osmanlı limanlarına göre rahat bir hareket alanı sunmaktaydı. Konsolosluk, diğer Avrupalı devletlerinin de bulunduğu Frenk mahallesinde kendisine tahsis edilen veya kiralanmış bir binada yer almaktaydı. İngiliz konsolosunun yetki alanının İzmir ve çevresindeki bölgeleri kapsıyor olması muhtemeldi. 18. yüzyıldan itibaren ticaret merkezi konumunu İzmir'e bırakan Sakız'ın da yer aldığı Ege Adaları ile Anado-

lu'daki faaliyetler, İzmir konsolosunun yetkisi altına girmişti. Konsolosluk binası 17. yüzyılın başlarından 1922 yangınına kadar Frenk caddesi ile İngiliz İskelesi sokağı (Bu sokak İzmir rıhtımı yapıldıktan sonra 1. ve 2. Kordon caddelerinden sonra denize paralel olarak yakınlığı açısından üçüncü sıraya gerilemişti.) arasında yer almaktaydı ve bir tarafında Negre Pont Pasajı'nın içinde bulunan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu öbür tarafında İtalyan Konsoloslukları bulunmaktaydı. Yangından sonra konsolosluk, 2. Kordon'da bir binaya geçmiş burada 1932 yılına kadar kalmıştı. 1933

yılından itibaren ise 1. Kordon'a taşınmıştı. Konsolosluğun günümüzde kullandığı bina 1911 yılında inşa edilen Alsancak Anglikan kilisesinin papaz evidir ve bu bina konsolosluk tarafından kiralanmıştır.

İngiliz Konsolosluğu binası bodrum katı dahil üç katlı, kareye yakın dikdörtgen planlı bir yapıdır. Zemin ve birinci kat, kat silmesiyle bölünmektedir. Bina giriş kotu yol kotundan iki basamak yüksektedir. Binanın arka cephesinin sağ köşesinde açık balkon bulunmaktadır. Açık balkonun önünden çelik saçakla ayrıca balkon çıkması bulunmakta, açık balkon ise camla kapatılmış ve sundurmalı bir çatıya sahiptir. Sundurmalı çatının su gideri ana binanın giderine bağlanmaktadır. Bununla birlikte yan cephelerdeki bodrum kat pencerelerinin yol kotu altında kalması, binaya göre yol kotunun yükseldiğini göstermektedir. Bina ön cephesine bağlı sonradan eklenmiş betonarmeden yapılmış, dalga motifli kısa bahçe duvarları bulunmaktadır. Arka cephesinde sonradan eklenmiş, sade, yüksek betonarme bahçe duvarı yer alır. Kırmızı çatılı binanın tuğla bacaları bulunmaktadır.

Figür 24.3. İngiliz Konsolosluğunun 1458 sokağa bakan cephesindeki pencere detayı (Kaynak: İzMiras, 2023).

Kareye yakın dikdörtgen formda pencere açıklıkları basık kemerli dışa taşırılmış kilit taşı ve dikdörtgen silme kuşağı ile çerçevelenmiştir. Genel hatları ile yapıda simetri hakimdir. Yapının dökme demir pencere korkulukları zemine bakan noktası kabara formlu, merkezde birbirini tekrar eden halka biçimli kelepçeler gözlenmektedir. Alınlığa bitim noktasına bakıldığında; kıvrımlar, spiral biçimler, merkezinde stilize laleyi andıran motif ile sona ermektedir. Yapının köşesinde yapıda boylu boyunca uzanan silme kuşağı, zikzak dişli biçimli motif tekdüzeliğin önüne geçer.

MEVCUT DURUM

İngiliz Konsolosluğu binasında güncel statik veya mimari bozulma görülmemektedir. Bina'da dışarıdan gözlenebilecek bir hasar bulunmamaktadır, bu sebeple restorasyon veya tadilat gerektirmediği, düzenli bakımına devam edilmesinin yeterli olduğu düşünülmektedir. Binanın özgünlüğünü azaltan etkenler ise, ön cephedeki klima dış ünitesi, güvenlik kameraları, elektrik kabloları, acil durum gaz vanası ve arka cephedeki balkona ek olarak yapılan balkon kapamasıdır.

Kaynakça:

•Annuaire Oriental, Oriental Directory. Commerce, industrie, administration, magistrature. 1922.

•Annuaire Oriental. Oriental directory. Adressbuch des orientis 1929.

•Annuaire Oriental. Groupant, en un seul volume par ordre alphabétique les 10 pays suivants. 1930.

•Annuaire Oriental - Şark Ticaret Yıllığı 1933.

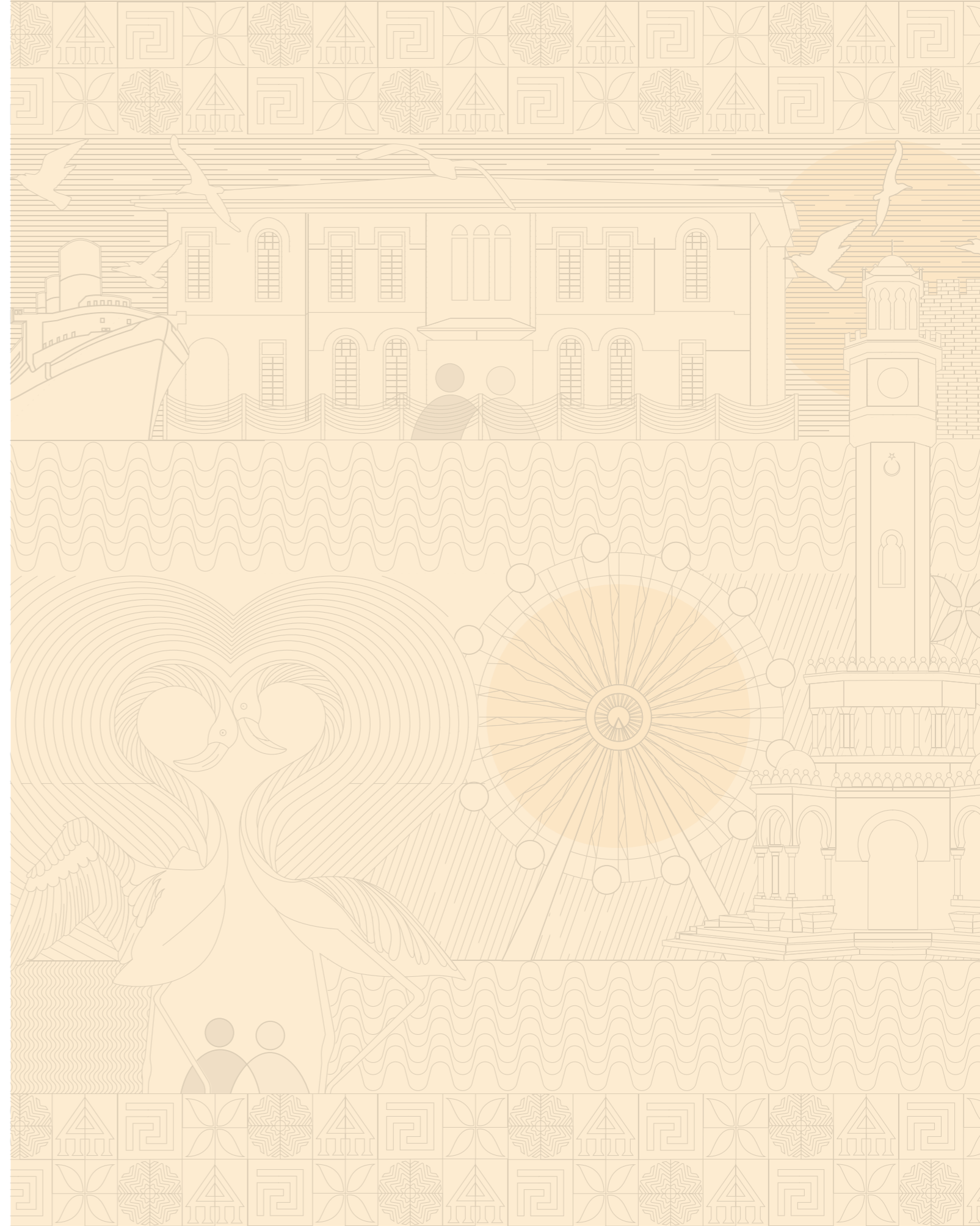
•Funda Adıtar, "İzmir İngiliz Konsolosluğu ve Siyasi Faaliyetleri (1878-1914)", Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Doktora Tezi, İzmir, 2011.

•Rabia Demir, "İzmir'de İlk İngilizler: Konsolosluk, Tüccarlar ve Ticaret (1600-1669)", Şehir Kültür Medeniyet Çaka Bey'den Günümüze İzmir, Cilt II, İzmir, 2022, 1011-1034.

•Şark Ticaret Yıllığı - Annuaire Oriental. 1934.

•Şark Ticaret Yıllığı - Annuaire Oriental. Banque Nationale de Grèce voir au verso. Zone franche de Salonique voir annonce page 505. 1936.

•web.archive.org, "St. John Anglican Church", 15.01.2024, https://web.archive.org/web/20160224042354/http://www.anglicanizmir.org/index_files/Page347.htm

25

ROMANYA KONSOLOSLUĞU BİNASI

Figür 25.1.
Romanya Konsolosluğu binasının 1347 sokağa bakan
cephesinin 2007 yılındaki genel görünümü
(Kaynak: İzmir Büyükşehir Belediyesi, İzmir Kent Rehberi).

Konumu:
Konak İlçesi, Akdeniz Mahallesi, 1347 sokak, No: 4
Yapım Yılı:
19. yüzyıl sonu – 20. yüzyıl başı

TARİHÇE VE MİMARİ ÖZELLİKLERİ

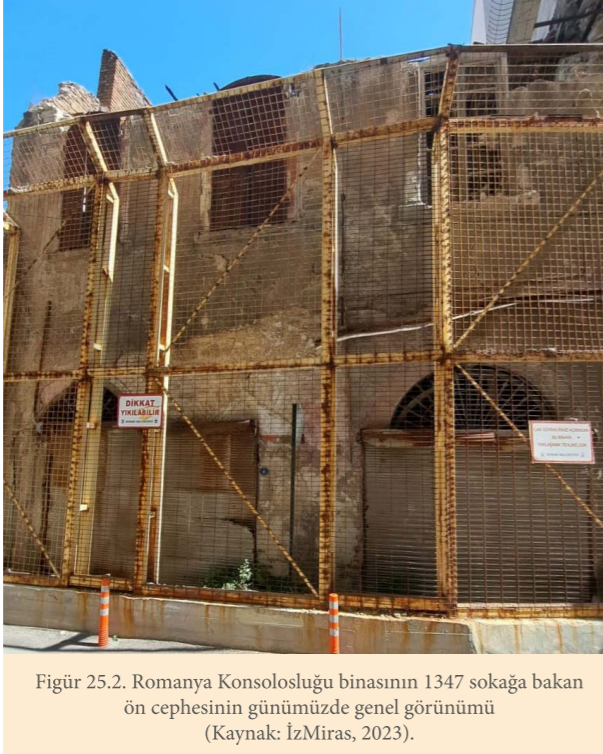
Osmanlı İmparatorluğu'nun 15. ve 16. yüzyılda Balkanlar'ın genişlemesinden önce Türkler bugünkü Romanya sınırları içinde kalan topraklara göçler ve savaşlar yoluyla gelip, yerleşmişlerdi. Fakat Osmanlı Devleti'yle birlikte, Balkanlar'da izlenen fetih ve iskan politikalarının bir sonucu olarak, Müslüman Türkler bölgeyi kalıcı şekilde yurt edindiler. Dobruca, Eflak ve Boğdan üzerinde hakimiyet kurulması sonrası Osmanlı Romen ilişkileri, siyasi, idari ve ekonomik anlamda yeni boyutlar kazandı. Halkın büyük çoğunluğu Hristiyan Ortodoks olan Eflak ve Boğdan bölgesinin yönetimi merkezden atanan voyvodalar tarafından yapılmaktaydı. 1878 yılında Romanya bağımsızlığını ilan edip Osmanlı Devleti himayesinden ayrıldıktan sonra iki devlet arasında diplomatik ilişkiler dönemi başlamıştı. İki devlet arasında 1879 yılında konsolosluk anlaşması imzalanması önerilmiş fakat Romen tarafı bu anlaşmaları imzalamak istememiştir. Konsolosluk anlaşmasının imzalanmaması nedeniyle Osmanlı diplomatik temsilcileri temel bazı diplomatik haklardan istifade edemedi. Romanya'daki görevlerini sürdürmek zorunda kalmıştı. Buna karşın Romen diplomatik temsilciler, kapitülasyonlar sebebiyle Osmanlı topraklarında her türlü imtiyaz ve ayrıcalığı serbestçe kullanabilmişlerdi.

İzmir'de 1881 yılında Romanya konsolosluğunun varlığı bilinmekteydi. Kente ait ticaret yıllıklarında 1883, 1885, 1889 ve 1890 yıllarında konsolosluğun İzmir'de bulunduğu görülmekteydi fakat bu yıllıklarda konsolosluğun adresi verilmemişti. 1893 yılındaki ticaret yıllığında ise konsolosluk binasının yeri "Rıhtım" olarak

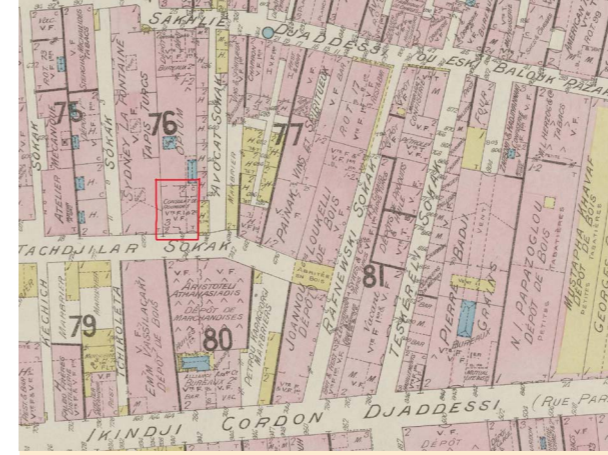
geçmekteydi. 1894, 1896-1897 yıllıklarında konsolosluk adresi yazmasa da 1908 yılından itibaren 1922 yılına kadar adres olarak "Rıhtım" verilmişti. 1905 Goad İzmir Sigorta Planında konsolosluk binası, 2. Kordon'un kara tarafına doğru paralel sokağı olan "Taşçılar" sokağındaki yapıda görünmektedir. Buna dayanarak ticaret yıllıklarındaki "Rıhtım" adresi muhtemelen sadece 1. Kordon değil, yakın çevresindeki sokakları kapsayan bölgeyi de içermekteydi. Doğal olarak 1905 planında bulunan Romanya konsolosluğunun bulunduğu alan da Rıhtım alanı içine girmektedir. Yapının kesin olması da 19. yüzyıl sonundan 1922 yılına kadar konsolosluk olarak kullanılması olasıdır. 1922 İzmir büyük yangınından zarar görmeden kurtulan yapı, bu yıldan sonra bölgenin ihtiyacına göre depolama ve ticari amaçlı kullanılmıştı.

Uzun yıllardır atıl durumda olan bina zaman içerisinde çatısının da çökmesi ile günümüzde harabe haline gelmiştir. Yığma taş olarak inşa edilen yapının yalnızca dış duvarları ayakta kalmıştır. 1905 yılı İzmir sigorta planı incelendiğinde, dikdörtgen

plana sahip olduğu anlaşılan yapının batı cephesinde bulunan iki kapıdan güney yönündeki uzun bir koridora, kuzey yönündeki ise dikdörtgen formdaki bir mekana açıldığı görülmektedir. İki giriş de kesme taşlı, beşik kemerlidir. Kemerler ferforjelerle görsel anlamda vurgulanmaktadır. Yapıya sonradan eklenen sarmal panjurlar, özgün kapıların görünürlüğünü engellemiştir. Yapının ayakta kalmış batı cephesinin birinci katında üç adet basık kemerli pencere bulunmaktadır. Pencerelelerden ikisinde çift kanatlı demir kepenklerin olduğu görülür.

Figür 25.2. Romanya Konsolosluğu binasının 1347 sokağına bakan ön cephesinin günümüzde genel görünümü (Kaynak: İzMiras, 2023).

Figür 25.3. 1905 Goad İzmir Sigorta Planında Romanya Konsolosluğunun yeri (kırmızı çerçeve içinde gösterilmiştir) (Plan d'assurance de Smyrne, by Charles E. Goad, 1905).

MEVCUT DURUMU

Romanya Başkonsolosluğu günümüzde harabe halindedir ve yıkılma tehlikesine karşı çelik kafesler ile çerçevelenmiş durumdadır. Yığma taş dış duvarda özellikle birinci kat pencerelerinin altında derin çatlaklar vardır, duvarlarda gözle görülür şekilde eğim oluşmuştur. Binanın en azından dış kabuğunun korunabilme potansiyeli bulunmakla beraber, büyük ölçekte restorasyon çalışmalarına ihtiyaç duyduğu gözlemlenmekte, daha detaylı araştırmalarla yapının statik ve mimari analize ihtiyaç duyduğu öngörülmektedir.

Kaynakça:

- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie de l'administration et de la magistrature. 1889-1890.
- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie l'administration et de magistrature. 1893-1894.
- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie l'administration et de magistrature. 1894.
- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie l'administration et de magistrature. 1896.
- Annuaire Oriental du Commerce de l'Industrie de l'Administration et de la Magistrature, 28me Année 1908.

- Annuaire Oriental du commerce de l'industrie de l'administration et de la magistrature. 1909.
- Annuaire Oriental Commerce, industrie administration, magistrature de l'Empire Ottoman. 32ème année 1912 Hégire 1330-Année financière 1328.
- Annuaire Oriental, commerce, industrie, administration, magistrature de l'Orient 1913.
- Annuaire Oriental. Oriental Directory, commerce, industrie administration magistrature. 1921.

- Annuaire Oriental. Oriental Directory. Commerce, industrie, administration, magistrature. 1922.
- Indicateur Ottoman Illustré Annuaire Almanach du Commerce 1883.
- Indicateur Oriental Annuaire Almanach du Commerce 1885.
- L'Indicateur Ottoman. Annuaire almanach du commerce de l'industrie, de l'administration et de la magistrature. 1881.

- Ömer Bedir, "Osmanlı İmparatorluğu ile İlişkileri Bağlamında Voyvodalıklardan Modern Romanya'ya: Osmanlı-Romanya Diplomatik İlişkileri (1878-1908)", Artuklu İnsan ve Toplum Bilim Dergisi 2020/5 (2), 56-72.
- Plan d'assurance de Smyrne (Smyrna) (Insurance Plan of Smyrna), issued by Charles E. Goad, a London-based civil engineer, in June 1905.

DEĞERLENDİRME

Osmanlı Devleti, 18. yüzyılda yaşanan Fransız ve Sanayi devrimlerinden sonra iktisadi ve sosyal alanlarda gelişme sağlayan Avrupa'nın gerisinde kalmaya başlamış; bu gelişmeler karşısında devlet bazı reform hareketlerine girişmiştir. Siyasi, askeri ve iktisadi alanda yapılan reformlar ile Batılılaşma sürecine giren Osmanlı Devleti'nde değişim; kültürel, sanatsal ve toplumsal alanlara da yayılmıştır. Tanzimat dönemi ile askeri, siyasi, bilim ve eğitim alanlarında toplumsal hayata yeni kavramlar, gereksinimler, adetler, kurum ve kuruluşlar girmiştir. Bu değişimler ve yenilikler mimari alandaki anlayışa da yansımış ve o zamana kadar ihtiyaç duyulmayan yeni belediye, valilik, banka, karakol gibi yapı tiplerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. 19. yüzyılda kagir, gösterişli kamu yapıları inşa edilerek devletin otoritesi bu yapılar aracılığı ile halka hissettirilmek istenmiştir. Bu dönemde özellikle yaygın olarak kullanılan üslup ise "Neoklasik" üslup olmuştur. 19. yüzyıl sonunda Osmanlı

Devleti içinde yapılarda kullanımı yaygınlaşan Neoklasik üslup; Antik Yunan, Roma ve Rönesans dönemi yapılarındaki süslemelere ve mimari tasarıma gönderme yapmaktadır. Özellikle ana cephe üzerinde klasik formlar, sütunlar ve sade çizgiler görülürken, süslemelerden arındırılmışlardır. İzmir özelinde bakıldığında Hükümet Konağı binası, Eski Belediye binası, Fransız Konsoloslugu ve Ticaret Borsası (Yunan Milli Bankası) binaları bunun kent içindeki güzel örneklerini teşkil etmiştir. Neoklasik üslup, kentler içinde kamu yapılarında olduğu gibi aynı zamanda dönemin bir modası olarak sivil mimari tasarımlarında da gözlemlenmiştir.

1922'de İzmir'de yaşanan büyük yangından sonra kent içindeki kurum ve kuruluşların bina sıkıntısı çektiği ve acil ihtiyaçlar doğrultusunda bazı konut yapılarını ve ticari yapıları kiraladığı veya satın aldığı görülür. İzmir'in 1922 yangını öncesi Neoklasik üslupta inşa edilmiş ve

yangından kurtulmuş bazı yapıları, bu duruma çözüm olmuştur. Araştırma içinde örnek teşkil eden yapılar arasında İngiliz, Yunan ve Alman konsolosluk binalarının daha önceki zamanlarda konut yapısı olarak kullanıldıkları bilinmektedir. 20. yüzyıl başlarında ortaya çıkan Osmanlıcılık, Türkçülük ve Ümmetçilik gibi kavramların, II. Meşrutiyet'ten sonra İttihat ve Terakki Fırkası'nın da etkisiyle "Türkçülük" kavramında birleşmesi ile yeni bir mimarlık akımının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Milli Mimarlık (Birinci Ulusal Mimarlık Akımı) olarak adlandırılan bu üslup 1930'ların başlarına kadar sürmüştür. Anadolu Türk mimarisinden esinlenen bu üslupta; taç kapılar, mukarnaslar, çini süslemeler, sivri kemerler, ikiz/üçüz pencereler, geniş saçaklar biçimsel olarak kullanılmıştır. Osmanlı ve Selçuklu kemerleri, cephelerde yatay ve düşey silmeler dışarı taşırılan bölümler, vurgulu giriş cepheleri, cephelerde kullanılan çini motifler, köşelerde yer alan çatı seviyesinin üstünde bitirilen kuleler ve kubbeler, uzun ve geniş saçaklar üslubun öne çıkan unsurlarıdır. Erken örneklerde kagir olarak inşa edilen ve cephelerde bazen kesme taş ve bazen sıva kullanılan örneklerde, Cumhuriyetin ilanından sonra ilk zamanlar kısmen kagir, kısmen betonarme ve daha sonra tamamen betonarmeye geçildiği gözlemlenir. Kemeraltı, Keçeciler, Basmane ve Kemer karakolları, kent içindeki Milli Mimarlık akımının kagir olarak inşa edilen erken örneklerini (1900-1920) teşkil ederken, İzmir'in 1922 yangınından sonra, yangın alanının planlanması ve imara açılması ile var olan alan içinde inşa edilen kamu yapılarında, betonun kullanımının yaygınlaştığı; Borsa Sarayı, Osmanlı Bankası, Denizcilik İşletmeleri Müdürlüğü, Tekel Başmüdürlüğü, İtalyan Ticaret Bankası, Esnaf ve Ahali Bankası ve Akseki Ticaret Bankası binalarının inşa edildiği görülür. Mimari üslup olarak 1920'lerde Batı'da ortaya çıkan Bauhaus ve Art Deco stillerin, 1930'ların başında görülen

Kübist akımla beraber kent içinde inşa edilecek yeni yapıların üzerinde de etkili olmaya başladığı kuşkusuzdur. Araştırılan kamu yapılarından; Çatalkaya Han, Ziraat Bankası ve Çankaya İtfaiye binaları bu akımlardan etkilenen kent içindeki önemli örnekler arasındadır. 1940'lerden itibaren yapılarda betonarme kullanımının yaygınlaşması ile tasarlanan yapılarda; binaların ekonomik olması, doğru ve yerinde malzeme kullanımı, fonksiyonu takip eden biçimlenme, sade, süssüz ve işlevsel olması dikkat çeken özelliklerdir. Bu modernist mimari anlayış, İkinci Ulusal Mimarlık Akımı olarak da isimlendirilmektedir. Koyu ve kaba sıvalar, köşe pencereler, büyük camların olduğu cepheler, birbirinin içine girmiş düzgün geometriler, kütlede kübik şekil, yarım silindirik öğeler bu akımda yaygın kullanılan uygulamalardır. Kamu yapısı olarak kent içinde incelenen iki yapı olan Merkez Bankası ve Türk Ticaret Bankası binaları bu akımın 1950'lerdeki önemli temsilcilerindedir.

Bu çalışma kentte iz bırakan kamu yapılarına ilişkin farkındalık yaratmayı, bu mekanları yaratan hikayeleri ve geçirdikleri dönüşümleri ortaya koymayı, birer kültür varlığı olan bu yapıların mevcut durumlarını analiz ederek, müdahale edilmesi gereken yapılara ve koruma süreçlerine yönelik tespitler sunmayı hedeflemektedir. Çalışma kapsamında; 19. yüzyılın sonlarından Erken Cumhuriyet Dönemi'ne ve kentte modernizmin etkilerinin görüldüğü 1950ler'e uzanan bir çerçevede, İzmir kent merkezinde yer alan banka, borsa, karakol, konsolosluk gibi farklı işlevlere ait 25 kamu yapısı incelenmiştir. Yapılar; tarihsel ve kentsel bağlamlarının anlatıldığı tarihçeleri, mimari özellikleri ve mevcut durumları üzerinden aktarılmıştır.

Yapıların mevcut durumlarına ilişkin yapılan analizler; incelenen kültür varlıklarının yaklaşık

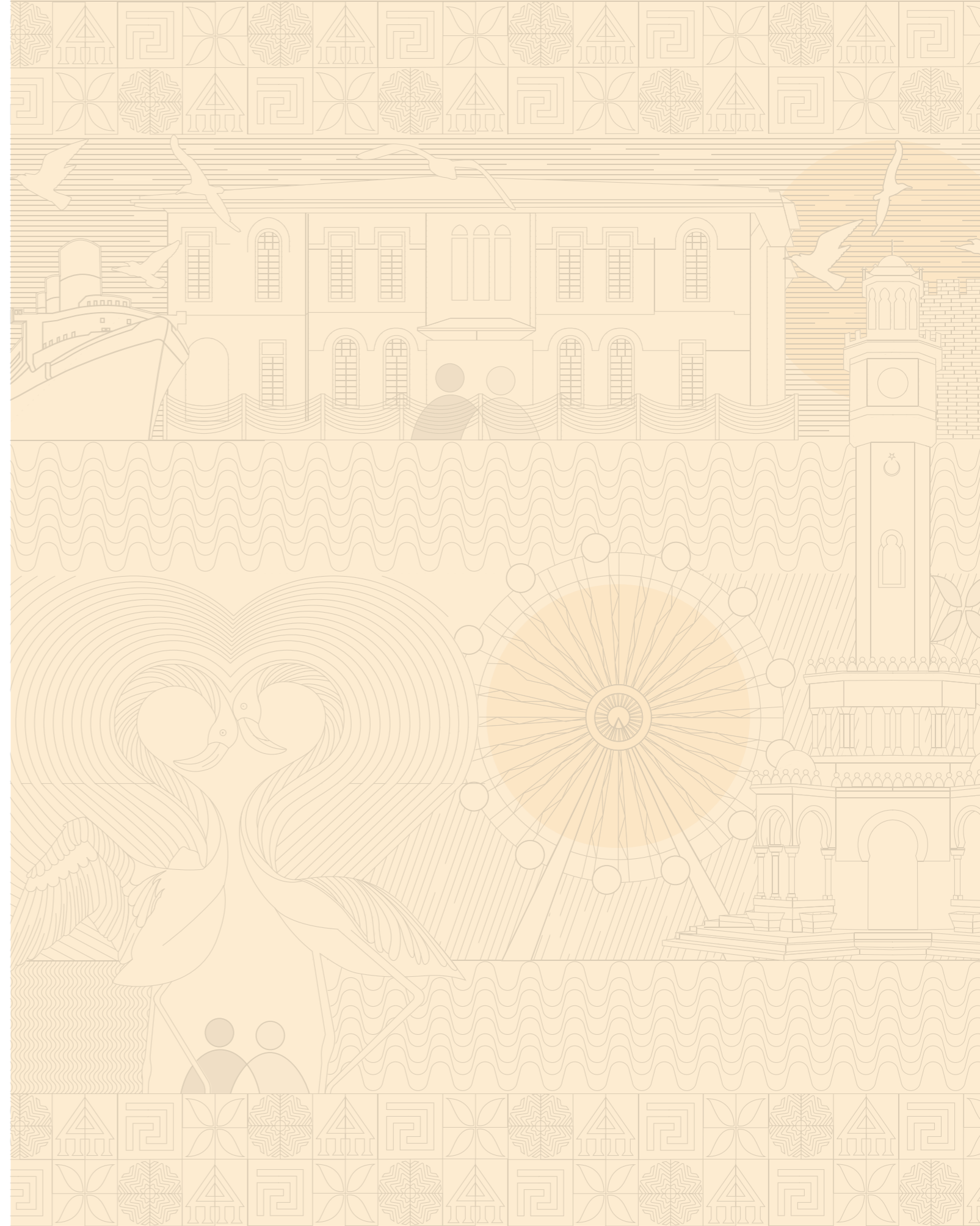
%80'inin günümüzde iyi durumda olduğunu ve özgünlüğünü büyük ölçüde koruduğunu ortaya koymaktadır. Günümüzde iyi durumda olan bu kültür varlıklarının yarısının yakın zamanda kapsamlı restorasyon geçirdiği bilinmektedir. Gerçekleştirilen restorasyon çalışmaları sonucu; İtalyan Ticaret Bankası, Osmanlı Bankası gibi bazı yapılar özgün işlevlerini sürdürürken; Tekel Başmüdürlük binası, T.C. Merkez Bankası binası, Keçeciler Karakolu gibi bazı yapıların farklı kullanımlarla yeniden işlevlendirildiği görülmektedir. Yapılara verilen yeni işlevlerde otel, müze, sanat galerisi gibi farklı kamusal kullanımlar öne çıkarken; İzmir Ticaret Borsası ve Çatalkaya Han örneklerinde olduğu gibi bazı yapılar özgün işlevinden farklı ancak yine kamu kurumları tarafından kullanılmaya devam edilmektedir. Eski Belediye Binası ve Fransız Konsolosluk binası ise; hem özgün işlevi hem de sanat galerisi işlevini içeren karma kullanımın söz konusu olduğu örneklerdir. Günümüzde özgünlüğünü büyük oranda koruyan yapılardan Basmane Karakolu, Kemer Karakolu, Kadifekale İtfaiye Kulesi gibi örneklerin, yapılan bazı niteliksiz müdahalelerin haricinde, küçük ölçekli koruma müdahaleleri ve düzenli bakım ve onarımlar sayesinde özgün işlevlerini kesintisiz biçimde sürdürdükleri görülmektedir.

Yapılan incelemeler; ele alınan yapıların yaklaşık %20'sinin özgünlüğünün kısmen kaybolduğu ya da atıl durumda kaldığını ortaya koymaktadır. Bu yapılardan Mimar Kemalettin Caddesi üzerinde yer alan Esnaf ve Ahali Bankası ile Akseki Ticaret Bankası binaları çalışma kapsamında incelenen diğer banka yapılarına kıyasla daha küçük ölçekli yapılardır. Her iki yapı da günümüzde ticari işlevle kullanılmaktadır. Farklı kullanıcıların yapılarda gerçekleştirdikleri müdahalelerin bir sonucu olarak özellikle yapıların özgün mekansal kurgularının değiştiği görülmektedir. Buna karşın iki yapının da döneminin üslubunu yansıtan cephe özelliklerini büyük oranda korudukları söylenebilir. Yapılar daha fazla müdahale görmeden, koruma ve restorasyon çalışmalarının yapılması ve bu yapıların kent içinde daha görünür kılınması yerel ölçekli bu bankaların kentteki izlerinin korunması bağlamında oldukça önemlidir.

İncelenen yapılar içerisinde atıl durumda olan yapılardan biri Türk Ticaret Bankası binasıdır. Mimari proje yarışması sonucu inşa edilen banka binası kentin modern mimarlık mirasının önemli temsil yapılarından biridir. Günümüzde kullanılmayan ve oldukça bakımsız durumda olan yapının en kısa sürede kapsamlı restorasyona alınarak, sahip olduğu kültürel miras değerlerinin, özgünlüğünün ve kentin modern mimarlık mirasındaki yerinin korunması gerekmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen kültür varlıkları içerisinde harabe durumda olan tek yapı Romanya Konsolosluk binasıdır. Yapının yalnızca dış duvarları günümüze ulaşabilmiştir. Oldukça hasarlı olan bu duvarlar acil müdahaleye ihtiyaç duymaktadır. Yapının yaklaşık 10 yıl önceye ait fotoğrafları incelendiğinde; kütle bütünlüğünü koruduğu görülmektedir. Ancak yaşanan depremler, yapının atıl durumda olması, bakımsızlık gibi faktörlerin etkisiyle yapı hızlı bir yok oluş sürecine girmiştir. Bu kültür varlığının yok olmasını engellemek için; mevcut halini iyileştirmeyi ve özgün izlerini korumayı temel alan kapsamlı bir restorasyon çalışmasının acil şekilde gerçekleştirilmesi ve yapının kent yaşamına yeniden kazandırılması gerekmektedir.

Kamu yapıları, kentlerin düzenli bir biçimde oluşmasını sağlayan, kentin gelişiminden etkilenen ve çevresindeki unsurları etkileyen yapı tipidir. Kent kimliğinin ve hafızasının oluşmasında önemli katkıları olan kamu yapılarının kentlerin özgünlüğünü meydana getirdiği gözlemlenir. İzmir ili, Konak ilçesi sınırları içinde yapılan bu çalışma da bu durumu vurgulamak için yapılmıştır. Çalışma içinde; 19. yüzyıl sonu - 1950'ler arasında inşa edilen ve günümüzde kent içinde var olan kamu yapılarının literatür taraması yapılmış, fotoğflanarak günümüzdeki vaziyetleri ve koruma durumları ortaya çıkarılmıştır. Kent hafızası için bu kamu yapılarının özgünlükleri gözetilerek uluslararası tüzüklerin belirlediği kriterler dahilinde korunması, afet risk planlarının hazırlanması, düzenli aralıklarla bakımlarının yapılması ile gelecek nesillere aktarılması önemli bir husus olacaktır.

izmirplanlama.org

